

3/10/2013

30 Kč www.itvar.cz

ROZHOVOR

**reiner kunze osmdesátiletý str. 4**

TEMATICKÝ BLOK

**památce slawomira mrozka  
1930–2013 str. 8**



Mikuláš: Pohled z okna nové redakce Tvaru, černobílá fotografie, září 2013

**POEZIE z nových básní jana těsnohlídka ml. str. 6  
lucidril milana kocha str. 7**

**Czesław Miłosz**

**Z okna**

Za polem, lesem, za zeleným hájem,  
se třpytné vody rozlily do všech stran  
a na nich země zlatavým okrajem  
ve vlnách tone jak v míse tulipán.

Otec říká, že je to Evropa,  
je vidět celá, když se k mapě skloníš,  
zamžená ještě po těch všech  
potopách,  
obydlí lidí, psů, koček a koní.

Města se tyčí v lesku štíhlých věží,  
jak nitky stříbra zurčí prameny  
a měsíční svit se jak husí peří  
pozvolna snáší shůry na zemi.

(Ze sbírky Svět, přeložil  
Jiří Červenka)

**TVAR PŘEDSTAVUJE Jiří navrátil: démon pitrýsek str. 12**

**REGION severní čechy – o inteligentních  
hornících a etických anarchistech str. 14**

**CYKLUS slávy dcera nově vyložená III str. 16**

**NAD KNIHOU solidaritou proti bohatství a bídě:  
reinhard marx str. 17**

**HISTORIE REVOLUCÍ nacistická revoluce 1933 str. 18**

**Z PAMÁTNÍKU PÍSEMŇICTVÍ střípky z životního příběhu  
františka hrubína str. 19**

**Z RECENZÍ janda str. 22 vašíček str. 22 erben str. 23**

Milí čtenáři *Tvaru*,

titulní stránku tentokrát zdobí výhled z naší nové redakce. *Tvar* se totiž přestěhoval. Pravda, naše stěhování proběhlo pouze v budově Ústavu pro českou literaturu, kde jsme sídlili doposud, z prvního patra jsme však poskočili výš, do patra čtvrtého, do světle zalité redakce s úchvatným pohledem na Masarykovo nádraží. Více než symbolika vzestupu je pro mne v tomto ohledu zásadní ono otočení redakčních oken do světa, jelikož naše dosavadní místnost hleděla do dvora. Jestli něco *Tvar* vystihuje, tak je to jeho orientace k přesahu ve všech možných podobách. Jeho otevřenost.

Symbolický význam nese i samotné stěhování. Možná se mýlím, ale všímám si, kolik postojů a pozic je v našem světě diktováno strachem ze změn a touhou po statu quo. Leč změna je zřejmě jedinou konstantou našich životů. Ať chceme nebo ne, vše neustále prochází změnou. Tím není řečeno, že každá změna je automaticky dobrá. Snaha obrnit se proti času a jeho nárokům je lidsky pochopitelná, přesto vposledku neudržitelná. Chorvatský filosof Boris Buden (s jeho myšlenkami jsme čtenáře seznámili v čísle 13) si všímá, jak se tato hrůza z přítomného času projevuje v současné retro kultuře. Neustálé přezvykávání minulosti pak způsobuje zvláštní duchovní nemohoucnost. Současně minulost nikdy nelze zcela odmrstit. Nezbývá, nežli s ní vést tvůrčí dialog, aniž bychom se jí nechali bezvýhradně určovat. Svobodně ji milovat, řečeno s mystičkou Simone Weilovou. Jako žádné konstruktivní vidění, ani toto se neobejde bez námahy a zápasu.

V tomto čísle *Tvaru* též obcujeme s časem. Skrze rozhovor a ukázky z prózy i poezie se setkáváme s neúnavným překladatelem české poezie do němčiny Reinerem Kunzem, jenž na konci léta oslavil osmdesáté narozeniny. Druhý autor, kterému věnujeme výraznější prostor, je nedávno zesnulý velký polský spisovatel Sławomir Mrożek. Korpus materiálů věnovaný tomuto autorovi jsme připravili ve spolupráci s Polským institutem v Praze.

Z dalších textů bych vás rád upozornil na báseň *Lucidril* pozoruhodného a neprávem opomíjeného českého básníka Milana Koča, kterému by 3. října bylo šedesát pět let. Jeho literární pozůstalosti, z významné části pouze rukopisné, se věnuje básník Petr Motýl. Kochův „beatnický“ let je strhující.

Přeji vám minulost, přítomnost i budoucnost.

Adam Borzič

### 3. října 18.00 | Literární čtvrtek v Topičově klubu – Jakub Řehák

*Sekvence denního světla a měsíčního svitu.*

Básně a komentáře k vybraným ukázkám z filmů. Doprovázeno promítáním.

**Topičův salon, Národní třída 9, Praha 1**

### 8. října 17:00 | Petr Hruška: Obrys poezie v první dekádě nového tisíciletí

V jaké situaci se nachází současná česká literatura? Čím je specifická literární tvorba prvního desetiletí nového milénia? Jaké jsou její trendy, proudy, směry a tendence? Jaká nová jména se objevila na naší literární scéně? Na tyto a další otázky bude hledat odpočívající přednáškový a diskusní cyklus spjatý s publikací *Souřadnice mnohosti*, kterou v současné době dokončuje Ústav pro českou literaturu AV ČR.

**Přednáškový sál ÚČL AV ČR, Na Florenci 3, Praha 1.**

### 8. října 19.30 | Autoři z Jablonce nad Nisou o současné české literatuře

O současné české poezii a próze bude diskutovat literární teoretik a básník Jiří Koten a básník a prozaik Josef Straka. V průběhu večera zazní i jejich básnické texty.

**Klub na Rampě, Jiráskova 9, Jablonec nad Nisou.**

### 10.–17. října | Antropotyátr 2013

Letos slaví festival šest let od svého založení. Letošní ročník probíhá ve třech dnech. Festival začíná předvečerem dne 10. 10. v Café Max od 19.00. Následující dny 16. a 17. 10. se uskuteční v experimentálním prostoru Mumie. Antropotyátr je labsko-ústecký literárně hudební festival, který vznikl z popudu časopisu *H\_aluze* v roce 2008.

**Café Max, Experimentální prostor Mumie, Ústí nad Labem**

### 11. října 19.00 | Uvedení nových titulů nakladatelství Petr Štengl a o. s. Literis

Číst budou Vlado Šimek, Daniela Olejnikov, Miroslav Pech a Ondřej Buddeus.

**Literární kavárna Řetězová, Řetězová 10, Praha 1**

### 15.–16. října | Současnost literatury pro děti a mládež

Konference na téma Současná česká a světová literatura pro děti a mládež, trendy, srovnání a nová témata.

**Krajská knihovna v Liberci, Rumjancevova 1, Liberec.**

### 16. října 18.00 | Večer performativní poezie

Vystoupí básník a prozaik Tomáš Míka a básník Jan Kubíček se svými fyzickými básněmi. Závěrem se představí hudebnice, performerka a slam poetka Bio Masha.

**Dům čtení, Ruská 192, Praha 10.**

### 17. října 20.00 | Křest sbírky Jana Těsnohlídka ml. Ještě je co ztratit

Křest sbírky, autorské čtení, beseda a autogramiáda.

**Krásný ztráty, Náprstkova 10, Praha 1.**

„Román“ Aleny Mornštajnové rekapituluje osudy jedné rodiny od času před první světovou válkou až po devadesátá léta minulého století. Osu knihy o bezmála čtyřech stovkách stran utváří popis života tří žen, babičky Anny, matky Alžběty a dcery Anežky, ale také řady dalších příbuzných a bližních oběho pohlaví české i německé národnosti. S trochou nepřesnosti by tedy bylo možné tento text nazvat rodinnou ságou či kronikou. Jako přílehlavější se mi ale jeví žánrové označení „fiktivní memoáry“. Autorčina vyprávěcí technika totiž bezděčně simuluje výpověď někoho, kdo nemá velké umělecké ambice, ale docela dobře ovládá jazyk a techniku psaní, a hlavně má radost z toho, že může vyprávět o tom, co bývalo.

Autorčina a její vyprávěčka Anežka jsou posedlé příběhy: příležitostí pomocí slov a vět věcně evokovat a zpřítomňovat osudy rozmanitých figur a figurek. Základem jejich vyprávění není myšlenka či postoj, ba ani nálada či pocit, ale zábavná, byť i smutná či tragická historka. A to především taková, která vyrůstá z privátních mezilidských vztahů, postihuje „kdo, kdy, s kým, jak to mezi nimi začalo, co jim to zkomplikovalo a jak to nakonec dopadlo“. Takovýchto příběhů je v knize nahrnuto tolik, že by to spisovatelé jiného – analytického – typu vystačilo na desítky próz, zvláště když mnohé z nich mají značný epický, myšlenkový a literární potenciál. Znamenalo by to ovšem zpomalit a přerušit vyprávěčský kvapík: přestat život kolem nás evidovat a začít jej zkoumat. Mornštajnová ovšem není analytik, svět se jí nejeví jako problém a věc k rozebírání, nýbrž jako příležitost o něčem mluvit. Raději proto příběhy volně rozehrává, než domýšlí a dotváří.

Běh života tří generací, jež má autorčina fiktivní vzpomínání vyjádřit, pochopitelně nemůže existovat vně dějin, které osudy jednotlivců i rodin spoluutvářejí, limitují a často také velmi krutě ovlivňují. Přesto však autorka s historií pracuje jen jako s atraktivními kulisami, umožňujícími rozehrát jednotlivé příběhy v relativně realistickém časoprostoru. Proto ji také zpovídá víceméně očekávaným způsobem – odpovídajícím tomu, co si člověk po letech pamatuje ze školy, a také současným literárním konvencím.

Projevem tohoto postupu je užití tématu Sudet, tedy situování podstatné části děje do blíže neurčeného pohraničního města, jehož komplikovaná historie ve 20. století přirozeně otevírá příležitost pro dramaticky četné vyhrcované konflikty a zápletky. Je potěšující, že Mornštajnová (na rozdíl od početné současné české prozaické produkce) nepodléhá bludu, že se česko-německé dějiny započaly teprve poválečným vyhnáním, a ukazuje, že cosi velmi podobného se v Sudetech odehrálo již po Mnichovu. Nicméně ani ona se nevyhne mytologickému pojmání Sudet jako ztraceného ráje, ideální multikulturní společnosti, v níž bylo úplně jedno, k jaké národnosti se člověk hlásil – alespoň do chvíle, než prý do nich bylo zvenku vneseno zlo.

Stejně účelově jako s historií autorka pracuje s psychologii postav, i ta je tu přítomna jen v míře nezbytně nutné k tomu, aby se figurky na šachovnici příběhu daly do pohybu, aniž by vyprávění komplikovaly nějakými nečekanými psychickými pochody. Duševní život každé postavy, včetně tří klíčových, je tudíž omezen jen na základní schematickou charakteristiku,

navíc v pravidelných intervalech znovu a znovu připomínanou. Babička Anna je milá, hezká a upovídaná. Matka Alžběta je racionální, do sebe zahleděná bojovnice, která vzdorovitě překonává nástrahy světa. Vyprávěčka Anežka pak vyznává melancholii a negativismus.

Dokud vyprávěčka zpřítomňuje osudy předků, takováto psychologická redukce není na závadu. Žánr prvoplánových vzpomínek zachycujících cizí životy se totiž obejde bez psychologie dokonce i v případě postavy syna, jenž vědomě nechá umrznout svého nehodného a opilého otce. Problém ale nastává v druhé polovině románu, kdy se hlavní postavou vyprávění stává vyprávěčka Anežka a navíc se dopouští několika sociálně a mravně sporných činů, které si psychologickou reflexi přirozeně vynucují.

Prvním z nich je okamžik, kdy se za normalizace nastrojí do pěkných šatů a jde udat svého muže, neboť jej sice velmi miluje, ale nechce spolu s ním emigrovat. Manžel je pak při zatýkání zastřelen. Vyprávěčka nad jeho ztrátou chvíli smutní, i nějaké to vnější gesto žalu vykoná, ale že by to nějak silněji pracovalo s její psychikou a ovlivnilo způsob jejího myšlení a vyprávění, tak to zase ne. Jen ji trochu trápí, že by se to někdo mohl dozvědět. Proto také přistoupí na vydírání StB a začne pro ni špehovat. Jako zdravotní sestra je nasazena na politicky nespolehlivého lékaře. Leč když se z tohoto nepříjemného opilce po vzoru pohádky o krásce a zvířeti vyklube zajímavý a přitažlivý muž, bez rozpaků se za objekt svého sledování provdává. Na to, že něco je v jejich vztahu možná špatně, si bohužel vzpomene až poté, co její muž po pádu komunismu navštíví ar-

chiv StB a ona jen tak může chvíli koketovat se sebevraždou. Naštěstí ale vše skončí happy endem: manžel obávané doklady nenalezne.

Nic proti volbě tohoto tématu a nic proti snaze o podobném lidském jednání vypovídat v první osobě. Jen mám pocit, že to je námět a příležitost pro důkladnou psychologickou kresbu postavy, která se bezpochyby musí složitě vyrovnávat s vlastním svědomím. A pokud je tato postava současně i vyprávěčem, může její výpověď zůstat v rovině memoárových historek pouze za předpokladu, že autorka funkčně využije techniku vyprávěče nespolehlivého, tematizovaně prožívajícího rozpor mezi činy, slovy a potlačovanými myšlenkami. Součástí vyprávění by však musela nutně být i vyprávěčova vnitřní významová polarita, nadsázka a ironická nejednoznačnost. Naproti tomu vyprávěčka Mornštajnové nadále zůstává oním rutinně vzpomínajícím tlachalem, co vrší historku za historkou – jako by si ani nevšimla, že tentokrát vypráví sama o sobě a o něčem, co nelze jen tak přeskočit.

Důsledkem je nahloupě optimistický závěr románu. Vděčná Anežka rozvíjí myšlenku, že její materiály z archivu zmizely božským zásahem, který dohodl její předci. S posledními slovy románu pak radostně vykročí do nového života: „Udělalí pro mě, co mohli. Dál už je to jenom na mně.“

Četl jsem, že *Slepá mapa* je mimořádná událost, která pohne českou literaturou. Pochybuji o tom. Může ovšem oslovit nemálo čtenářů a zejména čtenářek, kteří a které se rádi oddávají toku víceméně reálných příběhů, aniž by od literárního díla čekali cokoli hlubšího.

**Pavel Janoušek**

## NA POUŤ S JINDŘICHEM

**1** Před více než deseti roky mi jeden známý vnucoval „suverénně nejlepší metodu“, jak interpretovat lyrické básně: nejdříve si báseň desetkrát přečíst, pak dojmy z ní zkompilevat do krátké věty a následně přistoupit k interpretaci dílčích částí. Zkusil jsem, a vůbec to nebylo zlé. Čas od času jsem později onu metodu použil v praxi, i když jen zřídka, protože samotná „interpretace básnického textu“ (jako způsob četby) se mi z principu příčí – proč se pokoušet obsáhle převyprávět něco, co autor vyjádřil pár slovy a nepochybně lépe? Většinou jsem si tedy vystačil s jistým intuitivním rozuměním.

Jenže před časem se mi do rukou dostala básnická sbírka *Jindřich Jerusalem*, kterou na jaře 2013 publikoval Martin Poch (nar. 1983) v nakladatelství dybbuk. Kniha si mě rychle získala, navzdory skutečnosti, že moje intuitivní rozumění bylo v koncích. Ba víc, místy mě *Jindřich* doslova štvál – hlavně v místech, kde mi přišel příliš rozčekaný, nesourodý, pojící zdánlivě nahodile zcela heterogenní motivy. A přesto, ta magie jazyka, neodolatelný humor: „...anonym ohlásil, že v ruzyňské věznici / nastražil trest smrti.“ Místa hodná zapamatování: „V lese se nekřičí / protože jak se do lesa volá / z lesa se ozývá.“ Osobitý a intenzivní autorský hlas, který prochází všemi texty: „Myslete si, že jsem sentimentální / ale moje smrt je v popisu vaší práce.“ Pocit, že se tady a teď v jazyce děje něco nového, neotřelého, podstatného: „Kdo nechal doma dítě beze zbraně? / nad nýrskou nádrží krouží káně / po stráni stéká malý stoh.“ Rozhodl jsem se celé věci přijít na kloub, a proto pro mě tato recenze představuje především výzvu, příležitost se s Pochovou poetikou systematicky popasovat.

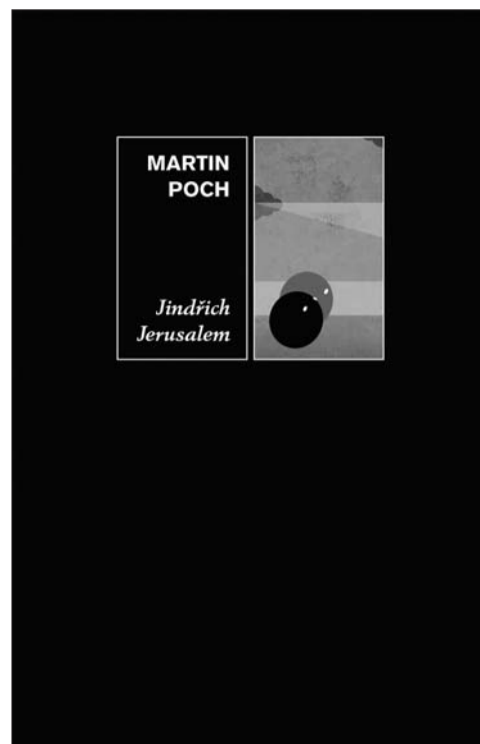
Tak jak to vlastně je... Pochova kniha je rozdělena do čtyř oddílů: „Malý Ostrý“, „Jindřich Jerusalem“, „Velký Ostrý“, „Syn“. Názvy prvního a třetího oddílu jsou zjevně inspirované konkrétní lokalitou (místopis obecně hraje v Pochově poezii značnou roli): Šumavou, kde se tyčí dva kopce s to-

tožnými jmény. Druhý oddíl nese jméno postavy, podle níž je pojmenovaná celá kniha, a jistě není náhodou, že součástí jména je odkaz na lokaci: Jerusalem. Subjekt je do všech míst doslova rozpuštěný: „...v zemi bez tíže / v lese stěhovavých hmízd / ve městě, kde pole leží ladem / je tak důležité oslovení! // ...co třeba Jindřich Jerusalem?“ Význam názvu čtvrtého oddílu „Syn“ je uchopitelný až z kontextu předchozích tří oddílů. Abychom pochopili význam „Syna“, musíme spolu s autorem projít dlouhou cestu minulými místy smíšenými s torzy příběhů, do nichž probleskávají utkvělé vjemy. Je nezbytné absolvovat celou trasu a nic nevynechat. Začít u prvního verše: „Z popelnicových polí zavání memento mori,“ odkazujícího na minulost, a skončit poslední básní „Před- časný porod“, které otevírá šterbinu do budoucna: „Pochopte, že nahoře mě čeká / nekonečno žen – / čekárna je plná dveří / jako vodojem / a věnování.“

Po jazykové stránce je nezbytné přistoupit na Pochovu hru, jinak si čtenář z knihy odnese pramálo. Oproti prvotině *Běhařovská lhářka* ubylo jazykových hříček či míst, kdy autor s jistou škodolibostí bez varování stražil čtenáři do cesty kupř. nohy Lucie Borhyové (i když na blyštivá lýtka TV hlasatelky narazíme i v *Jindřichovi*, zde však pouze v podobě aluze na prvotinu), až čtenář nechápal, kdo a proč tak náhle přepnul přijímač z fascinujícího dokumentu o proměnách přírody na reklamu či televizní zpravodajství. První Pochova sbírka podobnými naschválými přímo překypuje; a i když lze za nimi tušit bytostný autorský záměr, po čase se jich člověk přesytí.

Princip spojování zdánlivě nesourodých vjemů a zkušeností do jednoho kontinua je jedním z hlavních tvůrčích principů i v Pochově druhé sbírce. V čem je ale rozdíl, v čem spočívá důvod faktu, že zde na sebe dílčí prvky nestrhávají tolik pozornosti, že v *Jindřichovi* jednoduše „fungují“ – jednotlivě i v celku? Mám za to, že důvod je prostý – *Jindřich Jerusalem* je sbírka o poznání vyzrálejší, bez potřeby setrvalé šokovat či prvoplánově exhibovat. Ale především – je patrné, že autor *chce*, aby mu bylo rozu-

všude, brzy se nemají čím živit. Nevím, jestli je mi rozuměno, ale jak jinak odpovědět na natolik jinotajnou poezii... Podívejme se například na členění do oddílů: I. Malý Ostrý, II. Jindřich Jerusalem, III. Velký Ostrý, IV. Syn. Velký a Malý Ostrý by na první pohled, stejně jako spousta dalších jmen přímo v básních, mohly odkazovat pouze k místopisu okresu Klatovy – jenomže pokud se ve věci začneme trochu štoupat, nalezneme také informaci, že nápadný dvojrchol Ostrého na státní hranici s Německem byl podle siluety také nazýván „Prsa Matky Boží“. Přiložíme-li navíc



měno. Sbíрка je opatřena doslovem z pera Veroniky Kellnerové, který sice není přímo vysvětlující, ale leccos napoví, navíc je na záložce knihy ponecháno prvních pár drobků přímo autorem, který zde mimo jiné uvádí: „[...] Úsilí o celistvý obraz a plnokrevný příběh je narušováno nespolehlivými montážemi a montáží zhušťování/uvolňování materiálu, který je místy neudržitelný, místy vágní.“ V těchto větech jsou výstižně nastíněna hlavní úskalí sbírky; a vnučuje se tudíž otázka: tak proč to Martin Poch, když ví o limitech své poetiky, nenapsal nějak jinak, srozumitelněji, vstřícněji vůči čtenáři? Odpověď se celkem nabízí: ne že by nechtěl, on prostě nemohl. Něco takového je mimo jeho výseč. Promyšlenou kompozicí sledující proces postupného lidského i autorského zrání, množstvím drobků zanechaných na polích, náměstích, v lesích, kolem vodojemů atd. došel Poch tak blízko ke čtenáři, jak jenom mohl v rámci svých stávajících možností. Blíž ke čtenáři cesta – tady a teď – nevede. Na konci této cesty je však „syn“; a nezbývá

než věřit, že ten bude vůči čtenáři pro příště zase o něco vstřícnější.

Takový přístup k tvorbě je opravdový, čistý – autor se nepodbízí, nejde čtenáři na ruku. Nesnaží se jen naplnit čtenářská očekávání, dostát obecné představě o tom, jak by měla vypadat současná báseň. Ba naopak, více či méně programově tato očekávání nabourává. „*Spal na posedu / jako v sedle – // Nášlapná srna / jako ostruha v hrdle / přičichla k parohům / odloženým na pařezu // Pak čirou náhodou / okusila chám manželka.*“

Pochovy básně jsou povětšinou plně stříhlu či asociací, jejichž vnitřní logika následuje nějaké „pravdy“ či zajímavé obrazové sekvence, ale autorem (pro)žitou skutečnost či někde jen tak letmo pochybený příběh: „*Učím se potmě / latinská jména ptáků / žádné neznám / ale první je určitě putti / a druhé havěť.*“ A pokud přeci jen báseň delší čas spočine na nějakém malebném obraze, tak ne primárně proto, aby jej cele zachytila a nechala zářit. Ne, malebné obrazy jsou vždy v básních podřízeny vyššímu cíli. Nikdy v básni nejsou, jen aby v ní byly – jako pouhé kulisy. A tak jsou některé překrásné figury doslova brutálně zlomené v půlce (až je to leckdy čtenáři líto).

Nemělo by smysl pokoušet se vypreparovat z básni kostry samotných původních dějů. Místy jsou hranice mezi krajinou, lyrickými subjekty a záblesky dějů tak záměrně rozpité, že by něco takového nebylo ani možné. Navíc mám pocit, že nic podobného ani autor od čtenáře neočekává – a kde je vlastně autor? „*Nikdo ho nikdy neviděl / na poli splývá s polem / a v lese se o něm nemluví / armáda holubů vyklízí náměstí.*“ (z básně „Orel stěhovavý“)

Báseň není šifra, a netřeba tudíž hledat šifrovací mřížky. Podstatná je čtenářova účast – stačí nechat se vést a svěst Pochovou nevšední a neotřelou obrazností, hu-debností veršů, mané sledovat zřídka drobků – a být pobavený, okouzlený, navštaný nad nahodilostí některých motivů atd. Zkrátka být jakýkoli, jen ne lhostejný.

Ladislav Zedník

## STOPAŘ UROBORA

**2** V pořadí druhou sbírku (po *Běhařovská lhářka* z roku 2009) předkládá čtenářům mladý autor Martin Poch (nar. 1984). Jde o méně běžný typ básníka, jenž tvoří výbojným gestem, rytmem, imaginací a jazykem – v pozadí pak zůstává melodie, popis, myšlenka a přímá sdělnost. Martin Poch ve studii „Inspirace na pozadí básnické osobnosti“ (dostupné na [iLiteratura.cz](http://iLiteratura.cz)) píše o dionýském smyslném zakoušení v oblasti umění mimo jiné takto: „*strhující výkřiky přehlášující svou intenzitou šed' uměřeného obcování*“; jako by tím mimoděk (?) popsal způsob svého básnického projevu. Potíž je pouze se slovem „strhující“, neboť co se jeví jako strhující jednomu člověku, může se druhému jevit, dejme tomu, jako ohlušující. Poch je fascinován třeskutou obrazností a jazykovou ekvilibristikou. V Pochově poezii nic nezůstává jen prostým faktem, tak například voda nezmrzla, ale „*ustrnula, že lze ji těžít sekerou*“. Mně je za určitých okolností takové psaní blízké: ustrnutí, těžba a sekerou nemusí být pouhou květnatou mluvou, jsou to vlákna smyslu, která mohou někam vést. V tomto konkrétním případě se to však příliš nedaří – báseň se jmenuje „Sad“, a to je také jediná volná konotace ke slovům „těžit“ (úroda, hojnost), „sekerou“ (dřevo, kácení), jiná návaznost se v básni neobjeví. Ostatně sám Poch takovéto pahýly smyslu na záložce nazývá „*uvolňování materiálu, který je místy neudržitelný, místy vágní*“. Z Pochovy poezie číší jakási temná vášeň, zápal pro veškeré plápolání. Jsou-li však plameny všude, nemají co ozařovat, jsou-li plameny

význam jména Jindřich – pán domu –, pak nám vyjde, že mezi prsy Matky Boží leží pán domu Jerusalem a ve finále je z toho Syn. Dále se můžeme rochnit v četných opakujících se motivech, jako příkladně, zde již zmíněná, voda ve všech podobách od par přes led až po vodu plodovou; můžeme si lámat hlavu nad *Běhařovskou lhářkou*, která nám prosakuje z minulé sbírky, a nad tím, že v Běhařově na zámku byla prý za nacistické okupace líheň ultračistých árijců atd. Řečeno s autorem: „*Vzpírá se popisu stopa urobora / vichřice vstoupila do kláštera.*“ Zkrátka tato knížka může být považována

za snůšku blábolů právě tak dobře jako za surrealistické arcidílo či (naopak?) propracovaná oslava prozřetelnosti a jejího vedení. Na poezii v Jindřichu Jerusalemu je znát Pochova sečtělost, a to včetně současných méně „provařených“ autorů, což mezi mladými básníky rozhodně není samozřejmostí. *Jindřich Jerusalem* je taková dobře uzrálá a zdivočelá básnická puberta. Tak tomu „Pánovi Jerusalema“ přeji dostatek trpělivosti a porozumění v obci čtenářské, aby toto sršaté a přitom jemné vzývání jazyka nebylo oslyšeno.

Vladislav Reisinger

uzáVĚrKa 31. října 2013 [www.pwf.cz](http://www.pwf.cz)

CENA WALTERA SERNERA

FESTIVAL Spisovatelů Praha vyhlašuje LITERÁRNÍ Soutěž pro studenty středních škol

INZERCE



Prestigio



railreklam



# více důvodů k existenci poezie není potřeba

REINER KUNZE OSMDESÁTILETÝ

**Už více než padesát let překládáte českou lyriku. Vzpomenete si ještě na svůj první překlad?**

Byl to jistý melodram na slova Petra Bezruče. Má pozdější žena mi poslala klavírní partituru.

**Dostali jste s manželkou povolení k sňatku od československého ministra vnitra právě díky své překladatelské práci. Ovlivnila literatura i jiným způsobem vaši životní cestu či osudy vaší rodiny?**

Literatura nám byla a je dodnes průvodkyní, i když na začátku ještě o literatuře hovořit nelze. Ve škole jsem příliš nevyňikal, ale díky rozsahu mých domácích slohových prací se jeden z učitelů zasadil o to, abych postoupil ze šesté třídy rovnou do osmé. Avšak při přijímací zkoušce na gymnázium, kterému se tehdy po válce říkalo „střední škola“, jsem neuspěl v matematice. Na tabuli byla početní úloha obsahující písmeno. Nedalo mi to, abych ten posvátný okamžik neporušil zvoláním: „Ale vždyť to nejde, s písmeny se přece nedá počítat!“ Po několika týdnech dostali rodiče nicméně rozhodnutí o mém přijetí. První roky po válce jsme v zimě ve škole mrzli natolik, že jsme ve třídě museli sedět v kabátech a rukavicích, ačkoli tam stála železná bubnová kamna. Abychom si opatřili palivo, odmontovali jsme všechno, co bylo ze dřeva, mimo jiné i všechny dekorativní lišty ze skříně, takže se jednoho krásného dne porouchala k zemi. Při tom z ní vypadly i tajné spisy o žácích a z nich jsem se dozvěděl, že jsem byl přijat výjimečně, s přihlédnutím ke kompoziční práci. Její téma znělo „Mlýn v údolí“.

Manželku, žila tenkrát v Ústí nad Labem, jsem zase poznal jako posluchačku, která vyslechla v německém rozhlase pořad obsahující mé básně; toto vysílání bylo zároveň poslední kapkou, aby skončila moje vědecká kariéra na univerzitě. Vytýkali mi, že nejsem schopen vychovávat studenty v socialistickém duchu, protože v básních chybělo třídní stanovisko, ale já se od svých básní distancovat odmítl. Prostřednictvím manželky jsem se posléze seznámil s českou poezií. Tento příčinný řetězec literatura–životní cesta–literatura měl pokračovat v dobrém i ve zlém až do dnešního dne.

**Je známa vaše nedůvěra vůči režimu Jednotné socialistické strany Německa (SED) po maďarských nepokojích v roce 1956, stejně jako vaše sympatie k Pražskému jaru roku 1968. Jak jste však vnímal lidové povstání 17. června 1953 v NDR? Jaký význam přikládáte těmto událostem, díváte-li se zpět?**

Jeden mladší kolega nedávno napsal, že v roce 1953 jsem byl ještě opředěn politickým kokonem oné doby. Má pravdu. 17. června jsem však ležel v nemocnici těsně po operaci, tudíž jsem neměl potuchy, co se venku odehrává. Tento den je samozřejmě jednou z trhlín ve zdi, které stejně jako ostatní vámi jmenované události vedly k pádu ideologické konstrukce lži.

**Co jste myslel pojmem „internacionalismus básníků“ v šedesátých letech? Kterí autoři patřili k tomuto okruhu?**

„Internacionalismem básníků“ jsem mínil to, že si při vzájemném překládání darujeme vlastní verš a dáme hlavu za přeloženou báseň. Nemluvil bych o „okruhu“,

dělo se to vždy od básníka k básníkovi, od přítele k příteli.

**Proč považoval východoněmecký režim básnické překračování hranic z Československa a do něj za tak nebezpečné?**

Toto překračování hranic přispělo k tomu, aby se měřítko udržela vysoko – literární i lidská. Pro režim nemohlo být nic nebezpečnějšího.

**Jak dosáhla NDR toho, že autory, jako jste vy, vytlačila z veřejného povědomí?**

Tyto metody znáte i z Československa. Tak jako u vás fungovala např. edice „Petlice“, kolovaly také v NDR ruční opisy či strojopisy básní i celých knih. Leckteré knihy autorů v NDR zakázaných, které vyšly ve Spolkové republice a byly do NDR propašovány, lidé stránku po stránce ofotografovali a předávali si je takto pod rukou. Zatímco dvě tři desítky exemplářů jedné knihy, která vyšla v „Petlici“, se víceméně strpělo, představovalo ilegální rozmnožování v NDR velké nebezpečí.

**V roce 1977 jste vy i vaše rodina byli zbaveni státního občanství NDR a odstěhovali se do Spolkové republiky. V Praze byla vyhlášena Charta 77. Jak vypadala „tichá pošta“ mezi přáteli tady i tam u vás?**

Našly se i tenkrát cesty, jako se najdou vždycky (pokud člověk nežije zrovna v Severní Koreji). Jak dalece lze autora umlčet, jsem se ovšem dozvěděl teprve začátkem osmdesátých let, když mě ve Spolkové republice navštívili dva čeští studenti. Jméno Jan Skácel nikdy neslyšeli. Ale třeba už v roce 1970 vyplynulo z tajné ankety mezi několika středoškoly v Duryňsku, že nikdo z nich neznal básníka Petera Huchela.

**Jeden z mluvčích Charty 77, filosof Jan Patočka, dal vaše *Báječná léta čist přátelům v Praze*. Básník a překladatel Jan Vladislav chtěl svůj *Otevřený deník vést co do obsahu i formy po vzoru vaší knihy. Znáte podobné ohlasy na své dílo ve východním bloku?***

Knížku přeložili v Chorvatsku, Rumunsku a také v Polsku. V polštině existují překlady dokonce dva, jež vyšly v podzemí, respektive v jednom vídeňském exilovém nakladatelství.

**Byl jste jako řada intelektuálů z Východu (např. J. Fuchs, V. Havel, E. M. Cioran nebo nobelisté H. Müllerová, H. Böll, G. Grass, E. Canetti) v úzkém styku s Rakouskou společností pro literaturu ve Vídni; také vás bylo možné řadu let slyšet v ORF. Nakolik je pro vás Rakousko německy mluvícím domovem, nebo cizinou?**

Stačí jen, abych zvedl hlavu, a mám Rakousko před očima – protější břeh Dunaje, to je už Rakousko. Nepociťujeme je v žádném ohledu jako cizinu. V odlehleém domku v Horních Rakousích, který si pronajímáme sedmnáct let, vznikla už nejedna má kniha a srdečný vztah k sousedům, většinou sedlákům se vším všudy, trvá dál. V ORF postupně nastala generační obměna a mnoho vídeňských přátel z mé vlastní generace mezitím zemřelo, jako zemřeli skoro všichni čeští básníci, jejichž existence mi byla jakýmsi domovem.



foto © 2013 Peter Geins

**Reiner Kunze** se narodil 16. srpna 1933 v saském Krušnohoří, ve městě Oelsnitz (Olešnice, známá z *Haviřské balady* Marie Majerové), jako dítě z dělnické rodiny. V šestnácti letech, když byla založena NDR, vstoupil do Jednotné socialistické strany Německa (SED). Absolvoval studia filosofie a žurnalistiky v „Rudém klášteře“, kovárně budoucích nomenklaturních kádrů na Univerzitě Karla Marxe v Lipsku. Po maďarských událostech byl obviněn z kontrarevolučních rejdů a musel krátce před promocí opustit místo asistenta na univerzitě (1959). Také jeho básním chybělo jasné „třídní stanovisko“, jaké se v NDR obligátně vyžadovalo a hledalo při interpretaci. Díky poezii vysílané v rozhlase poznal svou múzu a pozdější manželku Elišku (Elisabeth) Littnerovou, rodačku ze smíšené česko-německé rodiny ze Znojma, která pracovala jako lékařka v Ústí nad Labem. Na protest proti potlačení Pražského jara vystoupil, beztoho už jen jako formální člen, z SED. Ani kulturněpolitické uvolnění po Honeckerově nástupu (1973) nepřineslo Kunzemu příliš mnoho publikačních možností. Rodina byla šikanována a sledována tajnou policií Stasi, režim se totiž obával „české kliky“ a importu Pražského jara: ve svazku operativního procesu s krycím jménem Lyrika jsou zachyceny kontakty s Ludvíkem Kunderou, Janem Skácelem a jinými českými literáty. Po vydání svazku próz o životě v NDR s ironickým názvem *Báječná léta* v západním Německu (1976) a po protestu proti vyemigrování písničkáře Wolfa Biermanna musel nakonec odejít v dubnu 1977 i Reiner Kunze se svou rodinou do Spolkové republiky. Dnes žije v bavorském Erlau.

Kunzeho lyrika, přijímající podněty z lidové slovesnosti, německé romantiky a paradoxního a subverzivního myšlení především pozdního Bertolta Brechta (zejména *Buckowských elegií*), by byla stěžejí myslitelná bez imaginace české lyriky, slovesného baroka, poetismu i současných autorů. Čechy (a Morava) se mu staly „studni poetického“ (Milan Kundera). S manželčinou pomocí přeložil Kunze během více než půlstoletí texty asi padesátky českých autorů (Seifert, Holub, Diviš, Mikulášek, Blatný, Halas, Reynek, Holan, Skácel aj.), především lyrické básně, ale i pohádky, méně pak prozaické texty či dramata. Jeho vlastní lyrika byla přeložena do několika desítek jazyků, česky vyšla Kunzeho sbírka *Věnování* (1964) a výbor *Jako věci z hlíny* (1998).

**V roce 1989 jste vy a vaše paní (po proslulém Panevropském pikniku u rakousko-maďarských hranic) stáli na rakousko-bavorské hranici u Pasova a pomáhali zásobovat uprchlíky z NDR základními potřebami k životu. S jakými osudy jste se tenkrát setkali?**

V buňce Červeného kříže jsem seděl naproti mladému muži, který utekl přes Maďarsko z NDR, zeptal jsem se ho, odkud pochází. To mi prý rád poví, ale stejně nebudu vědět, kde to je. Je ze St. Egidieny, to je u Karl-Marx-Stadtu. Dodal jsem: „Poblíž

Hohensteinu-Ernstthalu.“ Vytřeštil na mě oči. „Vy víte, kde leží St. Egidien?“ Když jsme se trochu více seznámili, řekl: „To snad není možné... A vy sedíte tady v buňce?“ „Jsem na protější břehu Dunaje doma, řekl jsem, a když jsme slyšeli, že sem přicházejí stovky občanů z NDR, zeptali jsme se, zdali můžeme být nějak užiteční. Moje žena je lékařka, odpoledne mne bude strídat.“ „Mimo pracovní dobu?“ – Mladí manželé čekali čtyři roky marně na povolení vycestovat, a když se dozvěděli, že v Maďarsku jsou hranice otevřené,



chtěli ihned vyjet, začal jim ale stávkovat motor auta. Přítel jim obstaral jiný, funkční a přes noc ho zabudoval. – Jeden motocyklista z Berlína řekl, že jel čtyřicet hodin nonstop. Jiný muž jel čtyři sta kilometrů bez brzdy... – Chirurg z Zeulenrody dorazil s manželkou a třemi dětmi a vyprávěl, že v Budapešti, kde uprchlíci tábořili odděleně v mužském a ženském stanu, našli v mužském stanu během krátké doby pět špiclů a bez milosti je vyhodili. Nemohl pochopit, že konečně stojí na půdě Spolkové republiky, a když sáhl po nabízeném plastovém hrnečku s kávou, třásla se mu ruka tolik, že se sotva mohl napít. – – Na velkou vodu jsme byli u Dunaje zvyklí, ale vůči všem těm zalitým očím, do nichž jsme mohli v těch zářijových dnech roku 1989 hledět, jsme byli jaksí bezmocní.

**Začátkem května zemřel v Čechách Antonín Brousek. Vy jste přeložil výbor z jeho lyriky, on zase recenzoval vaše *Báječná léta*. Co pro vás znamená?**

Byl po desetiletí spolubojovníkem, na kterého bylo spolehnout. V básních jako DCERUŠKO... nebo MĚSÍCE UBÝVÁ ožívá metaforika poetismu s původní silou.

**Prezident Havel chválil po revoluci vaše přátelství s básníkem Janem Skácelem jako příklad dobrého česko-německého soužití. Vy jste dopomohl Skácelově lyrice k pevnému místu v německém jazyce. Neztrácí však dneska tichý hlas lyriky, cizí stejně jako ten vlastní, na vlivu ve veřejném prostoru?**

Vždycky existovalo málo lidí, kteří potřebují báseň k životu. To ovšem neznamená, že ji nepotřebuje život, neboť kdyby tomu bylo jinak, nenapadl by Bohu nebo biologické evoluci básník. Více důvodů k existenci pro poezii neexistuje a ani jich není potřeba.

Připravil Roman Kopřiva

## reiner kunze: báječná léta

### MŮJ PŘÍTEL, BÁSNÍK LÁSKY

Je to jeden z nejodvážnějších lidí mezi Moravou a Vltavou, obrazoborec a ironik rozkládající dogmata. Pražské jaro přibližoval psaním.

„Ráno kolem třetí stojí za dveřmi nějaká žena a volá mě jménem a zrovna tu noc je u mne Alena,“ řekl. S Alenou je ženatý. Nebydleli v Praze. Jenom tu pracoval a měl pokoj. „Vždyť víš, jak Alena žárí,“ řekl. „Naštěstí spí jako děcko. – Ta tam venku čeká a já přemítám, kdo to tak asi může být: Jana? Evička? ... Dáša? Dášu jsem poznal teprve před pár dny. Nádherné děvče! Ale když ses s jednou vyspal, nepoznáš ji přece hned po hlase. Zase volá, klepe. Teď se pohne i Alena. Kladu jí ruku na ústa a říkám, ať se nehýbá, nejspíš to bude někdo, komu zavřeli bar a chce pokračovat v pití. Pak slyším, jak ta venku odchází... O půl sedmé se ozve zase klepání. Tentýž hlas. – Jdu otevřít, říká Alena. – No ale takhle přece nemůžeš, říkám a pokouším se ji od toho odradit. – Když já jsem ale zvědavá, říká a bere si župan. Vidím, že se katastrofě nedá zabránit, a mizím do koupelny. Alena se vrací, bleďá. Prahu obsadili, říká, na Václaváku stojí sovětské tanky. – Chlapče, kdybys věděl, co se ve mně odehrávalo: To jsem ti byl rád, že to byly jenom tanky.“

### ALE HRDINOVÉ

#### Poznámky motostřelce M.

První poplach koncem července. Tři dny, potom končíme. Zákaz dovolených. Důvod: cvičení vojsk NATO „Černý lev“... Při dalším poplachu už s puškou a střelivem na kavalci. Maskáče. V poledne politické aktuality. Každý den nabit – vybit. Tamtam a první zprávy: český filmový štáb prý chtěl natočit film za účasti Bundeswehru. Tomu to posloužilo jako záminka k invazi do Československa. Nepokoje v Praze... Při aktualitách jsou zprávy oficiálně potvrzeny. Vytyčení linie: protože musíme počítat s tím, že se Bundeswehr nezastaví před našimi hranicemi, musíme v případě nutné obrany zaútočit... Naše rádio – velký Super – zablokuje: zbývá už jen Deutschlandsender a Rádio NDR. Na jména stanic přijde náplast. Zvýšená bojová pohotovost. 19. 8. ranní poplach. Aktuality se už nekonají. 20. 8., tři hodiny třicet, nástup v plně plni.

nové masky a jépéčko – protiatomovou pláštěnkou. Byli s námi i ti, kdo měli teprve první ostré (osm ran). Ještě jednou krátce na seřadišti – kromě důstojníků a poddůstojníků –, potom odjezd. Bez udání cíle jízdy. A bez přestávky. V P... tankový pluk na tahačích. 21. ráno mobilní průzkum. Tištěné letáky: Výzva o pomoc z Československa určená Varšavské smlouvě. Splnit povinnost. První křest. Upozorňují na přísahu. O důvodu výzvy o pomoc ani slovo... Většina v tom všem vidí změnu. Jediná starost: hlavně abychom byli do října zase zpátky. Týkalo se jenom druhoročáků: v říjnu jim končila vojna. Projíždíme severnými a středními Čechami. 30 km před B. zastávka. Les. Velitelské stanoviště. Pět stanů. Vojáci si musí vyhrabat díru, dílec přes ni, hotovo. Odstup mezi mužstvem a důstojníky extrémní. Zatím. Ale nálada normální. Skoro bez služby. Denně dvě až čtyři hodiny politické školení mužstva. Pořád stejná argumentace: invaze Bundeswehru, cvičení NATO „Černý lev“ u hranic. Přednášky z magnetofonového pásku, zčásti s diapozitivy. Skvělá přednáška o beatu s rozborem textu „Hořím“. Hořím, to je můj osud. Jaká je v tom politika? Že člověk už nepřemýšlí. A k tomu pořádná porce beatu. Krom toho diskuse o Beatles. Zase se spoustou hudby. Vojáky to uklidňuje. I politicky. Nepokoje v Praze vyvolali chuligáni. Ale situace se zvládá pevnou rukou. Vojenská akce není namířena proti lidu Československa. Vůči okolnímu světu naprostá izolace. Noviny nechodí. Jenom jednou Neues Deutschland. Pošta: jenom otevřené listky s čísly polní pošty. Dostáváme vzory textu: Nedělejte si starosti, daří se mi dobře. Vrtulníkem do Berlína. Tam je orazítkují... Vedle nás Poláci, bílou pásku na přilbě. Vedle Poláků Sověti. Každý ve svém táboře... Najednou nejčerstvější poznatky o výzvě o pomoc. Nepokoje v Praze jsou namířeny proti Dubčekovi a policie neudržela kontrolu nad situací. Našly se zbraně... Řidič nákladáku přiváží storku: Bratr ve zbrani vyměnil armádní majetek za alkohol. Zastřelen podle stanného práva... Panika. PŠM. Otázka: jak je to v socialistické armádě možné...? Rozdává se tiskovina: Moje vlast. Komentář k přísaze. Zdůrazňuje se vážnost přísahy. Kdo ji složí, podléhá vojenským soudům. Velmi tvrdé tresty, podle válečného práva... První oznámení, že platí válečné právo. Takové jsme měli z toho lepáky! Strach o holý život. Každý krok, každé slovo mohlo zna-

menat smrt. Dejme tomu, i když ses namazal. Morálka je pryč... Sychravo. Kongo zvlhlé, špinavé. Duhoročáci to vidí černě: už je půlka září! Až do té doby normální filmy: naše z DEFy a ze SSSR. Politika se nekoná, zábava. Teď filmy, které mají zvednout náladu: francouzsko-italské koprodukce. *Tygr sedmi moří, Tři mušketýři*. A když už ani to netáhne – sex. Švédské snímky s anglickými podtitulky. Pro nás nemá éra. Ale tělo na tělo. Jeden se jmenuje *Černý prachy*. Myslí, že to byl anglický film. Ženská uprostřed třicítky, hodně při penězích, si nabrnkne jednoho z ulice a jako chlapa ho vyřídí. Vysaje ho, odrovná. Pak ho šoupne zpátky tam, odkud přišel. Samá soulož. S předehrou i dohrou. Vojsko bylo v říji. Konečně prostřednictvím řidiče prosakují nějaké zprávy zvenčí: nezdařené pokusy navázat kontakt s Čechy. Velké probuzení: „Já myslel, že nás zavolali!“ Teď je jasné, proč jsou v Praze Sověti a ne my. Prý by to budilo vzpomínky... Houf demoralizovaný v houf. Každé druhé slovo je „domů“. Na Dobrý den: děkuju – domů. Někteří důstojníci si málem hrají na kamarády. Zvlášť když voják ve službě disponuje v noci vyhrátou kabinou vozu. Nakonec se dozvídáme, že Dubčeka sesadili. Neprojevili vůči třídílnému nepříteli patřičnou tvrdost... Od toho okamžiku platilo pro všechno, co se nepovedlo, už jenom rčení: „Dubčekova poslední pomsta!“ Řízl ses otvírákem na konzervy? – Dubčekova poslední pomsta! „Třetí rota, nástup na škra-bání brambor!“ – Dubčekova poslední pomsta. Jedna otázka provokativnější než druhá. Nikdo se už nebojí. Stříleli bychom už jenom, abychom bránili vlastní život. Tenkrát jsem dospěl jako nikdy předtím!... Nakonec: alkohol. Oficiálně zákaz konzumace. Teď denně láhev piva. Pod rukou i tvrdý. Když na to člověk měl. Tvrdý byl vždycky... 28. října návrat. Na naší straně v každé větší obci zastávka. Pionýři. Šátky. Čaj. Starosta. Závodní delegace. Obrázky. Složky s výstřížky. Třídy s třepetalkami. Na náměstí „Ples po manévrech“. Jediná zajímavá věc: svazačky. Konečně něco, na co se dá šáhnout. Čtyři dny celkem. Vojáci – jenom našťavané reakce. Vizáž jako humusáci. Spodní prádlo vyměněné za dva měsíce jen třikrát. Rychna. Ale hrdinové.

Z knihy *Die wunderbaren Jahre* přeložil Roman Kopřiva

INZERCE

Vychází 70. číslo revue

**ANALOGON**

SURREALISMUS - PSYCHOANALÝZA - ANTHROPOLOGIE - PŘÍČNÉ VĚDY

věnované tématu

**Cesta do výšin noci**

M. de Chazal: Zjevení noci; J. Gracq: Král Cophetua; H.-G. Friese: Estetika noci; *Báseň noci I* (Soupault, Desnos, Zzara, Shéháde, Štyrský, Rodanský); B. Schmitt: Nuit noire / Černá noc; J. Janda: Kdykoli se vzbudím, usnu; A. Breton: V černé lázni; Noc (surrealistická fenomenální interpretace – Stejskal, Kohout, Piňosová, Lass, Čaňko, Martinec); F. Dryje: Nic noc; V. Švankmajer: A zpovzdálí bude pozorovat...; J. Richter: Hlas z temnot; I. Horáček: Symbol noci no. 1; D. Thomas: Pod lesem Mlčínem; J. Opolský: Čaloun; *Báseň noci II* (Duprey, Celan, Bonnefoy, Dvorský, Mansour, Hubin, Zeller, Rimpoché, Rousset, Král); Noční ptáci (Kaplan, Hopper, Anonym); Noční práce II (Jan Daňhel); S. Komárek: Srdce temnoty; V. Čilek: Má tma; L. Hrušková: Týden ve tmě; A. Césaire: Zápisník z návratu do rodné země; M. Leiris: Noci bez noci a několik dní bez dne; S. Svěrák: Sny; J. Grim Feinberg: Mýry noci; R. Walsler: Noční putování; O. Mandelštam: Tři básně o noci; A. Bertrand: Kašpar noci; M. Jůza: Roznáhaná noc; W. Hope Hodgson: Noční hlas; F. Vodák: *Muž z Abendlandu; Republika a varlata* (nad knihou Vratislava Effenbergera – Siostrzonek, Švankmajer, Král, Gabriel, Stejskal, Slačálek, Vodáková, Vodák, Solařík)

Vydává: Sdružení Analogonu, Mezivřší 31, 147 00 Praha 4  
Vydavatel + redakce: tel. 725 508 577; dryje@surrealismus.cz  
Distribuce: KOSMAS, s. r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (tel: 222 510 749; www.kosmas.cz);  
předplatné: Zuzana Tomková, analogon@analogon.cz, tel: 776 260 909  
www.analogon.cz

POEZIE

## z básní reinera kunzeho

### Citlivé stezky

Citlivá  
jsou místa nad prameny: jediný strom  
nesmí  
být pokácen, žádný pařez  
vyvrácen  
Prameny by mohly  
vyschnout  
Kolik stromů vykáceno  
co kořenů vyvráceno  
v nás

### Pod umírajícími stromy

Zemi jsme zranili,  
ta nám své záznaky odnímá

My, z těch zázraků  
jeden

### Prosebná myšlenka tobě u nohou

Zemři maličko dřív než já, jen o maloučko  
dřív  
Abys to nebyla ty  
co cestu nazpět domů  
sama vážít musí

### Kolonádní koncert

Vrabci uvřískán,  
tón po tónu sezobán, se povznese  
valčík  
Nesmrtelně skřípe pod podrážkami,

Modrý Dunaj pln písku

Žluč tančí na kamenech

### Ves na Moravě

Pět let se nikdo neženil  
v Touboři nikdo  
nezemřel dítě  
se tu nenarodilo

Bezhlasně kvete na svahu  
čekanka

*Ze sbírek sensible wege (citlivé stezky)  
a eines jeden einziges leben (jedinečný  
život každého z nás) přeložil  
Jan Kühmeier*

Další Kunzeho básně najdete na  
www.itvar.cz





# z nových básní jana těsnohlídka ml.

**cizí** stejně nespokojený

odešel jsem ze svého města  
odjel  
odletěl do jinejch měst  
viděl jsem jiný města a  
žil v nich

chodil jsem jinejma ulicema  
fotil jiný domy  
mluvil  
jinou řečí – –

odjel  
odletěl jsem do jinejch měst a  
myslel si že  
se něco stane

že se něco změní

myslel jsem si že  
jiný  
bude jiný  
bude nový  
bude lepší

ale

jen cizí

**druhá strana světa**

takový to je  
umírat

dívat se na druhou stranu světa  
přes prázdnou sklenici

to co bylo  
už není – –

to co bylo  
už není a  
není pochyb že

to co bude

to co může přijít  
to všechno co  
se ještě  
může  
stát

nebude víc než to

co bylo

**dva z těch smutnejch lidí**

říkáme že  
je konec

sedíme spolu v pokoji  
mluvili jsme  
mlčeli  
křičeli – –

říkáme že  
je konec ale  
nic nekončí –

ještě pořád si  
máme co vyčítat – –

sedíme spolu v pokoji  
vyčítáme si  
každý den co jsme spolu  
vyčítáme si že  
tady spolu sedíme ale  
kdybysme seděli kdekoli jinde  
dělali cokoli jinýho  
s kýmkoli jiným  
byli bysme  
úplně

sedíme spolu v pokoji  
říkáme že  
je konec  
je konec  
říkáme si ale

nic nekončí

**kotresh**

seděli jsme  
v hospodě  
v malým městě  
v čechách  
pili  
kouřili a  
mluvili o životě –

kotresh říkal že  
musíme bejt šťastný  
kotresh říkal že  
všechno zvládneme  
kotresh říkal že  
ať bude cokoli tak  
to zvládneme že  
musíme bejt šťastný – –

kotresh je z jinýho světa  
v jeho městě v indii žije  
dvakrát víc lidí než  
v mojí zemi

může  
jezdit na slonovi a

jíst mango ze stromu

**pohádka**

věděli o sobě  
celej večer

útulnej bar  
svíčky  
pohodlný křesla

občas se na ni podíval  
občas  
se na něj usmála

pili a  
kouřili  
kouřili a pili

ona s jiným  
on  
kvůli jiný

**něco jsme ztratili**

něco jsme měli  
a ztratili –

už léta  
o sobě nic nevíme  
neznám tě  
neznáš mě

jednou za rok  
jednou za dva tři roky  
se potkáme

díváme se na sebe  
něco říkáme ale  
to co bylo  
už není

to co jsme měli  
jsme ztratili  
každý v sobě  
i v sobě navzájem a  
nezáleží na tom  
jaký to bylo spíš

jaký jsme byli my –

jiný  
mladší  
jiný

jiný – –

nebáli jsme se  
chtít  
a nedostat  
vsadit  
a prohrát  
jít  
a zakopnout –

nebáli jsme se  
slíbit si věci který

nešlo splnit – –

jednou za rok  
jednou za dva tři roky  
se potkáme

to co jsme měli  
jsme ztratili  
to co v nás bylo  
v nás už není

díváme se na sebe

lituješ mě  
lituju tě

něco říkáme

starší a opatrnější  
cizí  
si navzájem  
cizí

sami sobě

## na procházce mezi panelákama

na procházce mezi panelákama  
třicet let  
stejná cesta aspoň  
dvakrát denně

dávno víš  
kudyma je to nejbliž do obchodu  
kudyma na autobus

víš  
koho pozdravit a  
koho radši ne

kteřej bezdomovec  
se tady poflakuje nejdýl a  
kam chodí spát

kteřej kluk má u sebe  
boxera

nůž  
pistolí

víš  
ve kterým vchodě  
naposledy někdo umřel a  
jestli se už nastěhoval někdo novej

kteřej pes štěká  
kteřej kouše a  
kteřej komu patří

po třiceti letech  
na jednom sídlišti tě  
na procházce mezi panelákama už

máloco překvapí

## doma

tu fabriku zavřeli

tu alej skáceli

ten dům zbořili

ta holka se vdala

ta holka tady nebydlí

ta cesta

už nikam nevede



**Jan Těsnohlídka ml.** (nar. 11. 4. 1987) pochází z Krucemburku, městysu poblíž Žďaru nad Sázavou. Za svou debutovou sbírku *Násilí bez předsudků* (Psí víno 2009, 2. vydání Petr Štengl 2009) získal Cenu Jiřího Ortena. V roce 2011 vyšla druhá sbírka s názvem *Rakovina* v nakladatelství JT's, kde v roce 2012 vydal také svůj první prozaický debut, román *ADA*. Jeho básně byly přeloženy do angličtiny, němčiny, italštiny, holandštiny, španělštiny, polštiny, finštiny a slovinštiny a otištěny v českých i zahraničních časopisech a antologiích.

INZERCE





# Lucidril milana kocha

„Teď za ním chodí ti nejuvěrnější na hřbitov“  
Milan Koch – závěr básně  
„Podloudník Rybí Kost“

Od narození básníka **Milana Kocha** uplyne 3. října pětadesát let. Pětadesát, to dnes není až tak vysoký věk. Milan Koch se ale dožil jen šestadvaceti, zemřel 18. listopadu roku 1974. A to smrtí dosti záhadnou. Jisté je, že nepřežil střet s tramvají, jak a proč se pod tramvaj dostal, je nejasné.

Život Milana Kocha naplňuje všechny předpoklady pro to, stát se legendou, nicméně nestalo se tak a Milan Koch je známý jen poměrně úzkému okruhu lidí. Snad je příčinou nedůvěra českého národa k legendám obecně, snad je to tím, že v okruhu hippies šedesátých let a pozdějšího undergroundu zahnaného od počátku let sedmdesátých do ilegality bylo příliš kandidátů na legendy živé. Nenašel se ani nikdo stojící mimo tento okruh, kdo by se o šíření díla Milana Kocha staral, tak jako to učinil Miroslav Kovářík s dílem rovněž v mládí zemřelého Václava Hraběte, básníka ovšem svým životem a dílem mnohem více učeného a pro tehdejší režim přijatelnějšího.

Za svého života Milan Koch nepublikoval nic. Za minulého režimu nic oficiálně z jeho díla publikovat nebylo možné. Dva samizdatové výbory ale vyšly a později, po

roce 1989, byly v nepatrně pozměněné podobě vydány i knižně. Samizdatový výbor Milana Kozelky je z roku 1976, knižně vyšel pod názvem *Hóra Láv* v nakladatelství Kalich v roce 2006 v edici věnované autorům českého undergroundu. V roce 1992 ho předcházelo knižní vydání výboru *Červená Karkulka*, které vychází ze stejnojmenného samizdatu z roku 1987. Pod *Červenou Karkulkou* je jako vydavatel samizdatový a později oficiální podepsán časopis *Vokno*. Jako soukromý tisk o 42 kusech vydal ještě v roce 1996 Jaromír Typlt Kochovu prózu *Panický Kumburk*.

Mezi básníky se o těchto knížkách ví. K širšímu publiku ale neprošly a v širší známost nevyšly, na rozdíl od tvorby (a legendy) Kochových souputníků Ivana Jirouse či Pavla Zajička. Je to škoda, protože poezie Milana Kocha měla a má co říci.

Báseň nazvaná „Lucidril“ pochází zřejmě z roku 1972. Jde o text, který je dostupný v rozsáhlém svazku rukopisů Milana Kocha v knihovně Libri prohibiti. Zde mají fotokopii textů, tak jak je z rukopisů přepsala manželka Milana Kocha Mirka. Ta se po jeho smrti rozhodla, že shromáždí veškeré jeho dostupné dílo, přepíše ho na stroji a pak umře. Což učinila. Je pohřbena společně s Milanem Kochem na pražském hřbitově na Malvazinkách.

**Petr Motýl**

## LUCIDRIL (D. EX.)

Ze země rovnou do nebe, výdřevou štěstí  
P a d á m (vlivem tíže srážím se na Dosnách)  
průplavem nadšení  
ze vzduchu na zem  
Krájením vzduchu rozpínám se do prostoru  
Jsem si cílem.  
prostřednictvím zubů  
Čas není pro mě pojem... prořezaným zlomkem  
V zaskleném zármutku lovecký pes pohybu  
na mě neštěká!

Nejsem jen záležitostí vědy.  
Nemohu definovat hmotu tak abych nelhal.  
Vznikám abstrakcí osy smíru  
a moje absolutní jistota je vypelichaná koza Robinsona  
Crusoa  
Všechny tvary jsou setřeny postulátem prázdna  
skryté vnitřní rozpory mě deprimují  
svou velikostí a stálým růstem  
Kde je má forma síly? Zmizely vzpomínky  
protože jsem je nechal zmizet  
– Úplně nic  
nechám-li se zmizet

Nekonečnost je samozřejmá jako konečnost  
Nekonečnost i konečnost může být – zběsilý zázrak  
V amputované únavě  
Společně s něčím plíce  
metomomie

Val nachází vzpomínky strávené špíny  
Městská okna atomových lehátek  
a v nich společně stoupám s ustrojenými učebnicemi  
chemie  
Já rozklížený vlákny milovaných knih  
nebo pomalu unavený?  
Právo je na tolika mostech  
Ubíjí mě atomová nauka? noc třebas idejí  
Chmury ráje odjedou tramvají na objednávku  
a zde přiznávám se víc  
čarujících počítků  
na druhé straně  
PANOPTIKUM

Rukou dosáhnu na talíř který se propadá podlahou  
na něžné bílé brýzy KOSTÍ S MARMELÁDOU.

Rozhledna k požeňání  
Čedičové punčochy a apatické kovadliny kominických  
koulí  
v přístavech komínů.

Ruka patří mně  
a s pěti prsty probuzenými k životu v oblacích.  
Až se pomalu scvrknou a to jakkoliv za jakékoli navigace  
bude na nich napsáno: „Bu bu bu“

Dobrost vzniká když se kroutí drobnost pokrytá plivanci  
a vzpomínkami.

Nohama postrčím kus vaty jakéhosi zabláceného ptáka  
Vypijím důkazy a heliocentrická myšlenka zhroucená  
tikem

ri ri ri rukou vrhá stín který jde pěšky nanejvýš ješitně.  
V polích je zapálená hudba podzimu  
Vyhýbkář v plicích  
vyhýbkář eristických hrobů zpívá sovám  
tisíce oslů netečných svou moudrostí  
potichu

Nervy na pramenech úlisnosti jenom v dálce o samotě  
se propadnou a otevrou se  
ZA NEHTY  
ve kterých se skrývá  
měsíční záře.

Žlučové bělmo tvých očí jak síra pro můj obdiv  
Hranice jedniček které vepsal malíř podvědomě do zdi  
má své TĚŽ  
v úderu jednoty.

Na rohu ulice měsíc z kytice mrzutostí  
zažehl intuice  
slova zahráním slova  
Život se promění v částečku slova.  
Iluzivnost umění je studna plná tíže CO SLOVO  
TO BUDOUCNOST .....  
co libovůle to médium  
co výraz to obraz z mědi mramorů a vrhu kostek  
Snad daleko je oheň  
a Sever  
ale na to je moje expanze roklí.

Kosti z kovů nechápou roztříštění klišu  
Trubka puklá v bublině jistoty zeleným pádem,  
morkem a osudem  
a rasou.  
Opojme cíl!  
Sebevědomá je troska  
Nakonec sedím a zvedám svou tíží  
nacházím místo které se rozplývá, kroutíc se jako hráz  
zadržovaná,  
místo aby ve jménu vlivů vln jedině číslo příliš zatara-  
sené  
se sklonilo a ostrovu jak teplo k teplu, k štědrému sátku  
od  
šťastných dětských let plných slz a smíchu a čekání  
z trestů;  
od šťastných hlasů, od šťastných tónů srpku měsíce  
a randálů  
pod fagotem... pravdu dalo. PRAVDU  
půvabnou verbež.

Svazky šakalů přímo úměrné duševním tvarům kom-  
pasu nádobí  
letí do zákulisí vody.

Kdo je má levá plíce?  
KDO JE TRAGÉDIE?  
kdo je sen?  
kdo volá, kdo tluče, kdo spě-

chá, kdo chroptí?  
Jak úzké jsou ulice.

Jak úzké jsou čisté patky chleba.

Hrůzo tebe nespočítám!  
Strachu tebe nevyměním! za houpačí židle na písku.

Ptáci nacházejí svého ducha  
a kámen ze srdce  
a v srdci zetlelý je eldorádem  
INVALIDŮ ŠTĚSTÍ

A naděje je kanál  
od kterého se distancuji.

Pěstí je třeba odrazit vděčnost purpuru.  
Ladnost a skříň je neslučitelné jako okno v cirkuse  
Cítím, že můj pokoj je pro některé chvíle nevkusný.

Dusátka věnců  
a hroby veprů vyprávějí o sloních činech primátů srdce.

Srdce nechytí mdlobou ani výsměchem květin  
unavených tam kde hlasy

přistávají a přestávají mít pozdrav klidu.

Ten věčný turban

Kam jde?

Ten věčný obchod

a tyran večer

ve svíčkách je ocarován.

Dívám se jak bláto pomrkává před dveřmi

a nejmenší smítko jak had mstí se na podlaze .....

Zpitomělý a velký je přelet

věčná je nit

narozená a opuštěná oblohou.

Korálku světla

Korálku prvního trojúhelníku

Korálku klíče, záclony, krajiny,

studny zrůdných, jiných,

chorých,

OXIDOVANÝCH BŘEČTANŮ

Nečinnost beznadějně roní med  
bez cesty je věc a zvuk z výše.

Pálí mě ústa a vzrůstají ke stropu, mají z omítky  
překrvené  
vápno nevida co je ÚDIV A OZVĚNA.

Které sopečné jádro rozbíjí svou těhotnou technikou  
Všude je šterk.

Smích rád falšuje muzea.  
Obludné pohrdání – uspává mě a musím odejít abych  
vzhlédl  
další vzpomínky z hlíny a stanů pohanů

Měsíc objíždí tmu a ponravy bez konce slétnou aby  
spatřily svět.  
Naše těla jsou dole a moje taky... víckrát ne mezi.

Drahý je zlatý výsledek vyrytého dýmu  
A zlato je bezhlavě na svém úsměvu.  
Už zase je tu cesta deště  
a zázrak hvězdy

Kdo bydlí v životě nečeká na odpověď  
Letím. Letím (jestliže je to let) jeskyněmi Platonova  
klekání.  
vlastním svědomím  
abych našel půdu pod nohama

Deštník dribluje elektroocelí  
Globální hlava je v kontaktu s liškou  
Liška je flákota sandálu

Je jenom jediné slovo od počátku LÁSKA  
Nadšení pro lásku skřípá šťávou slasti  
Nuda z lásky je klec pro lásku  
padla klec!

Luxace lásky – roj mlžných přízraků  
odhodil cit a vypil spánek křídlem něžných  
červánků

Letím! bože letím.

**tvar**

**Tvar můžete objednat**  
**e-mailem, telefonicky nebo poštou**  
**redakce@itvar.cz**  
**Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1**  
**tel.: 234 612 398, 234 612 407**  
**Cena pro předplatitele 25 Kč**

# audience u mrožka

Dariusz Zaborek

VARUJI VÁS, TAKOVÝ ROZHOVOR BUDE MAXIMÁLNĚ NA PŮL HODINY

**Novinář Dariusz Zaborek se vydal v roce 2005 za Sławomirem Mrożkem, aby s ním udělal rozhovor o paměti a zapomínání: spisovatel prošel náročným obdobím, kdy po mozkové příhodě ztratil paměť. Mrožek místo toho zinscenoval jedno ze svých absurdních dramát, kde scénu tvoří jeho krakovský byt u Visly. Obsadil do něj sám sebe v roli starého, mrzutého spisovatele a mladého redaktora, který hraje part dychtivého novináře, jemuž mistr udělí lekci.**

**Plná verze rozhovoru vyšla poprvé letos, po smrti spisovatele, v reportážské příloze deníku *Gazeta Wyborcza* Duży Format.**

**Hrají:**

Starý muž – Sławomir Mrozek

Mladý muž – Dariusz Zaborek

**Dějství první**

MM: Dobrý den, v přízemí jsou dva byty, v patře tři. To jsem si neuvědomil a vypočetl jsem, že to bude čtvrté patro. Vyjel jsem moc vysoko, protože se ukázalo, že je to třetí patro.

SM: Může být třetí i čtvrté, to záleží.

*Stěny bytu jsou bílé, na zemi leží běžovošedé lino. Dveře bílé, ve vzduchu je cítit nemocniční chlad.*

SM: Co si dáte? Kávu, čaj nebo vodu?

MM: Vodu, děkuji.

MM přijel udělat rozhovor se SM, protože si přečetl, že SM po mozkové příhodě před čtyřmi lety ztratil paměť. Snaží se ji získat zpět pomocí autobiografie, kterou píše jako určitý druh terapie doporučené jeho lékařkou.

SM vede MM do obývacího pokoje, který vypadá jako jeho pracovna: napravo od vchodu je velký stůl, na něm papíry, knihy a počítač. SM mizí za velkými bílými dveřmi, za chvíli se vrací se skleničkou. Na okamžik se zastaví uprostřed pokoje. MM se zaměřil na nejzajímavější prvek okolí – Vislu.

SM: Prosím, posadte se tam (ukazuje na malou židli v pravém rohu pod oknem).

*Pod oknem, po levé straně od dveří, stojí obrovské černé kožené křeslo. Vedle, po pravé straně, dva staré kusy nábytku, které vypadají jako divadelní rekvizity: stoleček na nepřiměřeně vysokých, tenkých nožičkách, s malou deskou, 35 na 60 centimetrů, a malá židlička ze světlého dřeva, přesněji řečeno překližky, která vypadá jako nejstarší kus nábytku. Snad rodinná památka?*

MM se ujišťuje, jestli se má opravdu posadit na onu židličku. Je tomu tak. Blíží se k ní a mimoděk se dotýká opěradla, kontroluje, jestli ho udrží. Snad ano, a tak si sedá. Hlavou mu proletí myšlenka, zda mu židlička nejistotou své existence nesebere jistotu během setkání, které je pro něj pracovní. Na stolku SM staví modrou skleničku a nalévá mu neperlivou vodu. Sobě taky.

Sklenička SM je jiná než sklenička MM. Je nízká, tlustá a čistá. Sklenice MM je vysoká, tenká a zevnitř odshora celá bílá od vodního kamene, jako by celý rok sloužila místo vázy na květiny. MM se to pokouší ignorovat. Myslí si: „Děj se vůle boží,“ pěkně poděkuje za vodu a napije se. MM si představuje, podle toho co četl, že jistě i na takových židličkách lidé seděli při výslechu ve stalinských vězeních. Říká si, že je to taková Mrožkovská provokace. Nebo snad škola života: SM usedá do velkého, měkkého křesla, MM na malou, tvrdou židličku. MM ještě nedospěl do fáze pohodlných křesel. MM se takový začátek líbí. Mile se na SM usmívá a začíná jemu určená audience.

MM: Tak tedy, pane Sławomire, všechny nás moc těší, že – jak jsem četl – jste získal zpátky paměť a pamatujete si svůj život do nejmenších detailů.

SM: V zásadě ano. V zásadě, v porovnání s několika minulými lety, ano.

MM: A na co jste si vzpomněl jako na první věc po tom nepříjemném zážitku?

SM: Ta událost mnou hluboce otfásla. Ale pokud se ptáte na vzpomínky, nevím, co bylo první a co druhé.

MM: Rozumím a pro každého z nás by takový stav byl nepříjemný.

SM: Ano, pro každého, koho to potkalo, protože to každého nepotká.

MM: To je na tom zvláštní, že každého mozková mrtvice nebo infarkt nepotkají, ale kdykoliv mohou.

SM: Ale, to se jen tak říká. Určitě na to nemyslíte a děláte dobře. I kvůli věku. Snad starší lidé by s tím měli počítat. Ale když se podíváte po nemocnicích, spousta starších lidí na to trpí. Souhlasím s tím, že je to zásadní zkušenost. Samozřejmě za předpokladu, že... že to pomine. Víte, mohlo se stát, že by to nepřešlo.

*Ticho.*

SM: Přesvědčil jsem se tedy, že paměť je pro člověka zásadní věc. Když už nemáte paměť, tak co zbyde?

MM: A jaký je to pocit, když se člověk probudí? Ten první okamžik – pocit, že existuji a myslím?

SM: Tam není žádný pocit, protože to trvá dlouho. Ve mně to trvá dodnes, trvá to tři roky a není to moc příjemné. První pocit, to jsou... promiňte mi, první vlastnosti mládí.

MM: Co tím myslíte?

SM (*usmívá se*): No první vlastnost mládí je cosi...

MM: Jak byste to nazval?

SM: Naivita. Člověk zažívá věci poprvé, znovu od začátku. Všechno kolem ho překvapuje a všemu se diví.

MM: A po určité době, po nemoci, byste své pocity popsal jak?

SM: Víte, moje skutečné pocity jsou takové, že jsem skoro úplně zdravý. Proto bych se v tom už raději nevtal (*usmívá se*) a přešel k jiným věcem.

MM: Chtěl jsem si trochu promluvit o té anatomii připomínání, znovuzískání paměti.

SM: Ne, anatomie připomínání není vůbec můj případ. Zaprvé – a to je důležité – uplynuly tři roky. Opakuji, že jsem zcela zdravý a doufám, že to bude nějakou dobu trvat. První okamžiky jsou hodně těžké. Například jsem měl dlouho problémy s telefonováním. Nedokázal jsem vytočit číslo.

MM: Rozhovor, to, že o tom mluvíme, všechny obohacuje. Budu rád, když řeknete víc.

SM: To je mi jasné, ale už jsem toho řekl dost.

MM: A celý ten systém připomínání, to byly detaily, nebo se vám vracely větší části paměti?

SM: Dnes už těžko říct. Opravdu nemá smysl se k tomu vracet.

MM: Já jsem ale skutečně chtěl mluvit o oné anatomii připomínání. Promluvit si o návratu paměti.

SM: Ano, ale já už jsem řekl dost.

MM: Například si představuji, že kdybych psal scénář, vymyslel bych si nějaký detail, který by se tomu chlápku celý rok s ničím nespojoval, až by ho zničil. A protože ten chlápek je spisovatel, vymyslel by si k tomu detailu celý příběh. A nakonec by v něj ze zoufalství, že si nic nepamatuje, sám uvěřil.

SM: Promiňte, ale pokud píšete takový scénář, není nic jednoduššího než sáhnout po odborné literatuře.

MM: Víím, přečetl jsem o tom hodně, ale stejně si myslím, že není nad rozhovor se skutečným člověkem, který něčím podob-

ným prošel, protože to je určité svědectví.

SM: Mohu vám k tomu říct jen to, co si ještě pamatuji. Mění se citlivost vůči druhým. Emoční. A co to znamená? To znamená... přesně to, co jsem řekl.

MM: Kdybyste to rozvinul, velmi mě zajímá, v čem taková změna spočívá.

SM: Že předtím jsem nebyl emotivní a teď jsem. Nedokážu to úplně vysvětlit, hlavně proto, že se mi nechce.

MM: Takže jste citlivější?

SM: To jsou velmi osobní záležitosti.

MM: Ale je to pozitivní. Zaznělo to totiž tak...

SM: Ne, nezaznělo. (...)

MM: Přečtu vám fragment z výpovědi Zygmunta Kažuzyňského, který před dvěma lety řekl: „Před rokem jsem se skoro zhroutil, když jsem se najednou nemohl pohybovat. Nemohl jsem chodit, a když člověk nemůže chodit, už je asi starý. Ale na druhé straně, raději moje nemoc než to, co jsem zažil za Hitlera. Pohled na smrt – všude kolem, každý den. Ačkoli se mi podařilo jí uniknout, určitě mi to na zdraví nepřidalo.“

SM (*se smíchem*): Já také raději tohle, než čím jsem prošel za Hitlera.

MM: A dodal: „Víte, jak se to projevuje? Neustálou depresí, dokonce i po padesáti letech. A dokonce i chvílemi smutku.“

SM: No, já taková silná slova pronést nemůžu, je mi velmi líto. Což je možná na druhé straně i lepší.

MM: Ano, naštěstí. Ačkoli v knize *Můj životopis* jste napsal: „Pět let války jsem prožil ve stavu omráčení. V té době jsem nabyl – říkám nabyl, nejen zakusil, protože od té doby mě to neopustilo – citu, pocitu nebo snad předtuchy propasti. Ne oné poctivé, která začíná srážem a končí dnem, ale prapropasti, čehosi mezi nicotou a nekonečnem.“

SM *náhle ožívá, jako by poprvé chtěl vyjevit jakousi pravdu.*

SM: Ano, řekl to samé, co jsem vyjádřil slovy o propasti. Přesně to samé.

MM: Zvláštní slova.

SM: A ta slova se objevila v mé autobiografii vydané před několika lety a dodám jen, že všichni Poláci, kteří přežili válku, onu propast znají. To je přirozené.

MM: Kdybyste to slovo „propast“ zkusil nazvat jinak, nebo snad upřesnit, co znamená? Mně taková zkušenost chybí, válku jsem nezažil, a proto je to pro mě velmi obecné.

SM: No, je to propast tak obecně... takže je to samozřejmě obecné.

MM: Určitě je to druh traumatu.

SM: Trauma, nebo ještě nějak lépe.

MM: Stárnoucí muž, kterého ve filmu *Schmidt* skvěle zahrál Jack Nicholson, tvrdí, že život je moc krátký.

SM *se směje, viditelně se baví.*

SM: A co z toho vyplývá?

MM: No, tvrdí to.

SM: Ano. Má pravdu. A co s tím?

MM: Schmidt se ptá sám sebe: „Je svět díky mně aspoň o trochu lepší?“

SM: To je otázka na Schmidta. A já za něj nemůžu odpovídat.

MM: Před devíti lety jste napsal: „Samozřejmě že důležité je především místo narození a dospívání. Takže pro mě Polsko znamená Krakov, krakovské vojvodství a kousek řešovského. Moje Polsko, pokud rovnou přeskočím do menšího měřítko, je deka rozložená v zahradě pod jabloněmi, u dřevěného domečku ve vsi Borzęcin, okres Brzesko, a na něm nemluvně, pravděpodobně moc teple oblečené, podle módy z roku 1930.“

SM: No a?

MM: Je to takový velmi něžný popis.

SM: Ano, je něžný – a co z toho vyplývá?

MM: Co tomu říkáte dnes? Kdybyste měl ty něžné vzpomínky na dětství rozšířit o jednu větu.

SM *tichým, jemným a měkkým hlasem.*

SM: Ne.

MM *si jen tak pro sebe, beze slov, mručí, jako by SM pobízel. Opravdu ne? SM odpovídá hlasitěji a výrazněji.*

SM: No ne.

MM: Já se jen ujišťuji, jestli opravdu „ne“.

SM: Chápu.

MM: A jak to bylo s Borzęcinem, protože nejdřív z něj vaše rodina odjela, a pak jste se do něj za války vrátili?

SM: Borzęcin byl dlouho mým záchytným bodem. A druhým takovým bodem byla vesnice mého otce, Rąbka Uszewska. Můj otec pochází z Rąbky Uszewska a matka z Borzęcina.

MM: A co pro vás Borzęcin znamenal?

SM *začíná být trochu rozmrzelý.*

SM: Nechci teď mluvit o tom, co pro mne Borzęcin znamenal.

MM: Po rozhovoru s vámi, v Mexiku v roce 1996, napsal Jacek Żakowski v knize *Co dál, pane Mrozek?*: „Čím déle tam bydlel, tím více oceňoval pečlivě dodržované rituály. Naučil se je snadno, vždyť měl přeci za sebou tvrdou školu předválečného ma-

lopolského sedláka. Od dětství ho učili chovat se k lidem s úctou a dodržovat hierarchii, určené rozdělení rolí. Teď byl ochoten uznat, že se přísné zvyky z devatenáctého století vlastně hodí k okolnímu světu, který tak připomínal svět jeho haličského dětství. Chápal, že život v pueblech, jako je Tlahupan – podobně jako život v Borzęcině a většině předválečných haličských vesnic –, je tak těžký a statický, že pokud má lokální společnost nějak fungovat, nemůže si v žádném případě dovolit jakékoliv uvolnění kódu nebo změny zvyků.“ Z perspektivy různých míst na světě, kde jste bydlel, je Krakov poklad, nebo koule u nohy?

SM: Krakov je koule u nohy i poklad. Stejně jako Borzęcin.

MM: Často od lidí bydlících v Krakově slyším: „Krakov je zatuchlý.“ Spojuje se vám s Krakovem něco podobného?

SM: Ano, je zatuchlý. V porovnání s Varšavou je to malé městečko, a tak musí být provincionální. (...)

SM *ožil. Začíná vyprávět o své autobiografii.*

SM: Víte co, blíží se vydání knihy, kterou teď píšu. Nechce se mi moc vyprávět o svých rodičích, a co dělali. Ta kniha bude mít spoustu stránek a všechno se tam dozvíte.

MM: Samozřejmě že se to všechno dozvíím, dokonce toho už hodně víím. Ale rozhovor je forma, z níž se něco mají dozvědět čtenáři.

SM: Ale mně se o tom nechce mluvit.

MM: Je to pro mladé lidi, kteří...

SM: Vážím si mladých lidí, ale stejně nic neřeknu.

MM: Byla vaše rodina věřící?

SM: Ano, velmi a silně věřící.

MM: A jak jste byl vychováván, co nejdůležitějšího vám rodiče předali?

SM: Ve víře jsem byl vychováván. Víte, co to znamená.

MM: Já vím, ale čtenáři...

SM: Když to víte, proč se mě ptáte?

MM: Protože naše setkání je založeno na tom, že jeden člověk se ptá, druhý mu odpovídá a stovky čtenářů se pak něco doví.

SM: Ptal jste se, jestli moje rodina byla věřící. Řekl jsem, že ano. A vy se ptáte dál: Jak tedy byla věřící? Vždyť je to nesmysl, ano je ano.

MM: Ne, já jsem se zeptal: Jak jste byl vychováván, co nejdůležitějšího vám rodiče předali? Asi to bylo něco víc než jen víra?

SM: Opravdu bylo trochu divné, kdyby ze mě věřící rodiče v Polsku vychovávali muslima.

MM: Studoval jste také architekturu, ale krátce.



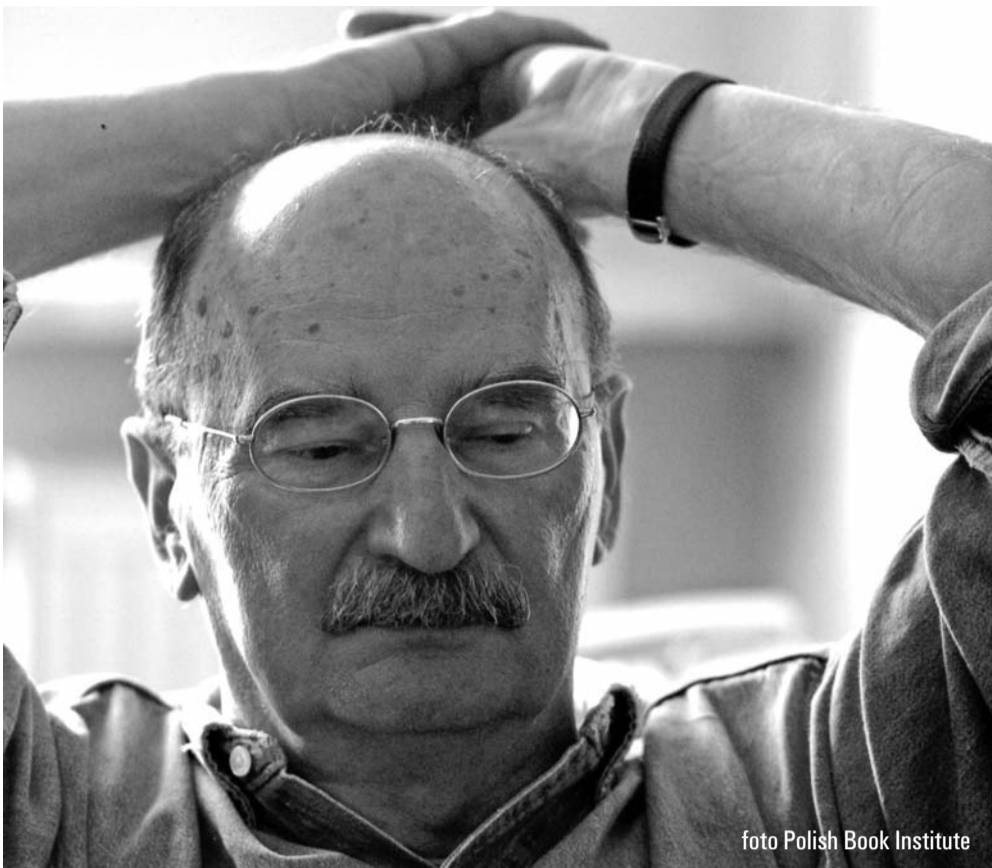


foto Polish Book Institute

**Sławomir Mrożek** (29. 6. 1930–15. 8. 2013), polský dramatik, prozaik, satirik a kreslíř. Narodil se v haličské vesnici Borzęcin, dětství a mládí prožil v Krakově. Po emigraci z komunistického Polska v roce 1963 žil v Paříži, USA, Mexiku a Německu, v roce 1996 se vrátil do Polska a od roku 2008 žil opět ve Francii, kde letos ve věku 83 let zemřel. Český vyšla řada jeho překladů, ať už divadelních her, nebo povídek, především díky předním překladatelům z polštiny Heleně Stachové a Otakarů Bartošovi. Některé Mrożkovy texty přeložil také Erich Sojka, Jaroslav Simonides nebo Josef Mlejnek. Naposledy byl knižně publikován výbor povídek *Kohout, lišák a já* (Fra 2009) v překladu Heleny Stachové.

SM: To všechno bude v knize.  
MM: Protože jsem si na několika místech přečetl, že jste studoval architekturu, na AVU...  
SM: Ano, ale to všechno bude knize.  
MM: ...a také chvíli orientalistiku?  
SM: Ano, ano, ano, to je všechno pravda, jen to všechno bude za chvíli v knize. Musíte jen trochu počkat.  
MM: Zajímá mě, jak jste se dokázal vyhnout tomu tlaku studium dokončit, mít ty kolonky odškrtnuté.  
SM: To bude taky v knize.  
MM: Líbilo by se mi, kdyby bylo i něco v našem rozhovoru.  
SM: Ale proč?  
MM: A necítil jste ty zažité vzory? Studium, přerušení a žádný konec.  
SM: To bude taky v knize.  
MM: Ale kniha ještě nevyšla.  
SM: Vyjde.  
MM: A kdybyste mohl ze svých zkušeností – komunistické Polsko, emigrace – něco jakoby vyluxovat, nechat zmizet, udělal byste to?  
SM: Už se blíží půlhodina.  
*Doopravdy už to bude hodina od začátku rozhovoru.*  
MM: Ještě pár minut, ano? Abychom to dokončili. Jaké jsou vaše nejsilnější vzpomínky z dětství?  
SM: Ne.  
MM: Myslím to, co je nejsilnější vzpomínkou dnes.  
SM: Cože?  
MM: Vzpomínky na dětství dnes.  
SM: Dětství a dnešek, to je úplně něco jiného.  
MM: Ano, samozřejmě, ale vaše nejsilnější vzpomínka? Co vám utkvělo?  
SM: Ztráta.  
MM: A nejsilnější vzpomínka z dvaadvacetiletého pobytu v Paříži dnes, po nemoci a v okamžiku, kdy se vám vrátila paměť?

SM: Kniha.  
MM: A z Mexika?  
SM: Také kniha.  
MM: Když jste poprvé odjel na Západ, co vás nejvíce překvapilo?  
SM: Je to v knize.  
MM: A co byl největší zážitek?  
SM: Obávám se, že musíme končit.  
MM: Ale řekl jste, že se ještě můžu zeptat na pár otázek. Už bude konec.  
SM: Vidím, že to nemá smysl.  
MM: Ne, má to smysl.  
*MM se snaží rychle přemýšlet. Ví, že se Mrożek domlouvá na rozhovory, a pak nic neřekne. A tak se nevzdává.*  
MM: Chtěl jsem se zeptat na oslavu, která se u příležitosti vašich narozenin uskuteční v červnu v Krakově.  
SM: Kdy to bude?  
MM: V polovině června, nejspíš šestnáctého.  
SM: Aha, ale to mě moc nezajímá.  
MM: Nezajímá vás něco, co je spojené s vaší tvorbou?  
SM: Tak obecně ano, ale detaily mě nezajímají.  
MM: Ne? Zeptal jste se: kdy to bude?, takže nějaký detail vás přeci jen zaujal. A já jsem řekl, že asi 16. června.  
SM: A kdy to bude?  
*MM se směje, vždyť je to konec jako z Mrožka.*  
MM: Ano, na to jste se právě zeptal.  
SM: Cože?  
MM: No kdy to bude, kdy se v Krakově otevře ta výstava.  
SM: Ne, tak jsem se nezeptal, takovou otázku jsem nepoložil.  
MM: Vždyť to bylo před chvílí: Kdy to bude?  
SM: Ne.  
MM: A co?  
SM: Nic.  
MM: V souvislosti s výstavou vašich prací, kreseb, jsem se chtěl zeptat na toho panáčka, malého človíčka na obrázcích.  
*SM se znovu načepýří, odfrkne a zhluboka se nadechne. A jako znechucená hvězda říká:*  
SM: Snad už abyste skončil?  
*Ticho 8 sekund. MM se na SM usmívá.*  
MM: Dobrá, budu to brát tak, že se nám ten rozhovor povedl. Nechci být otravný a už půjdu. Ale chtěl jsem se ještě nakonec zeptat na pár detailů...  
SM: Zase nějaké detaily?  
MM: Takové milé.  
SM: Detaily, detaily...  
MM: Odpovíte, když budete chtít. Jde mi o toho sympatického panáčka z vašich kreseb.  
SM: Neznám ho, nechápu.

MM: Chtěl jsem se zeptat, jestli je to Polák, kdo to je, odkud se vzal, kdy se narodil, jestli ještě žije, na kom je závislý jeho život a jestli ho máte rád? Ale vypadá to, že ho rád nemáte. Je to pravda?  
SM: Už radši běžte.  
MM: Dobře. Děkuji za rozhovor.  
SM: Není zač.  
MM: Ale je. Jel jsem za vámi z Varšavy.  
SM: To se tak říká, že není za co, ale samozřejmě že je za co.  
MM: Vidíte, tak v něčem jsem měl pravdu.  
*MM se balí, za chvíli oba vstávají a loučí se. SM se postaví do pozoru a stiskne MM ruku, skloní přitom hlavu jako skutečný voják. Přeshli do předstíne a MM se obléká.*  
SM: Dveře budou otevřené.  
MM: Mějte se dobře, pane Sławomire. A hlavně hodně zdraví.  
SM: Zdraví, zdraví.  
*Starý muž se dívá na mladého ve dveřích, vidíme ještě půlku hlavy a vousů. Tvář je bez výrazu, ačkoli SM působí jako milý, starší pán. MM jde do výtahu a dveře se zavírají.*  
Konec prvního a posledního dějství.

Knih *Baltazar: Autobiografia*, o které Sławomir Mrożek mluvil v rozhovoru, vyšla v roce 2006 v nakladatelství Noir Sur Blanc. Český vyšla kniha *Baltazar: Autobiografie* v roce 2008 v překladu Ivana Zmatlíka.

**Redakčně kráceno,  
překlad Lucie Zakopalová**

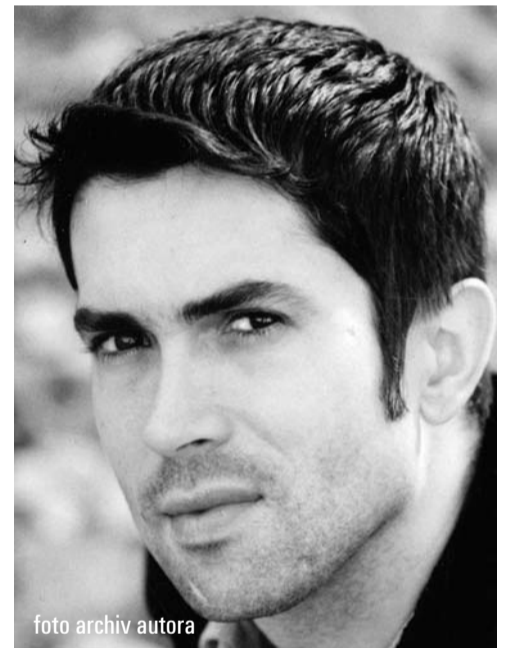


foto archiv autora

Dariusz Zaborek

## PRÓZA

# sławomir mrożek: spisovatel, žába a alchymista

Proč spisovatel píše? Tuhle otázku jsem slyšel snad stokrát a odpovídal na ni asi dvacetkrát (osmdesátkrát jsem se vyhnul odpovědi). Otázka se může zdát stejně hloupá jako: „Proč okurka nezpívá?“, nebo stejně chytrá jako: „Jaký je smysl existence?“ Popřípadě nepřilíhly chytrá jako otázka po smyslu existence a důvtipná jako otázka po nemuzikálnosti okurky. Odpovědi může být také hodně. „Pro peníze.“ „Protože raději píše, než čte.“ „Protože mu zpívá duše.“ „Z nudy.“ „Aby se odlišil.“ „Aby poučil, pobavil, vychoval, našťoval nebo se zalíbil, aby splnil svou třídní roli.“ Mám pokračovat? Mě osobně vůbec nezajímá, proč píšete. Mám dost starostí se samotným psaním. Zajímala by mě spíše otázka: proč nepíšete? Přesněji řečeno: proč už se mi občas nechce psát tak, jako se mi chtělo dřív?

Kde je to posvátné chvění při dotyku ruky a pera, pera a papíru? Oné mladické ruky. Kde je ten pocit, že už se za chvíli otevře skutečný, pravdivý svět? Pero jako paklíč, když v pancéřové schránce (a ta schránka je vším) leží odnepaměti tajemství. Sám Pánbůh ho tam schoval a teď se bezmocně dívá, jak se dobývám k jeho pokladu. Ach mladý a později už stále méně mladý spisovatel...  
Snad jde pořád o to samé, teď i před pětadvaceti lety? O hledání Kamene mudrců? Pokaždé, už tolik let, naděje, že tentokrát se to konečně povede. Kdyby umělec uvěřil, dal se opravdu přesvědčit, že je spolu se svým uměním a tvorbou pouhým typem procesu, jedním z mnoha procesů, tak běžným jako peristaltika střev a stejně vědecky potvrzeným – co by z něho zůstalo?

A tak jen předstírá, že věří v sémantiku, strukturalismus a teorii informace. Žába taky musí věřit na skalpel, který jí odkrajuje nohy od břicha a břicho od mozečku, i když radši skáče po louce jako žába. Nemůže přestat věřit v sebe jako žabu, v žabu především, v louku jako louku. A určitě není tak chytrá jako profesor, který provádí vivisekci. Teorie žáby, kterou profesor přednáší, je určitě správná. Ale není to žába o sobě. A to už nemluví o tom, že profesor vypuštěný na louku, i kdyby skákal, nebude žába.  
Trochu jsem se do té žáby zapletl. Raději znovu vyměňme žabu za spisovatele, abychom ho ochránili před žaboznalcem. Oblečme ho do nového hávu (nahý spisovatel nepřipadá v úvahu). Není snad podobný alchymistovi, který shrbený nad křivulemi

hledá Kámen mudrců? A není snad po mnoha letech podobný alchymistovi unavenému? Nenamlouvejme si, že Kámen mudrců našel. Naděje – jistota – rozčarování. Naděje – jistota – rozčarování. (Opište to milionkrát.) Na začátku byl ještě plný zápalu. Ale monotónnost cyklu: naděje – jistota – rozčarování ho pomalu zlomila. Ještě ne úplně. Ještě opakuje alchymistickou zkušenost. Ale pracovní už je zaprášená. Až s únavou začne pochybovat: existuje vůbec Kámen mudrců?  
Pak by měl změnit povolání. Zapojit se (samozřejmě ne jako alchymista, ale jako chemik) do průmyslu. Inženýr s důchodem. Nejvyšší čas přestat být dítětem. Nejvyšší čas zbavit se iluzí. Svoboda znamená uvědomit si nevyhnutelné.  
Proč tedy ta lítost?

Z polského originálu *Pisarz, žaba i alchymik* (1975) přeložila Lucie Zakopalová.

Copyright © Diogenes Verlag AG Zürich.  
All rights reserved.



# nepřítomnost nesmrtelného *Josef Mlejnek*

Když v polovině srpna odešel polský dramatik, spisovatel a karikaturista Sławomir Mrożek, cítili jsme se zvláštním způsobem zaskočení. Nejen proto, že by nás jeho odchod překvapil – dožil se ostatně věku téměř kmetského (bylo mu o necelý měsíc víc než osmdesát tři let) –, ale proto, že jsme si na jeho přítomnost zvykli jako na přítomnost nesmrtelných. Navíc, když se o někom někdy rozkřikne, že zemřel, a pak se ukáže, že to nebyla pravda, žije prý pak ještě hodně dlouho. A Sławomir Mrożek málem zemřel již před jedenácti lety – v roce 2002 prodělal těžkou mozkovou mrtvicí. Tehdy skutečně byl mezi životem a smrtí, dokonce proskočila zpráva o jeho úmrtí. Po mrtvici trpěl rozsáhlou afázií, ztratil paměť. Zpočátku propadal zoufalství, musel postupně překonávat apatii, strach před lidmi a vnějším světem, ale díky velice kvalifikované terapii se pozvolna vrátil k normálnímu životu. „*Poněvadž jsem ztratil schopnost vládnout polským jazykem slovem i písmem, začínal jsem na úplném počátku základními cvičeními*“, přiznává v rozhovoru, který jsem s ním vedl v roce 1999.

Se špičkovou polskou logopedkou Beatou Mikołajkovou chodil tehdy po Krakově a jako dítě ve škole musel odpovídat na otázky: Co je to? Potom následovala téměř drezura – opakování, vybavování si a vytváření vět, které měly smysl. To trvalo celé čtyři roky a z textů, jež si Mrożek průběžně zapisoval, nakonec vznikla autobiografická kniha *Baltazar*, která vyšla před pěti lety i česky. Název knihy podle jména biblické postavy není libovolný, ale neměl jiné než snové konotace. Autorovi se na podzim roku 2003 v Paříži zdálo, že vidí své jméno vypsáno na úředním dokumentu, a z pa-

měti se mu zřetelně vybavila písmena psaná počítačovým písmem: „*Zároveň se vynořil hlas jakoby odnikud. Rekl, že mne brzy čeká daleká cesta za hranice. Přiložený dokument ať si vezmu s sebou. Až dorazím do místa určení, předložím ho tamní vládě. Ta potom splní, co od nich žádám, ale s podmínkou, že už nikdy nepoužiji své staré jméno a příjmení. A moje jméno bude: Baltazar.*“

Od vydání jeho autobiografie, která nám podrobně přibližuje jeho dětství, život za války a léta mladosti, si řada lidí slibovala, že uvede na pravou míru věci, které byly všeobecně považovány za mystifikaci, jako například jeho zdůvodnění mladistvého vstupu do PSDS v roce 1952 z nešťastné lásky k ženě, která ho opustila. „*Zní to nepravděpodobně, přesto je to absolutní pravda. Opuštěn milovanou bytostí jsem se rozhodl obětovat se pro stranu a přijmout smrt, nejrady z rukou reakce.*“ Když se však v roce 1963 rozhodl z cesty do Itálie do Polska nevrátit, šlo o zralé vědomé rozhodnutí, z komunistické strany vystoupil už tři roky předtím. Nechtěl definitivně uvíznout v komunismu, a kdyby se v jeho rodné zemi nezměnil režim, nikdy by se tam nevrátil. Vadila mu také autocenzura. „*Autocenzuru si uvědomíte až tehdy, vystoupíte-li z určitého silového pole*“, komentoval to v našem rozhovoru. Jeho žena Maria měla tehdy prohlásit, že raději bude v cizině uklízečkou než v Polsku paní spisovatelovou.

Po srpnové okupaci Československa v roce 1968 tento akt zvuče veřejně odsoudil a požádal o politický azyl ve Francii. Až po deseti letech se mohl do Polska vydat, ovšem pouze na návštěvu. Avšak ani ve Francii, kde mu vadila nejen „*pekelná svoboda*“, ale i naivní vztah Francouzů ke ko-

munismu, nezůstal definitivně. Několik let po smrti své první ženy se znovu oženil s mexickou režisérkou Susanou Osoriovou a odstěhoval se s ní do Mexika, „*protože tam byl klid*“. Do svobodného Polska se vrátil až v roce 1996. Jeho nepokojný a kritický duch ho nenechal v klidu, před pěti lety se vrátil znovu do Francie a usadil se v Nice, kde jej také 15. srpna letošního roku zastihla smrt. Současníkům i budoucím odkázal na čtyři desítky divadelních her, stovky povídek, dva romány, zmíněnou autobiografii, dosud nepublikovaný deník z období let 1963–1989 a také obsáhlou korespondenci.

Mrożkovy prózy neposkytovaly v období totality žádnou útěchu, ani nepřinášely rady, jak žít lépe, radostněji, nevyvolávaly falešnou naději. Dodávaly jen potřebný kyslík, kterého se člověk mohl nadechnout, aby se neudusil. Nebyl koneckonců jen spisovatelem a dramatikem, nýbrž také skvělým karikaturistou. Od roku 1953 až do roku 1968 publikoval své kresby v krakovském týdeníku *Przekrój*, jeho prózy často doprovázely ilustrace s nezaměnitelným rukopisem. Poté, co „totalita“ skončila tam, kam posílala své odpůrce, totiž na smetišti dějin, však aktuálnost Mrożkových děl nijak neochabovala. V nové situaci obecně a v různých situacích speciálně získávala jen novou kvalitu.

Pro celou Mrożkovu tvorbu je typická chronická potřeba vysmívat se a shazovat nesmysl jeho dovedením pomocí metody *reductio ad absurdum* k nesmyslu ještě většímu, přímo grotesknímu. To mu také vyneslo od šedesátých let charakteristiku absurdního dramatika. Není to zcela trefný popis, ale on sám se ho nepokoušel vyvra-

cet. „*Zase tak úplně nepřesné to nebylo, ale mladému dramatikovi to přinášelo i určitou výhodu: mohl jsem tak lépe vejít ve všeobecnou známost*“, prohlásil. Za jeho nejznámější dramata lze označit *Tango a Emigranty*, ty jsme mohli nakonec před časem vidět ve skvělém obsazení slovenské dvojice Milan Lasica a Július Satinský. V devadesátých letech napsal divadelní trilogii *Láska na Krymu*, v níž dal průchod svému strachu ne z Ruska, ale o Rusko a která se krátce hrála také u nás. Rusko pro Mrożka ztělesňoval A. P. Čechov a první část také tvoří čechovovská replika-apokryf, s řadou narážek na díla ruského dramatika – sestry Prozorovy nakonec odjíždějí do Moskvy, na zdi také visí pověstná čechovovská puška, z níž se nakonec vystřelí. Ve druhé části, která je obrazem Sovětského svazu v roce 1928, si divák maně vybavuje památná slova André Bretona o tom, že „*vitr kretenismu vane ze SSSR*“. Třetí část, představující Rusko před dvaceti lety, je plná nevábných obrazů a skličujících předtuch.

Po prodělané mozkové mrtvici před jedenácti lety a po zmíněné terapeutické „drezuře“ Mrożek prohlašoval, že se mu zcela vrátilo diskursivní myšlení, ale ne už ona „*tvořivá intuice*“, která mu umožňovala vytvářet literární díla a živé dramatické postavy. Krátce před smrtí však přeci jen napsal hru *Karneval*. Byť se karneval odehrává v ráji a osoby, které se při něm setkávají a konfrontují, tvoří velmi bizarní sestavu, nezdá se ani u této hry, že by byla plodem a výrazem čistokrevné absurdity. Doufejme, abychom ji v dohledné době mohli zhlédnout i u nás – a rozloučit se tak nejlepším možným, a také důstojným způsobem s autorem, jehož mnohorozměrné groteskní dílo je především ostrým a patosu zbaveným obrazem lidské nedokonalosti.

## VZPOMÍNKA

### S MROŽKEM NA FIŠPLACU

Jen málo se ví, kolik slavných osobností navštívilo Olomouc. Ale je to celkem pochopitelné, Olomoučanům je totiž žinantní se chlubit, že ti velikáni pobývali v kdysi slavné metropoli Moravy, proměněné pak v ponuru rakouskou pevnost, vesměs proti své vůli a že zde byli ubytováni v celách kasemat – jako Lafayette, Bakunin nebo Sabina. Jiní zde zase, taky ne tak docela dobrovolně, na vojenský rozkaz sloužili v některých z mnoha kasáren. Například János Bolyai, kološvářský objevitel neeuclidovské geometrie, jeden z inspirátorů Einsteinových. Těch známých i bezejmenných, kteří zde prožili v okovech, a hlavně v uniformách pár let života, bylo mnoho. Šířili pak – pokud se jim ovšem podařilo město opustit a nedopadli podobně jako poslední Přemyslovec Václav III., zavražděný neznámým pachatelem na Dómském návrší – povědomí o městě v blízkých i dalekých krajích. Řadu takových pamětníků jsem potkal: například jednoho starého v Chustu, jiného, mladého, v Minsku.

V Polsku, pochopitelně zejména v bývalém rakouském záboru u starší generace, je Olomouc spojena s poněkud vulgární vojenskou odrhovačkou *W Olomuńcu na Fiszplacu*. Samotní Olomoučané písničku neznají a nevědí ani, kde se onen fišplac, tedy rybí trh, nacházel. Ani historici si nejsou jisti – oficiální místní název to nikdy nebyl – a váhají mezi dvěma možnými lokalitami. Rozhodně však ta písnička způsobila, že se seznam velikánů, již na Hanou zavítali, rozrostl ještě o spisovatele Sławomira Mrożka. Kvůli ní se totiž rozhodl zastavit se v Olomouci v polovině dubna roku 1999 cestou z pražského Festivalu spisovatelů.



Sławomir Mrożek se svou chotí, paní Susanou Osoriovou v Olomouci

Na programu byla beseda v aule Filozofické fakulty a procházka po městě, během které byl vzácný turista přivítán – postupně na obou možných fišplacích – nevelkým, ale nadšeným davem příznivců s prvomájovými mávátky a transparentem *Witamy na Fiszplacu!* Večer pak došlo k čemu, co polští organizátoři spisovatelovy cesty předem rozhodně vylučovali – Sławomir Mrożek zašel s námi, účastníky happeningu, do hospody. Byli jsme varováni, že slavný dramatik a satirik je osoba uzavřená, která se neformálním společenským kontaktům striktně vyhýbá, on však nejenže s námi poseděl u piva skoro do půlnoci, ale vyprávěl nám několik zábavných historek. Také tu, kterou potom zaznamenal, v nepatrně pozměněné podobě, jako kratičkou povídku. Budu se snažit popsat

ji ale tak, jak si ji pamatuji z autorova vyprávění:

Při návštěvě premiéry své hry v Madridu byl Mrożek oficiálně pozván na býčí zápasy. Při nich je zvykem, že toreador slavnostně věnuje poraženého býka nějakému čestnému hostu. Čestný host byl tedy už před začátkem koridy uveden do toreadorovy šatny, aby mu byl představen. Toreador byl právě oblékán do vyzdobeného kostýmu a při tom soustředěně sledoval televizní přenos fotbalového utkání. Vrh k návštěvníkovi nevrly pohled, pozdravil na půl úst, načež se dál plně věnoval fandění. Host se tiše vzdálil, nechtěl rušit. Pak začalo představení, po různých slavnostních formalitách vešel na vyprodaný stadion toreador, předstoupil před lóží a za nadšeného potlesku desetitisíců pravil do

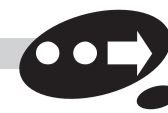
mikrofonu: „*Tohoto býka věnuji Sławomiru Mrożkovi, velkému českému spisovatel.*“ Načež odhodil svůj širák v dál, tedy směrem k čestné lóži. Zápas skončil vítězstvím býka. Toreador, zraněný našťastí nepříliš vážně, byl odvezen do nemocnice. Těžko říct, jestli to byl trest osudu za to přeházení, sám spisovatel vyslovil podezření, že možná byl také onen býk Polák, ale na rozdíl od něj šovinista.

Sławomir Mrożek v té minipovídce, nazvané prostě *Corrida*, vzpomněl i svou olomouckou návštěvu: „*Uplynulo dalších dvacet šest let a před třemi dny, když jsem v Olomouci seděl u piva s českými přáteli, vyprávěl jsem jim tuhle příhodu. Velice je pobavila, podobně jako baví mě. Byli pro, abych se stal českým spisovatelem, třebaže jsem je zkompromitoval – toreador určitě dodnes myslí na Čechy ve zlém...*“ (překlad Václav Burian)

Na závěr společného večera ve sklepní restauraci v Mahlerově ulici pak Sławomir Mrożek zanotoval v originále písničku *W Olomuńcu na Fiszplacu*. Přátelé v Polsku nám to pak záviděli.

**Tomáš Tichák**

Třístránkový blok článků věnovaných v tomto čísle Sławomiru Mrożkovi k jeho srpnovému úmrtí byl připraven ve spolupráci s Polským institutem v Praze.



# Ladislav Selepko: veverky v parku hu /16

**C** Člověk je slabý, nic nezmůže. Slibný začátek, nevěřit si. Příležitostně zkusit písmenka, slovo, větu. Slabý člověk si může dovolit jediné neúspěchy, kterých přibývá jako zboží z obchodu, kde se dá všechno pořídít za libru. Jenže i brilantně provedená, zvrstvená a vícerychlostní prohra je uměleckým dílem. Sbírání prohry raději než výhry. Neoslepují vidění, poskytují materiál k tvůrčím úvahám. Neúspěch vedoucí k nespokojenosti uvolní prostor k uvědomění vlastní existence. Avšak pozor! Něco si o sobě uvědomit by byla zhoubná cesta vítězů. Opakovaně prožívat zmarněnou příležitost, pocit, že nic není na svém místě, je klíčové.

Chodím poslední týdny na zahrádku před nedávno zrušenou hospodu, v níž kuriózně a bezdůvodně běží router. Získávám tak volný přístup k internetu, neplatím za nápoje, ale nejsem chráněn před živly v poněkud divné čtvrti. Párkrát jsem zažil bezmála horské podmínky, nárazový vítr a ledové přehánky. Tuhle jsem se od patrolujícího PC dozvěděl, že v místě řadí pouliční loupeživé bandy, které jdou speciálně po tom, co jsem na schůdku přede dveřmi držel na klíně.

Titul *Metropolitan Police* ve mně vyvolává prožitek posvátné úcty a víru v božskou spravedlnost. Je to ta nejdůležitější instituce ve městě, významem srovnatelná s mými rodiči. Když pozoruji vysoké, semišově černé helmy se stříbrným odznakem City of London, podlamují se mi kolena a přemáhá mě pocit, že není možné, abych se nějak neprovinil. Určitě jsem něco provedl, jen pokaždé musím horečně vzpomínat, co to bylo. Parkovací policii naproti tomu v lásce nemám. Často ji zastupují černé Afričanky s velkými zadky, v šedivých kalhotkách a ve smrkově zeleném svetru. Asi proto, že nevlastním auto ani řidičské oprávnění a nepřijdu s nimi do styku, se ve mně spojitý reflex viny, úcty a dětsky obdivného náhledu nespouští. Kolena drží, zrak pluje dál. Nemohou na mě! Tu a tam se podezírám z nadřazenosti. Podvědomě cítím, že pocházím z civilizovanějšího prostředí, jakkoliv se tady takové věci nesmí říkat nahlas. A snad jde o smyšlenku, kterou není dobré chovat ani v nevědomí. Naštěstí jsme si všichni rovni, když nastupujeme do autobusu nebo sjíždíme do metra, a co bylo kdysi někde v bídě a krvi, které znám pouze zprostředkovaně, druhé nezajímá. Vedle *Metropolitan Police*, řešící největší zločiny s rozmyslem a pochopením, to má každý parkovací asistent těžké. Nemohu-li si vzpomenout, k čemu bych se přiznal, vymyslím, co drobného bych provedl, abych strážníkům i sobě udělal radost. Napadá mě jet zadarmo *bendy-busem*, „harmonikou“, do níž se nemusí nastupovat pouze předními dveřmi. Řidič má v ulicích stejně tolik práce, že nemyslí ještě na to, jak přemlouvá pasažéry k načtení čipové karty. Potenciální provinilce upozorní, že pokuta činí £ 20, a dál se nesará. Tuto symbolickou částku lze sfouknout za čtyři hodiny minimální mzdy. Drtivá většina cestujících však platí dobrovolně a mechanicky. Kdo nemá potřebný zůstatek, otáčí se a bez řeči opouští dveřní prostor. Kolem nastupování do kratších autobusů se vznášá zvláštní aura, která *bendy-busům*, zdá se, chybí. I proto na ně na zastávkách čekají hloučky revizorů, aby za asistence městských strážníků harmoniku během minuty dokonale pročesali. Za neplatičem se nikdo honit nebude; padá do náruče metropolitní policie rovnou za dveřmi. Když sleduji helmy strážníků v akci z takové blízkosti, musím se pevně držet tyče, aby mě nepodřela závrat. Zatímco zdlouhavě a přerušovaně

kličkujeme centrem, usínám sladkou únavou na sedadle u okna a s tváří deformovanou tvrzeným sklem mám čas něco si přečíst.

*Opravdový a silný tah se rodí z odporu vůči protisíle. Není-li co překonávat, pohyb nepřijde. Výchozí dialektický vztah je nezbytný. Představuji si na druhé straně člověka, pravděpodobně ženu, od které se odrážím, země se ztrácí z dohledu a já mizím do jiné galaxie. Milióny světelných let odsud musí existovat další světy, třeba ty, do kterých se chodí po smrti. Zda tam také potkám dobro a zlo, to jsem zvědavý. Vesmír je jimi prostoupen. Hlavně, aby se nemuselo jíst a bydlet. Což o to, jídlo by mi šlo, ale nesměl bych si ho muset opatřovat. Ať se tam klidně bydlí a jí, ale ať po mně nikdo nežádá zaplatit! A mám-li platit, ať mi dá peníze, jako mi dal ruce a hlavu. Ať jsou tam staré dubové a bukové lesy se spadányými větvemi nebo zahrady s osamělými, ohnutými stromy. Nechtě postaví urychlovač částic za několik miliard liber k ověření jednoho fyzikálního pravidla a nahážou do něj ty, kteří nemají co jíst. Díra je pohltí, reakce rozpustí, rychlost rozptýlí. Ať se pořádají exkurze z uprchlických táborů do Chelsea nebo Hampstead, kde ti ubožáci uvidí, za čím v životě jít, o co usilovat, proč se neválet bez rukou a nohou, prolezli nemocema v igelitě na dešti nebo věčném slunci. Domy jsou tam samy o sobě pěkné, stavěly je zubožené ruce, a na ty, kteří v nich bydlí, není vidět. Někdo namítne, že urychlovač nebo vily nejsou moje starost, a bude mít pravdu. Miliardy lidí to může zajímat místo mě. Co na tom změním? Poukázat na spojitost však mohu, byť nevím, o čem sní uprchlíci v táboře. Třeba se za mračnem jejich vzpomínky otevírá zlatavý východ slunce, a když sprážení stoupá oblohou, zaplétají se stěbla mezi loukotě a v povětří visí zbytky mrákot. Musím to promyslet až na kov. Konec vesmíru je okamžikem velkého třesku. V momentu, kdy poslední černá díra pohltí sama sebe, vybuchne všechno nanovo. Jde o nekonečně malý, bezrozměrný okamžik zázaku, který se vědě nedaří vypátrat. Právo na něj mají pouze básníci, filosofové a blázni. Vzato do důsledku, trvá tento zázrak věčně, v nekonečném množství bezrozměrných okamžiků. Zítřka si na to půjdu koupit toaletní papír. Prázdnota mě děsí, nemám se v ní čeho chytit. Čas může jít dopředu, dozadu, dokola, křížem, ale v prázdnotě nedýchám. Vrací se do ní ta žena, která mě vypila tak, že ze mě nezbyla ani pára. Mohla psát o kbelíku s vodou, já z něj pochopil hliněnou sochu zarostlou pavouky na břehu. Odfoukl jsem ji výdechem, přetlumočil jí, ať se nepřibližuje, nebo budou léta nehty. Přesto jsem jí ho tam strkal, a ne jednou. Mnohokrát jsem ho tam strkal, znovu a znovu, pocity si nepamatuji. Jako bych vypouštěl rybník při povodni. A pak že se rybník nedá ukrást! Nechtěl jsem, bránil jsem se, měl ji za přízrak, strašidlo, černou dámu. Byla jako pytel, do kterého se zaváže uhlí, jež zplesniví a podruhé zčerná. Stáhla ze mě oblečení a vycpala mě mléčnou dráhou. Chodil jsem z obrazu do obrazu, dva tři roky jsem se měl na co dívat. Zabavila mě ostatním, zamkla do maringotky a tam se na mě opakovaně vrhala. Nebránil jsem se; tahal jsem ji za prsa a sál, dokud to šlo, nechal se vypouštět a znovu ho do ní vrátil, jako bych se tím mohl vysvobodit. Přitom jsem dávno zapomněl chodit. Jazyk ze mě trčel jako nacpaná kniha krávk ze zadku. Kam jinam jsem ho měl umístit než do viny? Do pohřbu na obloze. Říkám vám, lidé s trochou fantazie by neměli provozovat sexuální činnost s druhým člověkem. Byla politováníhodná a zraněná, nemohl jsem se na ni dívat. Zavřel jsem oči a nechal se odvést do kumbálu, kde jsem promluvil německy. Warum hat sie mich verlassen? Teprve při sledování *Satanského tanga* jsem pochopil původ své tehdejší pomalosti.*

Harmonika a nekonečně plouživé tango v londýnských ulicích, vím přesně, o čem Val mluví. Toho filmu bych se chytil. Já mám nejráději scénu s kapitánem, když otevře jejich občanky, minutu dělá grimasy a nakonec řekne, že všechno se odvíjí od toho, jakou má právě náladu. A-haha. Podobně výborná je pasáž, ve které přepisují Jeremiášovo hlášení. Ze židličky mě dostává, jak to přeformulují. Během filmu mi došel význam maďarštiny. Báľ jsem se, že mě ten jazyk bude rušit, ale fakt, že jsem rozuměl zvuku a ne obsahu, byl nakonec výhodou. Některý záběry jsou však nesnesitelně dlouhé, to říkám na rovinu; třeba opakované cesty v dešti nebo nekonečný tanec v hospodě. Jak se při tom klátí a blbnou, jak do sebe vrážejí. A-haha. Dvanáct taktů pořád dokola, deset minut! Rozhodně bych střihal. Nejvíce mi vadily scény s kočkou. Hodinu jsem zvažoval, zda se mám dívat dál, protože dělat takovýhle věci, v zájmu čehokoliv, může jen šulin. Chudák zvíře z toho nemohlo mít rozum. Ostatně, co čeká od filmu, jehož vzduch je tak nedýchateľný a nezdravý? Andrej Tarkovskij by vyličil rozklad způsobem, z něž by na diváka tryskala radost. *Sátántangó* mě naproti tomu přiotrávilo, prostoupilo puchem a vyřadilo jako mango. Já VÍM, že to byl záměr. A PŘECE. Jako poslouchat rozladěný Plastiky ve stavu jejich hudbě nejvlastnějším, v opilosti, jež téma ještě víc podtrhne, a posluchače s ním. Musel jsem tu scénu, stejně jako celý film, zhlédnout na čtyřikrát. Dodnes věřím tomu, že kočku jen uspali a ta holka nosila vycpanou atrapu. Několik dní jsem byl odhodlaný Tarrovi napsat a zeptat se ho. Možná to ještě udělám. Nebo si ověřím u Wikiho, zda něco neví.

Val se taky děsně vleče. Rozebíhá se od souvrati k souvrati, vrací se pro každé ztracené zrnko a končí ve strouze za výsečí. – „Já už prostě nevím, kdo jsem, kdo je má žena, po kom toužit, s kým vychovávat děti, čím se žít, jaké zaměstnání provozovat. Čím vyplňovat všechny ten zbytečný čas? Co cítit, myslet si, chtít, kam udělat další krok? Nedělám, necítím, netoužím, nepředstavuji si. Ležím nehybně na posteli a poslední věc, na kterou se zmůžu, když se mi vrátí trocha síly, je ihned se jí zbavit,“ zoufá si Val. – Jak touha po druhé bytosti dokáže ovládnout něčí život! To si zasluhuje úctu. Není běžné usídlit se před něčí brankou, ale nezbyvá-li nic jiného? Potom se s matnou představou toho, co chci, vydám na cestu, jako člověk nutkavě odjíždící do vzdálené země, jenž pořádně neví proč, snad váben nevysvětleným světlem, a vyčkám před brankou, dokud se něco nezmění, ne? Dva roky byla dlouhá doba k tomu, aby se něco změnilo, jenže vysvětluj to touze. Bere do ruky kyj a bezhlavě se jím ohání: „Já jsem taky civilizovaný člověk!“ Akorát občas odmítám přemýšlet. Napřemýšlel jsem se až až. Ještě týden dva se budu pozorovat, a jestli touha nepoleví, podlehnu. Vždycky zvíťezí to nejsilnější. Někdy převáží strach a jeden se raději zabije, než aby někam šel. V takové chvíli přísahám: „Pojeď se nechat zabít! Ať mě rozsápe ona, než abych se sápal sám.“ A jindy plný romantismu a odhodlání vykřikují: „CHCI s tebou šoustat, a ne, že ne! V domku za vesnicí tě budu obrábět jako větrná růžice ze čtyř světových stran.“ Trhám ze sebe trencle a prohlížím si závaží. Potom se ve mně něco přepne a začnu myslet na Valův úd, jak bych si ho chtěl osahat, přivést k vyvrcholení. Ten můj mě už stejně nebaví. Nejprve rukou, a kdybychom se ani jeden nebránil, tak ústy. Mysleli bychom při tom na ženy, které nás nechťejí, jak bychom je okrádali. Na spoustu věcí přichá-

zím se zpožděním, hodně tím propásnu. Při procházce si pak opakuji, že se nemám čeho bát, o co strachovat. Nic mě přece neohrožuje, nebo ano?

Zvedl jsem z chodníku ošlapaný *the london paper*, abych si přečetl o případu Josefa Fritzla. Uvědomil jsem si, že bych chtěl být jeho synem, aby mě Josef Fritzl šukal. Aby na mně donekonečna ležel a neodcházel. Nepustil bych ho. Leželi bychom na sobě týdně a měsíce jako dva balvan, milovali bychom se jako hory a doly. Buzerant Shakespeare by o nás napsal hru. Potom by mi zákaz vycházek nevadil, snad ani ne! A já vím, že takhle se jednou budu milovat s Ivou. Ona bude já, já budu Fritzl a celé hodiny, dny a roky na sobě budeme ležet v pomalém pohybu staletí. Po čem jiném než po blaženém splnutí by měl člověk toužit? Mohu za to, že ji miluji jako otce, jenž je mi pohříchu odporný? Zda by se chtěla milovat s jeho habrovou silou? To nevím. On s ní určitě, za to dám krk. Měli bychom se všichni sejít a nedělat mi tu zmatky; otec, Iva a já – syn nebo dcera, všechno jsem po něm zdědil. Chápu, taky k tomu musel nějak přijít. Vždyť i Josef Fritzl se odvolává na nacisty, kteří mu zničili dětství. Stopy vedou k těm šesti nebo dvanácti rokům, jejichž stín se po nás bude rozvalovat dalších tisíc let, jak předpověděl Nostradamus.

Z výškových budov není úniku. Jsou metaforou všech nemožných úniků, které si umím představit; jistotou, že před cestou člověk neuhne; bezpečím, do něž mě zavedla stopa Valova otce. – „Jenže já ji MRDÁM! Rozumíte? Mrdám ji! Dávno jsem tady chtěl všechno roztřískat!“ zuří Val. – Pokud se člověk dříve nezblázní. Já jeho otci naopak děkuji. Za dědictví, monstra a hlasy, jež mému příteli umožnily psát. Nejhorší je, že otec nikdy nepochopí, co udělal špatně; já to také nevím. Zbytek života strávíme v nedorozumění. Asi bych mu řekl, že si měl víc všimnout svých hlasů, neutíkat před nimi a nezabíjet je. Odpoví mi, že se snažil, lámal si s tím hlavu, třískal jí o zeď celou noc, ale nepomohlo to. Donekonečna mohu opakovat, že Valův otec byl psychopata, a nic se nezmění. Jen při tom zestárnu v jeho šlépějích.

Jsem silný. Zabarikádoval jsem se před hlasy do sklepní místnosti. Nejsem tu sám, jak by si někdo myslel. Nebudu prozrazovat, uhodnete sami. Neumím lhát ani se přetvářovat. Něco ze mě vytéká. Žádný silný proud, spíš potůček pro pstruhy, bělice a raky. Dlouho se mi nedařilo odmontovat víko. Nakonec se to povedlo. V něm se ten výtok ztrácí, zaplouvá pod hladinu a pod zem. Trhá sebou, kroutí se, ale uvnitř je měkká a přístupná. Dál než její odpor se v zemi krčí malá místnost bez oken, toužící po čemkoliv živém. Jen nezústat prázdna. Být zde sama je hrůza ještě větší než moje šilenství. I proto je ráda za světlo, které do ní proudí. Chtěla vzdorovat vyšší vůli a poznala, jaká je to marnost. Bůh byl silnější. Rozložil jsem ji a udělal z ní nafouknutou matračku. Máme nafukovací děti. Kdykoliv chci, mohu je vyfouknout a pustit na slunce. Bůh je na mé straně. Poručil mi stejně, jako když mi prikazoval zabít Izáka. Tenkrát jsme to nedotáhli. Měl jsem všem ukázat, co by se mohlo stát, kdyby... Lidstvo se však nenapravilo, byl to teprve začátek. Příliš jednoduchý, ale Bůh tomu tak chtěl. Nikoho jsem nezabil.

Pokračování příště

# jiří navrátíl: démon pitryšek

## Kapitola I. Škola

Chcalo. Školní okna pomazaná tukem z tvářiček bezelstných a tupých dětí, jež se o ně otírala, zabraňovala výhledu na svobodu. Matematika mi drásala mozek a svírala nervy v kleštích jako katovy kleště v mučírně. V duchu jsem si představoval soulož s ředitelkou, která suplovala, její dlouhé hnáty jak chůdy klátily se pod stolem se špičatými botami, jaké nosí spoře oděné ženštiny po půlnoci v televizi a svírají biče a ampule s olejem na bodu varu. Ano, taková to byla děvka.

Dvacátý duben. Bláto, šlemy a jaro v rozpuku. Deštivý měsíc končil a mně se chtělo zvracet, protože v ústavu vládla deprese smíšená s nenávistí. Číslo se míhala vzduchem dusným jak ve využitém šmajchlkabinetu. Tlusté huby starých kantorů a rozmrzele prudérních učitelek se otevíraly a zavíraly jak klepeta nějakého šíleného stroje, který měl ovládat po devět let mou náladu. Přestávky sloužily k imaginárnímu vyzvracení a potlačení nasranosti. Byly krátké.

Můj walkman obsahoval kazetu s kapelou Mercyful Fate a každou přestávku se staral o to, abych se dostal duševně někam jinam. Alespoň na tu krátkou chvíli.

Ten den jsme měli šest hodin nefalšovaného ZLA. Když se na to martyrium ohlénu po několika letech zpět, nedokážu uvěřit, že to má psychika zvládla. Musím samozřejmě přiznat, že mě to hluboce poznamenalo.

Tato budova se lákavě jmenovala Základní škola Sluníčková. Stejně jako to dělají masožravé rostliny, tak i tahle budova celá zářila klamem. Přes obrovské čelo budovy zářilo obří balakrylové Slunce na modravém pozadí. Interiér byl také rádo by v pozitivních barvách, a pokud jste přišli na otevírací den pro prvňáčky, všichni dospělí se tu usmívali od ucha k uchu a mnlili si ručičky.

Zkrátka řečeno, kdo neprohlédl tuto lest a schramstla ho tato pozlaceně oblodná, do morku kostí prohníla budova, neměl šanci vymanit se ze spárů tohoto prokletého osudu a trpěl.

Od té chvíle se proklátec nikdy neprobouzel s krásným pocitem čerstvého rána, již nikdy mu po otevření víček nevyrazil na tváři ten úsměv s pocitem svobody a klidu. Již nikdy neprožil bezstarostný den, zkrátka a dobře byl pohlcen povinností a pomalu jeho povahu šířila nenávist ovlivněná strachem, a požírala jej deprese, a nuda oblbvala jeho jinak ničím nezkaženou mysl.

Ano, v této budově se člověk připravoval na budoucí úlohu, která měla jeho tělo i duši ubíjet až pomalu do smrti, připravoval se na to, stát se robotem, který se brzy začlení do stereotypu a jako ovce bude plnit plány hničícího světa.

I já jsem byl polapen tímto zruďným objektem a již šestým rokem jsem byl cepován a připravován na ohavnou budoucnost, na ty prokleté zítřky, o kterých jsem neměl ani nejmenší ponětí.

## Kapitola II. Dar

S hnusem a odporem jsem odemkl venkovní dveře betonové krychle, ve které se ukrývala naše cela, které jsme říkali domov. Obýval jsem tuto celu od dvou let, a to se zruďnou matkou a jejím zruďným Bivojem, jenž byl největším zdrojem strachu a příčinou mých pocitů méněcennosti a deprese černých jako noc sama. Zakouřená místnost o sobě dávala vědět, že zrůdy jsou v cele. Pokoušel jsem se tiše zout a propížit se kolem toalety a koupelny do svého pokoje, jenž byl mi jediným úkrytem, avšak ne dostatečným, jelikož neměl zámek, ale i kdyby měl, zrůdy by ho vylomily a já bych byl ztrestán bambusovou tyčí, již mají zrůdy v oblibě, a to zvláště obří černochlupý masitý Bivoj, jenž tento středověký nástroj na mé poškozování zakoupil.

Samozřejmě jsem byl zpozorován, a tak jsem zaslechl jen: „Jak bylo ve škole?“

„Dobry,“ odsekl jsem rychle a sunul jsem se směrem pokoj.

Taška letěla do kouta rychlostí blesku a do magiče sem zasunul Kissáky – album Destroyer, sednul jsem si na postel a chvíli čuměl do blba. Dveře pokoje se rozletěly dokořán a já se lekl tak, že jsem se málem připochcal. Odsunul jsem se do kouta s bolestným šklebem ve tváři. Číhal jsem totiž průser, ale jaké to milé překvapení, když jsem neslyšel žádný řev ani nadávky. Ba naopak. První vstoupila má matka, která svou robustností připomínala mocnou válečnici mytických kopcových obrů, ale místo mocného řevu nasadila na svou masku úsměv. Za ní se kolíbal Bivoj celý nahatý jen v šedavých opraných boxerkách: černochlupé ramenaté monstrum s válečnickou hlavou a jak uhel černými vlasy a očima žhnoucímá jak ropné diamanty. Vpředu před sebou nesl svůj vystouplý pevný pupek jak kožovitou kopec plný čehosi, a hrozivě se usmál.

„Všechno nejlepší k narozeninám, Jiří!“ ozvalo se mohutně v mém pokoji a dostal jsem dvě nikotinem a vínem prolezlé pusy. Úsměv jsem opětoval a obdržel jsem tašku s ovocem, sladkostmi a kusem černé brikety jako na Mikuláše. Pak jsem obdržel rozkaz, ať jdu do obývacího, že si dáme polárkáč.

V obývací jsem se cítil jak po útoku cyklonu B, ale zvyk je zvyk, a tak jsem to jako vždy přežil. Čekala mne zde sklenice s polárkáčem, šlehačkou a kousky zavařených jahod od babičky. Chtěl jsem začít s konzumací toho chemického sněhu, když matka ukázala na velkou kartonovou krabici na jídelním stole: „Eště tady od nás něco máš.“

Byla běžovošedá a měla v sobě díry jak po výstřelu z brokovnice. Nechápatě jsem se ke krabici přiblížoval, a když už jsem byl na dosah, krabice se pohnula a já sebou trhnul jako hovado. Pak se to pohnulo zas a zas a já šel s neskrývaným zájmem vstříc nepoznanému objektu. Otočil jsem krabici a nakoukl zvědavě dovnitř. Cosi, co vypadalo jako středně velká chlupatá koule, se tam krčilo u zadní stěny. Nadzdvihl jsem krabici a vyběhlo to ven, bylo to celé bílé s černými a béžovými fleky. Bylo to morče a mělo strach z neznámého prostředí. Svě nadšení a naprosto upřímnou radost jsem neskrýval a několikrát jsem děkoval za tak úžasný dárek. Ještě ten den jsme zařídili morčeti jeho vlastní celu ze skleněného akvária, jež jsme naplnili pilinami, senem, a dali mu pítka na vodu a také půlku kokosového ořechu jako příbytek a plno různých semínek a dobrot. Poté jsem se zrůdami dlouho vybíral jméno pro nového člena rodiny. Všechny mé nápady byly vetovány jako naprosto debilní kravinu, a tak jsme řešili tento problém až dlouho do noci, až matka vykřikla to tajemné jméno, jež snad kdysi zcela určitě patřilo tomu nejčernějším čaroději, jenž skrýval se v dalekých a dávno zapomenutých Zikuratech. „Tak se bude jmenovat Pitrys, a je to!“ zvolala do černé noci matka. A bylo.

## Kapitola III. Démon v rouše morčecím

První měsíce s Pitryškem byly nádherné. Byl klidný, udobřoval mé pocuchané nervy a spravoval mé nechutenství života. Mé domáci a školní ponižování bylo vždy napraveno příchodem do cely, kde čekal můj kamarád Pitrys a já mu mohl vše povědět, a on jak vrba vyslechl mé potíže a rozvalil se u mne v posteli, a já ho hodiny hladil. Byl to opravdový přítel.

Tak to trvalo asi do poloviny druhého roku, co pobýval v naší cele, což musel být oproti Jižní Americe určitě rozdíl, ale já stejně pochybuji, že by kdy Jižní Ameriku vůbec zahlédl. Do té doby jsme řádně jeho celu čistili a tvora jsme krmili a vytvářeli mu pohodlí všemi směry a starali se o jeho spo-

kojenost. Ale jak to tak v životě bývá, vše se jednou okouká, a tak zájem opadá. A tak se stalo i u Pitryse. Po čase se o něj zájem pomalu vytrácel a už jsem si ho nebral tak často ven z jeho cely jako dříve a jeho páchnoucí celu jsem také obhospodařoval v delších intervalech. Jako by jeho zvířecí duše nasákla temnou atmosféru naší cely, ve které tekly proudy negativní energie a hniloby zkažené lidskosti. Jako by se v něm probouzely lidské vlastnosti, a to jsou, jak všichni víme, ty nejhorší vlastnosti na světě a dle mého názoru i celého vesmíru.

Například pokud byl venku z akvária, schovával se na zemi za různými částmi nábytku, a pokud si byl jist, že ho nevidíme, zaútočil z krytu po našich nohách svými obřími předními tesáky ostrými jako břitva, a nejraději zraňoval palce. Kradl jídlo z talířů a jeho černé oči svítily jak černé obruče ukované čirým zlem. Později se z něj už opravdu stávala bestie číhající ve stínech a rozích naší cely a útočící na ty nejchoulostivější místa s rychlostí geparda trhající svými pazourky maso s čirou nenávistí.

Došlo to až tak daleko, že jsme se rozhodli vyndávat Pitryse z jeho cely pouze při čištění. V tu dobu se z něj stalo opravdové monstrum obřích rozměrů, barevná chlupatá koule s velkým, divně vypouklým zátylkem a očima, kterými vzbuzoval respekt. Byly to oči pravého Démona, jako by temný jihoamerický šaman vtělil svou duši do tohoto ubohého zvířátka a stvořil z něj polo-zvířecí monstrum. Jídlo mu bylo brzy vřazováno už jen z určité výšky, jelikož nepadl i ruce, a to s šílenou bestialitou, i pokud jsme ho jen chtěli pohladit nebo nakrmit. Bylo zřejmé, že jeho jediným zdrojem nějaké potěchy je žrádlo, jinak v něm vřela blasfemická nenávist ke všemu živému.

## Kapitola IV. Ferda

Myslím, že byl začátek března čtvrtého roku, co jsme měli Démona v cele, když u nás zazvonila matky kamarádka a naše sousedka Martina z krychle a poprosila nás, jestli bychom jí přes prázdniny nepohlídali jejího morčáka Ferdu, jelikož prý odjíždí na celé prázdniny mimo Prahu.

Nevím, z jakého důvodu matka i Bivoj souhlasili, ale můj názor na věc byl katastrofální. Neřekl jsem nic, jelikož bych byl ponížěn, okřiknut a zkrátka zpacifikován tak, abych se nesnažil si utvářet svoje názory na věc.

Netrvalo ani hodinu a došlo k zásadnímu okamžiku. Martina přinesla svého morčáka k nám do cely celého roztržesného, měl černobíle zbarvení a oproti Pitrysovi byl polo-viční. Jeho oči zářily mírem a láskou. Zrůdy se shodly, že pokud je dáme k sobě, možná se Pitrys zklidní a bude rád, že má kamaráda, a bude vše jako dřív.

Po obědě jsme se rozhodli vpustit malého a roztržesného Ferdu do síně Démona Pitryse. Pitrys spal po vydatném obědě, a tak jsme pomalinku vložily Ferdu do cely. V okamžik, kdy se Ferdovy nohy dotkly pilin na zemi Démonovy cely, okamžitě se otevřely černé žhnoucí oči Pitrysovy a Ferda se schoulil do rohu, jenž byl nejdál od Démona, a trásl se ještě intenzivněji než předtím. Hlavu měl schovanou kdesi v klubičku. Pitrys stále ležel a nenávistně pohlížel na chlupatou kuličku na protější straně cely, ale netrvalo dlouho a zvedl svou obří hlavu i s mocným tělem, a co se dělo pak, jen nerad popisují. Třemi obřími skoky se přiblížil k Ferdovi a bez varování do něj zaťal své přední zubní dýky, jež projely Ferdovým uchem, poté se ozval strašlivý pískot, ze kterého bylo cítit strach o holý život, a pak jen mé oči zastihly trhavé pohyby Pitrysovy čelisti. Vše se seběhlo v takové rychlosti, že nikdo nestihl udělat vůbec nic pro záchranu nebohého Ferdy. Rychle jsme ho vytáhli ze skleněné cely ven,

ale to už mu chyběla velká část pravého ucha a čumák měl od krve. Trásl se jak ve smrtelné křeči. Zranění se nám naštěstí podařilo ošetřit a celou noc jsem ho měl ve své posteli, aby se uklidnil.

Druhý den jsme mu vyrobili soukromou celu z kartonové krabice a byl chvíli klid, až na Pitryse, který byl od té doby, co ochutnal krev, stále více agresivní. Po nějakém čase již Ferdovi otrnulo a prokousával se skrze svou kartonovou celu a narážel na Pitrysovu celu ve chvílích, kdy jsme plnili své robotické povinnosti ve školách a zaměstnáních, a tak jsme nebyli uzavřeni v cele. Naštěstí se ovšem nikdy nedostal s Démonem do styku. Zato se však posrál a pochcával všude, kde bylo něco měkké. Zrůdy se rozhodly věc ukončit jednoduše, a tak jsme si jednoho dne sedli v obývací, jenž by zasluhoval pojmenování Jedová chýše, a dali se do rokováání. Já jsem samozřejmě bez jediné hlášky poslouchal, jak rozhodli velitelé mého dosavadního života.

A rozhodlo se takto: „Je to zákon Džungle, prostě buď se snesou, nebo ne, a silnější vyhrává,“ řekl tehdy Bivoj s tváří náčelníka. Matka odvětila jen: „Je to hrozný, ale je to tak.“ Já mlčel a myslel si své, ale věděl jsem jedno: tohle nedopadne dobře.

K večeru téhož dne došlo k opětovnému připuštění hlodavce k démonickému monstru. Roztržesný Ferda byl doslova vhozen do skleněné cely a s tlumeným žuchnutím dopadl do ringu smrti. Jeho třesoucí se nohy se rozkmitaly a tak jako poslední doběhl do kouta akvária a tam se schoulil do třesoucího se klubička. Démon tentokrát neváhal ani vteřinu a okamžitě vyrazil jako tank s výrazem vraha do bitvy. Jeho řezáky neminuly cíl a zakousávaly se jak motorová pila do srsti Ferdy, která se co nevidět zbarvila krví. Strašlivý pískot po minutě utichl a já s hrůzou celému divadlu krutosti jen přihlížel. Bylo mi totiž zakázáno jakkoli zasahovat do soubojů zvířátek, pod hrozbou útoku bambusové tyče na mé tělo. Ferda se trásl jako osika a jeho srst byla slepena krví. Vyndal jsem jej z cely a omyl jsem mu rány, nezbývalo mi však než vrátit ho zpět. Opačkovala se scéna jako předtím, Ferda si zalezl do kouta a třesoucí se si olizoval rány po útoku Démona. Pitrys vítězoslavně hodoval na svých dobrůtkách rozvalen uprostřed svého skleněného království, zmoženého Ferdy si již nevšiml.

Celý den byl Ferda zalezlý v koutě cely a pohnul se jen tehdy, když Pitrys usnul, což bylo naštěstí docela často. Ale nikdy se nepohnul více než na dva kroky od svého koutku, aby se protáhl. Nechtěl jistě riskovat další zranění. Když zrovna Démon nespál a Ferda udělal nějaký rychlejší pohyb, vždy sebou Pitrys zběsile trhnul a zlyma nepřičetnými očima a otevřenou tlamou s obřími klofáky civěl na Ferdu, který se pokaždé schoulil do obranného klubička.

Pamatuji si, že v tu noc mne vzbudily tři šílené zápasy jak noční můra a druhý den jsem našel v cele spícího Démona ve svém majestátním stavení ze sena na jedné straně, zatímco na druhé ležel zbědovaný Ferda se srstí od krve a roztrhaným druhým uchem. Jen tam tak rezignovaně ležel a čekal na poslední smrtící atak šíleného zubodlaka. Než jsem šel do Ústavu, tak jsem Ferdovi očistil rány a dal mu nějakou vydatnou stravu. Nakonec jsem ho však musel vrátit zpět do cely smrti.

Tento šílený koloběh trval několik týdnů a zdálo se, že Ferda už mnoho těchto zběsilých útoků nevydrží a brzy podlehne četným zraněním. Jednoho pátečního odpoledne se však stal zázrak, který by nikdo neočekával. Jako by se morčecí Bozi smilovali a stáli nad nebohým Ferdou.

## Kapitola V. Zkrocení Pitrysovy

Onoho odpoledne zrovna v době, kdy jsem obědval já, zrůdy i zvíř v cele, se stala ta neuvěřitelná věc. Démon jako vždy nabubřelý a vědom si své síly a nezranitelnosti, pochutnával si na svém zrní a ničeho krom



žrádla si nevšímal. Tu náhle v temném koutku probudila se třesoucí se a hladová kulička strachu a pomalu se plížila k onomu strašnému netvoru. Popravdě nevěřil jsem vlastním očím, ale bylo to tak. Pitry byl k Ferdovi zády, tak neviděl, jak se pokradmu přibližuje směrem k němu a opravdu musím říct, že si Ferda počínal skvěle. Našlapoval velmi tiše jako ten nejzkušenější z lupičů. Když už byl těsně u démonových zad, vzal do tlamičky kus listu ledového salátu, který čouhal tak, aby na něj Pitrysovo temné oko nevidělo, a pomalu se plížil zpět do svého temně vyhlížejícího koutku. Tato zoufalá krádež ovšem neměla vyjít jen tak bez boje. Konec listu totiž vyčníval až pod hlavu Démonovu, a to právě Ferda nevěděl. Když Pitry zachytil pohyb listu, okamžitě se otočil jak na obrtlíku a nacytil Ferdu, jak se snaží plížit s listem do svého rohu. Ferda se také v rychlosti vyleká otočil, a tak stáli čumáky k sobě a zírali si přímo do očí.

Vsádl bych boty na to, že Ferda okamžitě uteče, ale bylo tomu jinak. Trvalo to asi minutu, jen tak tam stáli a dívali se jeden druhému do očí. Laskavě třpytící se oči se spojily s nenávisným pohledem Démona. Ten po minutě vymrštil své obří tělo a s klofáky, jejichž ostří se dá rovnat s čepelí broušených nožů, zuřivě zaútočil na pravé ucho Ferdovo. Pískot, jekot a chrochtání, v této kakofonii se ocitla skleněná cela a netrvalo dlouho a byly prolity první krůpěje krve. Samozřejmě Ferdovy. Kusadla démona se mi hotala jak japonské meče od shora dolů. Napadal přední nohy a v tu ránu byl zase v kousavém záchvatu na stranách hlavy Ferdovy, který se nemohl nijak bránit. Po chvíli se zdálo, že je již Pitry unaven, jelikož byl obtloustlý a taková námaha ho vysilovala. Ferda vypadal, že je tohle jeho poslední chvílka, neboť byl zesláblý a dostal takových sečných a kousavých ran, že to zkrátka nemohl vydržet. Pitry se vítězoslavně postavil na kokosový ořech a olizoval si z čumáku Ferdovu krev. Když tu náhle se to stalo.

Ve Ferdových očích se cosi změnilo, jako by jeho povaha díky tomuto martyriu potemněla, a přírodní instinkt a pud sebezáchovy začal fungovat. Byl o polovinu nebo ještě možná více menší než Pitry, ale také o to mrštnější, a teď se mu to vyplatilo. Viděl jsem, jak se zvedá z krví nasáklých pilin a z posledních sil se rozeběhl, mocně se odrazil a od pŮlky cely doskočil až na její kraj a přímo Pitrysovi na záda. Nikdy jsem nevěděl, že morčata dokáží takto skákat. Pitry sebou šíleně trhl leknutím, jelikož tohle do té doby od zbabělého Ferdovy nečekal. Smykal sebou, ale marně, Ferda byl zarytý svými drápkami do srsti i kůže Démona a podle své bojové grimasy se jen tak pustit nehodlal. Dvakrát takto objeli kolem skleněné cely a pak přišlo to nejhorší, Ferdova potlačená nenávisť a jeho strach a bolest se smísily a vystupňovaly. Ozval se klokotavý řehot zubů, Ferdova sanice se proměnila v šílenou cirkulárku, první bylo odděleno levé ucho Pitrysovo, které Ferda okamžitě pozřel, a pak se pustil do démonova čumáku. Svíjeli se jak rozrušení hadi, ale Pitry byl bezmocný. Jeho čumák se proměnil v tratoliště krve a pak ulehl vyčerpáním. Po celou tu dobu boje se nesl místnosti řev, jenž jako by ani nepocházel z bytosti, která je výplodem přírody.

Ferda nakonec spadl z nehybného Pitryse a dobelhal se k misce se žrádlem a po dlouhé době se vydatně našel a do sytosti napil. Pak zmožen usnul. Druhého dne, když jsem přišel do své cely, viděl jsem dvě naprosto zubožené morčata, která jedla z jedné misky. Nemohl jsem tomu uvěřit, ale bylo to tak. Od té doby se naučili jeden druhého snášet. Ačkoliv v cele žádná láska nepanovala, vládl tam již respekt a klid.

Jednoho dne si pro svého Ferdou přišla naše sousedka Martina. Když ho uviděla, propadla čirému zoufalství a začala řvát a kvičat jak podsvinče, že jsme jí prý Ferdou mučili a trápili. Samozřejmě jí zrůdy vše ná-

ležitě vysvětlily a byla i obeznámena s pravidly džungle. Nějak to ovšem paní Martina nechtěla pochopit a kvičela podsvinčím jazykem dál, až se Bivoj nasral a poslal paní Martinu do všech horoucích prdelí takovým způsobem, že se již Ferdou nedovolávala a ani k nám již nepáchla. Ferda se stal tedy novým členem naší smečky a naše cela byla tedy i jeho.

#### **Kapitola VI. Na život a na smrt**

Dlouho si žili Ferda s Démonem Pitrysem v klidném respektu jeden k druhému, až se stalo to, čemu jsme opět nemohli uvěřit. Byla neděle a já se měl učít, místo toho jsem samozřejmě provozoval jakékoliv jiné činnosti a právě v tuto chvíli jsem pozoroval hlodavce v jejich skleněné cele. Oba si klidně spravovali své pelišky ze sena, když vtom se šel Ferda napít k pítku, a když procházel kolem Pitryse, stala se opravdu neuvěřitelná věc. Nejprve se jen u Pitryse zastavil a párkrát k němu čuchnul, na což Démon nijak nereagoval, ale po chvíli se Ferda vzpřimil a skočil na Pitryse ze zadu a začal s prapodivnými, souložními podobnými pohyby. V tu chvíli se Pitry s šíleným řevem ohnal a zakousl se Ferdovi do dorůstajícího ucha. Začala šílená bitva dvou hlodavců. Ferda, který již dávno nabyl ztracenou sebedůvěrou, v rychlosti uhýbal klokotající hlavě Démona. Tak to trvalo dlouho bez zranění: Pitry jen stále s šílenou zběsilostí útočil, ale Ferda s lehkostí vážky uhýbal každé jeho kousavé palbě. Trvalo to tak dlouho, až Pitry vyčerpáním padl na piliny a zůstal bezvládně ležet a jen těžce oddychoval.

Čekal jsem že Ferda využije situace a rozkouše démonovy nohy a alespoň část hlavy, aby se ujmul žezla stříbrného paláce, a vládl tak on této cele. Ale vše bylo jinak, Ferda Pitryse jen přeskočil a vrátil se ke své činnosti souložením. Byl jsem naprosto znechucen tím, že máme doma teplé morče, ale s tím se holt nedalo nic dělat. Trvalo to chvíli a Ferda se činil, když vtom se v Pitrysovi jistě probudila nenávisť, čemuž není divu, jelikož ho tím nejhorším způsobem ponižoval malý skrček. Postavil se na všechny čtyři i s Ferdou a pozpátku se rozeběhl ke stěně cely a narazil tak připevněným Ferdou u jeho zadnice do stěny, až Ferda spadl. Poté se démon rozjel v šíleném amoku čiré nenávisťi, rozeběhl se jak kombajn s grimasou pomateného vraha a začal tanec smrti.

Přední tlapy chytily vylekaného Ferdou za hlavu a zamáčkly mu ji do pilin. Pak se obří Pitrysovo tělo svalilo na Ferdou a klofáky jak kleště mu odštíply chodidlo zadní nohy. Zespodu se však vymanila Ferdova hlava a kousla Pitryse do měkkého břicha, ten vyjel a odrazil se od něj zpět k hlavě a zakousl se mu do čumáku tak, že jeho horní nože projely do vnitřku tlamy Ferdovy, Ferda smrtelně zachroptěl, ale ještě nebyl jeho konec. Vystřelil přední nohu na Pitrysovu hlavu takovou rychlostí, že Démon nedokázal uhnout, a poranil mu tak šeredné oko. Následovalo další zachroptění, tentokrát Pitrysovo a mocnější. To jistě způsobilo tu hrůzu, co se odehrála pak. Ferda chtěl znovu vypálit drápkem na druhé oko Démona, a chtěl ho tak pasovat na Žížku, jenže to se již řítla hrůzná masa chlupů a sádky, tedy Démonovo tělo, na malíčkého Ferdou a mohutným žuchnutím dopadlo na jeho tlapku. Uslyšel jsem křupnutí a zběsilý řev, jež dokáže vydat pouze zvíře v předsmrtné křeči.

#### **DÉMON PITRYSEK – KOMENTÁŘ**

Próza, v níž se fascinace hnusem snoubí s lehce zvráceným a hodně pubertálním smyslem pro humor: škola, byt, zakouřená místnost, toalety, zrůdná matka, odpor. Ale nic naplat, věta „V obýváku jsem se cítil jak po útoku cyklonu B“ je prostě hloupá. Má ovšem tu výhodu, že tvoří mezní bod, za nímž se konečně začíná něco dít. Boj mezi démonickým Pitrysem, připomínajícím spíše tu kulíčkovitý potvoru z filmu *Gremlins*, a hodným morčetem Ferdou, je drama k popukání (bez ironie). Je to všechno akční, krvnaté i legrační, zvláště když dojde na pohyby podobné soulož-

Přední noha Ferdovy byla zlomená a jedna jeho zadní noha postrádala chodidlo, tudíž byl Ferda nepohyblivý a to znamenalo jeho konec. To, jak byl usmrčen, jen nerad přidávám dál, jelikož i já dodnes nesu psychické následky tohoto vražedného činu.

S makabrozním řevem pustil se démon do konání činů nekromantických. Jeho tlama prošla metamorfózou, která byla zapříčiněna zajisté čirým zlem a nenávistí, kterou byl Démon prolezlý. Byla to cirkulační pila s trojbritymi noži.

Útok byl veden do nejměkčí části těla ubohého Ferdovy, tedy do břicha. Jako první začala lítat směs srsti s krví a poté zanedlouho krvavá šlichta rozemletého masa, až došlo na vnitřnosti, které byly Démonovými řezáky taktéž porcovány jako velmistrem řeznickým. Ze začátku Ferdovy smrtelný pískot přeřval řezavé bzucení nenávislného amoku Pitryse, ale později přešel pískot v umrlčí bubláni a zanedlouho byl Ferda již navždy ticho a nehybný – byl mrtev.

Pitry vítězoslavně zakvílel a poté jen tlapou odstrčil mrtvolku Ferdovy do kouta, kde se předtím tak dlouho sklíčeně trápil. Ferdovy pohřeb se uskutečnil ještě téhož dne. Rakev byla vybrána mou matkou, velmi dobře posloužila kartonová krabice od plnotučného mléka, do kterého byl rozmaširovaný Ferda vhozen a poté mnou zahrabán asi dvacet čísel pod zem. Žádné duchovno, žádné modlitby. Byla vyřknuta pouze jediná věta: „Klid tvému zetlení.“

#### **Kapitola VII. On je Ona**

Trvalo to dlouho, než se náš gladiátor plnohodnotně uzdravil, mnoho dní si lízal rány a v koutě se sbíral z toho šíleného boje. Jak plynul čas, Pitry, ačkoliv byl již dospělý, stále rostl neuvěřitelným tempem, stávala se z něj abnormální masitá kreatura rozměrů obludných.

Jednoho dne, byl to sobotní večer, měly ržudy návštěvu v podobě mamčiny spolužačky ze základní školy. Měla také zrůdné rysy a aurou v barvách chorobných, a proto si také se zrůdami u vína a nikotinu velmi dobře rozuměla. Bylo už pozdě a najednou vtrhly dvě zrůdačky do mého pokoje a honem si to štrádovaly bez nějakého povšimnutí mé osoby ke skleněné cele. Já měl sluchátka v uších, abych nemusel poslouchat jejich pokleslé hlody, ale když jsem viděl, jak se dlouho baví o Démonovi, začal jsem poslouchat a dozvěděl jsem se toto: paní Marcela, jak se zrůda jmenovala, byla totiž zvěrolékařka, a tak rychlým švihnutím ruky vytáhla Démona z jeho cely za krk, takže ji nemohl nikterak poranit, i když se o to usilovně snažil. Chvíli si to nenávislně hovado prohlížela a najednou povídá mé matce, proč prý dáváme samici mužské jméno.

Pravda byla tedy vyjevena, a tak jsem pochopil, proč se Ferda, i když musel tušit, že to bude jeho smrt, pokusil Pitryse oplodnit. Další informace byla o to hrůznější. Jistým okem lékařským Marcela rozpoznala, že oplodnění se nebožtíkovi Ferdovi povedlo a Pitry je zkrátka v tom. Nikdo tomu nemohl uvěřit, ale bylo to tak. Nakonec, když chtěla tu zběsilou bestii vrátit do její cely, Pitry nebo snad Pitryška se vysmekla z jejího sevření a s neobvyklou rychlostí a zběsilostí okamžitě zaútočila na Marcelinu pravou ruku. A než by kdokoli stačil říci death, Marcela byla bez nehtu na ukazováku a výskala

bolestí: „Tááááá sviněěěě chlupatáááááááááááá!!!!!!“ Její zranění mne, nevím proč, rozveselilo, ale brzy jsem zase upadl do svého stavu šedých myšlenek.

#### **Kapitola VIII. Krvavý hrob skleněný**

Stalo se to jedné podzimní noci, kdy vtránil lámal větve stromů a kroupy bily do oken se zvoněním umrlčím na znamení něčeho hrůzného, co se mělo tu noc stát.

Bylo asi čtvrt na tři ráno a má mysl reprodukovala noční můry toho nejhruššího zrna. Sny byly šíleně pitoreskní, krvavé a s jistou dávkou mystična a velkým podílem brutality. Několikrát jsem se té noci vzbudil s jekotem při úderu hromu, bych zase ihned upadl do kómatu šílených výjevů, které mi má noční můra vtírala do hlavy.

Ráno mne v půl sedmé vzbudil budík, jehož pípání mi zabíjelo hřeby do hlavy, uhodil jsem do něj pěstí a z pelechu jsem vylezl až v sedm. Nejprve mé slepené oči nezaregistrovaly tu naprosto nepředstavitelnou tragédii, která se za té bouřlivé noci stala. Ale když jsem byl již na odchodu, vždy jsem Pitrysovi měnil vodu do pítka, aby měl čerstvou. Když jsem to ráno přišel ke skleněné cele našeho Démona, neměl jsem jedině tušení, co se v noci odehrálo, ale teď již vím, že mé živé noční můry byly jakýmsi varováním a zřejmě jsem se měl té noci probudit, abych zabránil tomu hrůznému masakru, jenž se odehrál. Celá spodní část skleněné cely byla pokryta zaslou hrudkovitou krví, a když jsem s tváří zkrivenou hnusem nahlédl do prostoru cely, zcela se mi zatajil dech a žaludeční šťávy s obsahem snídaně mi zaplnily ústa, takže jsem se musel okamžitě vyzvracet.

Pitry ležel v západním rohu cely a jeho hlava nebyla k rozpoznání, jelikož byla rozbita na kaši, na stěně cely byly slepeny s krví kousky lebky a srsti, cákance krve v oblasti hlavy dosahovaly výšky poklopu cely, kusy uhryzaných drápů ležely pár centimetrů od znetvořeného těla spolu s předními klofáky. Ale nejhrůznější pohled byl na primitivní císařský řez přes celý břich Démona, jež si sám ze zoufalství a čiré nenávisťi k životu způsobil. Břich byl rozřezán křivě a šíleně, všude po stranách řezu byly strupy zaschlé krve se srstí, a uprostřed vyčníval zárodek plodu ve smutném posmrtném zkroucení.

Bylo mi jasné, že náš Démon již dosáhl takového duševního stavu, že musel projít sebedestrukci tak hroznou, jaké bylo jeho duševní rozpolcení. Naprostý nihilismus s nepředstavitelnou nenávistí ke všem a všemu ho dohnal k tomuto kroku, který mu byl vysobožením.

Pohřeb se konal toho dne, kdy byl nalezen mrtev v pozdních hodinách večerních v Dáblíckém háji poblíž smuteční vrby, jež se skláněla nad hniječím jezírkem. Hrob jsem kopal zahradnickou lopatkou do hloubky dvaceti pěti centimetrů pod zem a jako rakev posloužila dřevěná bedýnka na nářadí, která patřila Bivojovi. Jako modlitba posloužila skladba Jáma pekel od blackmetalové kapely Master's Hammer, kterou jsem opsal z bookletu CD a odřikal před zahrabáním zemínou. V rakvi byl jen mrtvý Démon a obrázek lebky se zkržlenými kostmi, který vystihoval jeho postoj k životu. Doma jsem jen zapálil černou svíci a naposledy zavzpomínal na našeho Démona.

(ano, vypravěč používá tohoto slova – zvířecí se v textu mistrovsky přelévá v lidské, a naopak). Vezmi čert, že autor nepochybně nečetl články Patricia Lucketta a Jeana-Louise Hartenbergera z 90. let, v nichž zpochybňují myšlenku, že by morčata patřila mezi hlodavce – jeho líčení gladiátorského souboje totiž překonává všechna měřítká a posunuje hranici lidského a zvířecího dál než kdysi Ludvík Vaculík ve své káfkovské novele. Morčata do české literatury prostě patří. Závěrem dvě doporučení: necht' se autor učí české mluvnici a umění náznavu. A až zkusí poslouchat lepší hudbu, Kiss jsou příšerní.

**Roman Kanda**

# o inteligentních hornících a etických anarchistech

Severní Čechy byly často označovány v literárním, uměleckém, ale i sociálním kontextu jako *rudý, hornický* či *drsný sever*. A protože tato označení přetrvávají coby zjednodušující a zároveň už notně vybledlé nálepky dodnes, nedalo mi to, abych nezačala svůj exkurs po tomto kraji rozhovorem s Pavlem Koukalem (nar. 1944), který se kulturním děním na severu Čech zabývá dlouhodobě a jehož zásluhou vyšla na toto téma řada pozoruhodných studií – většinou v duchovském nakladatelství Kapucín.

**Jak se vám zamlouvá označení „rudý sever“? A kdy vlastně vzniklo a s čím bezprostředně souviselo?**

Toto označení nebylo nikdy v předúnorové historii jednoznačné a v celkovém kontextu je nemám rád. Termín „rudý sever“ vznikl ve dvacátých letech, kdy všechny komunistické časopisy musely začínat přívlastkem „rudý“ – vedle *Rudého severu* býval i *Rudý východ* a některá spojení byla opravdu kuriózní, např. *Rudý bacil*, *Rudý drtič*, *Rudý karabáč*, *Rudý městský zaměstnanec*, *Rudý palcát*, *Rudý skřítek*... Časopis *Rudý sever*, který vycházel v Teplicích, přispěl k tomu, že se toto označení po roce 1948 přeneslo na celý kraj, bez ohledu na to, že po roce 1929 byla většina jeho redaktorů (Karel Hanzlíček, Libert Zoufalý, Jaroslav Martiš) z KSČ vyloučena nebo z ní vystoupili. Právě tak zavádějící je například pojem „rudý Lom“, prosazený také vlastně až v padesátých letech 20. století, neboť v tomto hornickém městečku převládali za Rakouska anarchisté a za první republiky stejně jako v Mostě čeští národní socialisté.

**A co tedy potom s pojmem „básník rudého severu“?**

Tento pojem v literární historii naprosto vylučuji. Přel jsem se kvůli němu už s Patrikem Linhartem, když jsme měli identifikovat autory literární antologie *Údolí neklidu*. Neznám žádného básníka „rudého severu“, ale existují např. dva vyhranění „básníci severu“. Prvním z nich byl František Cajthaml-Liberté na počátku devadesátých let 19. století (poslední sbírku básní vydal roku 1904), kdy naše literární kritika, ovlivňovaná především mladočechy, s velkým obdivem objevovala fenomén sociální poezie. Druhým byl básník Ilja Bart, který si zařazení do této škatulky vysloužil už od své prvotiny *Slunce nad blátivým jarem* z roku 1927 a poslední severočeské verše, které by se dnes mohly označit jako „ekologické“, napsal krátce před svou smrtí v roce 1973.

**Do antologie *Údolí neklidu*, mapující literární a umělecké aktivity na Teplicku, jste přispěl historickým exkursem nazvaným *Od Casanovy po Karla Kryla*. Čím si vysvětlujete ten nebývalý kulturní rozmach zejména na přelomu 19. a 20. století zrovna v této lokalitě?**

Nad tím jsem se už zamýšlel mnohokrát a jsem přesvědčen o tom, že veškeré toto literární a kulturní vzepjetí českého severu od devadesátých let 19. století až po první republiku nejtrefněji vystihl spisovatel Josef Jedlička. Už v šedesátých letechrazil termín „domov vyvzdorovaný“ a to je i důvod, proč z těchto lidí vytryskly velmi zajímavé literární i kulturní aktivity. Obklopení byli neustálým bojem národním i sociálním, a tak není divu, že se to velmi silně odráželo i v jejich literární činnosti. Většina z těchto talentů nedosáhla do škol a neměli v životě jinou možnost, než fárat do dolů. Sebevzděláváním se často obdivuhodně vypracovali. Velkým fenoménem byl „inteligentní horník“, avšak všechny zmínky o něm mi byly za minulého režimu z neznámých důvodů cenzurovány, aby snad někoho nenapadl pravý opak... Těch havířů, kteří mě fascinují svými schopnostmi, byly desítky – mohu jmenovat Václava Draxla, Aloise Šefla či Františka Kaftana. Existuje zde však také významná skupina hloubavých ševců a krejčích, kteří často stáli v čele čtenářských a vzdělávacích spolků – do této



foto Zbyněk Prys

Pavel Koukal

skupiny patřil i Hynek Holub a zejména František Cajthaml-Liberté, za jehož znalosti by se nemusel stydět ani dnešní vysokoškolský učitel. Uměl precizně pracovat s archivními prameny, zasahoval do historie, etnografie, své kroniky psal zpravidla souběžně v české i německé verzi.

**Kromě horníků se na onom kulturním rozmachu podíleli i anarchisté. Čím vám byli či stále jsou sympatičtí?**

Anarchisté jsou fenoménem mládí a od počátku mi byli sympatičtí tím, že se jednalo o lidi svobodomyšlné a nespoutané. Nejednalo se samozřejmě ani náhodou o teroristy a oni sami se prohlašovali za anarchisty čistě „etické“, což znamenalo, že upřednostňovali intelektuální rovinu svého boje a nesusouhlasili s násilím. Díky tomu, že se část v roce 1925 sloučila s KSČ, se o nich mohlo do jisté míry psát i za minulého režimu. Někteří z nich přežili až do šedesátých a sedmdesátých let 20. století a každý z nich měl nějaké zkušenosti s báječnými anarchistickými básníky, jako byli Fráňa Šrámek nebo Karel Toman, občas zavzpomínali i na bouřliváka Františka Gellnera nebo na „psíkaře“ Jaroslava Haška.

**Existuje nějaká paralela mezi anarchisty z přelomu 19. a 20. století, anarchisty prvorepublikovými a těmi dnešními?**

Zlatý věk českého anarchistického hnutí zaznamenáváme v prvním desetiletí 20. století a všechno to definitivně skončilo rokem 1915. V roce 1918 už byla jiná doba a z řady bývalých odpůrců státu se stali obětaví budovatelé republiky i jejího školství na severu Čech. Neznamena to ovšem, že anarchisté už neexistovali, i když pokusy pánů Františka Petránka a Josefa Roubička oživit časopis *Bezvládní* vyzněly velice rozpačitě, a případ Rašínova atentátníka Josefa Šoupala nemá s naším příběhem co dělat. Ti, kteří „naletěli“ komunistům, pak postupně dopadli velmi bleďe, a téměř nic se neví ani o sebevraždě ing. Vlastimila Borke v roce 1952. Současní anarchisté vystoupili na světlo denní v roce 1989 a je mezi nimi řada talentovaných a skvělých lidí, kteří mají jasný ideál. Na své předchůdce navazují tím, že ctí jejich klasiky a s velkým zápletem se zajímají o historii našeho anarchistického hnutí. Líbí se jim čistý anarchokomunismus i anar chosyndikalismus a rozhodně neinklinují k násilí. Pro ty, kteří to myslí opravdově, to nemůže být jen jakousi módní záležitostí. Nemám rád, když se dnes ve sdě-

lovacích prostředcích hází do jednoho pytle s extrémisty, proti nimž velmi odvážně vystupují.

**Jaký odkaz mohou dát současnosti třeba Michal Mareš nebo Vlasta Kuklová?**

Jsou to dvě naprosto odlišné osobnosti. Na Michala Mareše měla státní bezpečnost nalíčeno už od roku 1946 kvůli nekompromisním reportážím z jeho rodné „periferie republiky“, do které se po roce 1945 transformovalo prosperující severočeské pohraničí. Byl prvním českým spisovatelem, který byl zatčen už několik dní po únoru takzvané *Vítězném*. Jeho odkaz tkví v odvážném a svobodném psaní, které muselo v tehdejší kontextu skončit jedinec špatně. Od Michala Mareše jsem v roce 1968 poprvé slyšel, že komunismus se nedá reformovat a velmi skeptický byl i k Alexandru Dubčekovi, což jsem tenkrát ještě zcela nechápal. Paní Vlasta Kuklová nepatřila k vyhraněným osobnostem, ale byla velmi noblesní a vzdělanou dcerou jednoho z anarchistů, špičkového bojovníka za českou školu Hynka Holuba. Anarchistické básníky poznala velmi zblízka a kupříkladu Karel Toman u nich několikrát pobýval i několik

týdnů. Dlouho se snažila chápat „odlétávající trisky“ a dá se říci, že definitivně prozřela až po roce 1956, hlavně zásluhou Luisy Landové-Štychové, jejíž dopisy z té doby, trefně vystihující komunistické zlořády, jsem ještě před rokem 1968 pročítal s vytřeštěným očima. Mnohem zásadovější negativní postoje ovšem zaujímala například paní Heda Borková. V období normalizace byla Vlasta Kuklová první „disidentkou“, kterou jsem poznal. Předseda městské stranické organizace KSČ v Duchcově, o němž kolovaly zvěsti, že ve svém předchozím životě býval Hlinkovým gardistou, si před ní při každém setkání s gustem odplivl.

**Takzvaný „rudý sever“ byl ovšem minci o dvou stranách... Vedle osobností laických ostře levicově tu tvořil například Emil Juliš. Kam byste ho zařadil? A je vůbec zařaditelný?**

S Emilem Julišem jsme se znali zhruba čtyřicet let, ale stále jsem k němu cítil mimořádný respekt. Tento básník prošel zcela odlišným vývojem než většina rodáků ze severu, už proto, že vyrůstal v Lounech. Domnívám se, že minimálně v období svých mladých let měl blízko k levicovosti, neboť spolu se svými druhy (Kamil Linhart, Zdeněk Sýkora, Jaroslav Mrnka, Vlastislav Mirvald) našel zálibu v surrealismu; zprvu patřil mezi obdivovatele Konstantina Biebla a později zcela propadl kouzlu Jiřího Koláře. Na rozdíl od většiny jeho generačních přátel se jej (kromě přeřazení do výroby) literárně nedotkla padesátá léta, a pak už byl jenom svůj. Jeho přátelé tvořili zajímavé spektrum od Ilji Barta přes Dalibora Kozla a malíře Bohdana Kopeckého až po Josefa Jedličku a Vladimíra Vokolka.

**Připravila Svatava Antořová**

## O PROMĚNÁCH KONTRAESTABLISHMENTU

**Pomineme-li tedy rudost, byť po vítězství komunistů v krajských volbách v roce 2012 a instalování Oldřicha Bubeničky z KSČM do funkce ústeckého hejtmána se s tímto termínem opět úspěšně operuje, hornickost, která je vzhledem k vysoké nezaměstnanosti zejména na Mostecku už jen svoji smutnou karikaturou, a drsnost, jejíž nositelkou byli nejen anarchisté, ale i pozdější underground a na něj navazující nezávislá punková scéna, co zbylo? Při hledání odpovědi na tuto otázku zkusme vyjít z básně, kterou v polovině sedmdesátých let napsal Dalibor Kozel (1921–1982) a v níž se dokázal všem těmto nálepkám vyhnout a najít pojem zdánlivě nadčasovější – *nezkrotnost*:**

Dalibor Kozel  
**Popravdě řečeno**

*Popravdě řečeno  
sotva by se našel někdo  
kdo by se odvážil tvrdit  
že tato jakoby nemá a zoufalá krajina  
měla kdy čas letargie  
nebo i jen náběh k ní  
k té ochablosti údů duše zraku  
nejvlastnějšího srdce a větru  
vlastního hlasu  
a písne*

*S ničím takovým se tady nepočítalo  
spíš nezskrotnost by bylo to pravé výmluvné  
slovo*

*popravdě řečeno  
nezskrotnost  
pro tenhle hnědý a temnější kout  
s tajemnými větry mlh  
a s věčným sýčkem  
vábícím všechno  
co určeno k zániku*

ze sbírky *Krajina severu* (Kapucín, 2011)

Ano, metafora *nezkrotnosti* je jistě přiléhavá: Stála u zrodu řady literárních aktivit, ať už šlo o *Kulturní kalendář Mostecká* (vycházel v letech 1958–69), o nonkonformní poetické pořady a improvizované večery čtení z rukopisů v Docela malém divadle v Litvínově (1962–1967), z nichž se pak „rekrutovalo“ *Zelené peří*, o nakladatelství DIALOG, jehož vydavatelská činnost byla zastavena na počátku normalizace či o *Patafyzické kolegium Teplice* (1981–86), které dvakrát rozprášila StB (poprvé v souvislosti se zátahem na undergroundový časopis *Vokno*, podruhé, tentokrát definitivně, v souvislosti s pohřbem Jaroslava Seiferta). Ani pod tímto tlakem se však *nezkrotnost* nevytratila. Naopak. Přelévávala se v srdcích svých nositelů z žánru do žánru a otiskovala se do jejich tvorby, neboť jak už to v malých (rozuměj: územně) a co do počtu osobností omezených regionálních poměrech chodí, umělecké aktivity neexistují odděleně vedle sebe, ale prorůstají jedna druhou. Toho si byli velmi dobře vědomi i Jaroslav Balvín v knize rozhovorů *Skryté vrstvy* (Grafobal Pres, 2007), reflektující kulturní dění na Ústecku od sedmdesátých let do roku 2006, a Patrik Linhart při sestavování antologie *Údolí neklidu* (UJEP, 2009), zaměřené ze stejného úhlu pohledu na Teplicko, ovšem v období historicky poněkud rozmáklejším – od baroka po tzv. neonormalizaci. Snaha obou editorů zachytit spontánní umělecký vzmach, k němuž se z jakéhosi vnitřního přetlaku či potřeby vzepjal severočeský kontraestablishment, se tak protнула právě v zachycení oné *nezkrotnosti* a jejího potenciálu utvářet různá avantgardní uskupení (např. *Divadlo poezie Teplice – DiPoT*, ústecké studentské divadlo *Firma Grátys*, *Syn a spol.* či soubor Pavla Brycize), uspořádat legendární *Výstavu artefaktů* (zpětně vnímanou jako nevědomé propojení patafyziky a dadaismu), zakládat zcela odlišné formace (katolicky orientovaná *Skupina XXVI*, radikální balet *Vyžvejklá bambule*, divadelní soubor *Matějka a spol.* či literárně-performační sku-



foto Tvar

Tomáš Řezníček a Marta Jirousová, Zarafest 2010



foto Tvar

Luděk Marks



foto Tvar

Divadelní soubor Matějka a spol.

pina *Půnřebí*), vydávat časopis *Dekadent Geniální... Sever*, zejména pak Teplice začínají být považovány ve vztahu k tvůrčím aktivitám dokonce za *genia loci*. V této souvislosti se traduje teorie kapelníka skupin FPB a *Už jsme doma* Miroslava Wanka, podle níž je třeba jít pro vysvětlení tohoto označení hluboko do historie: do teplických lázní se totiž jezdili léčit světoví velikáni jako například J. W. Goethe, F. Chopin, F. Liszt, L. van Beethoven, R. Wagner či Petr Veliký, a jelikož se po procedurách chodili také bavit, zanechali tu své geny, které se dříve nebo později musely nějak projevit. Podle některých neověřených pramenů se zde léčil z následků dětské obrny, jež mu znemožňovala věnovat se oblíbenému sportu (jízda na velocipedu) i Alfred Jarry. Spekuluje se dokonce o tom, že tu zplodil syna, který v dospělosti proslul pod jménem Melchior Vischer coby autor románů na pokračování...

### Ozvuky němá a zoufalé krajiny

Ale opustme genealogii – byť pátrání po tom, koho všeho jsme možná potomky, je bezesporu lákavé – a vraťme se znovu k *nezkrotnosti* a podívejme se, co z ní přetrvalo. Upřímně řečeno není toho moc. Zůstaneme-li u literatury, pak zatímco zcela nepochybně prorostla básnickou tvorbu Kozlových generačních soupeřů, v dílech pozdějších prozaiků tzv. severočeské školy (Vladimír Páral, Josef Švejda, Václav Dušek, Josef Volák) její původně mocný náboj zeslábl a proměnil se v dobře zavedené a bestsellerově rozmělněné klišé. Jinými slovy: v dobře prodejnou kulisu pro jinak limonádové vztahové příběhy, která ve vnímání života v Podkrušnohoří nadlouho převládla. Jejím důsledkem pak byla přesycenost „severočeskosti“ jak na straně čtenářů, tak na straně v literatuře se postupně etablovujících autorů. Už jen málokoho bavilo číst nebo psát o tom, „jak je to tu hmušný a jak se tady v tom smradu nedá dejchat“. Přesto si však nastupující generace uvědomovala, že právě z tohoto pocitu vyrůstá její potřeba tvořit. Byl pro ni nejen živnou půdou, ale přímo podmínkou této tvorby. Nicméně nerezonovala-li už po změně režimu naplno Kozlova *nezkrotnost*, pak jeho *jakoby němá a zoufalá krajina* své ozvuky stále nacházela a nachází – ať už například v objevování osobních příběhů lidí, kteří tuto krajinu spoluvytvářeli a po nichž zbyly už jen zašlé nápisy na hrobech (sbírky Radka Fridricha, inspirované toulkami po hřbitovech sudetských Němců, texty a divadelní hry Jaroslava Achaba Haidlera, čerpající naopak z hřbitovů židovských), v prózách Milana Fibigera *Aussiger* (Votobia 2004) a *Anděl odešel* (Weles 2008), v povídkovém filmu *Vyžvejklé bambule* z roku 2007 nazvaném příznačně *Acta sudetica* anebo třeba v básních-nezacelených jizvách Romana Szpuka, Věry Bartoškové či Martina Davida, ale také Marie Dolistové ve sbírce *Na hraně stínu* (Balt-East 2011), jakož i v jejich současných, dosud nevydaných rukopisech, ve kterých se drásává bolest paměti mísí s láskou k do-

movu, ano, k tomu jedličkovsky „vyzdorovanému“, a s hledáním a nalézáním jeho duchovní podstaty:

Marie Dolistová  
**Přerývy času**  
(věnováno krajině Krušnohoří)

*Krajina svěcená deštěm bolesti, smutku,  
nostalgie vzpomínek,  
deštěm tužeb, potřeb i dobyvačnosti  
Kusadla rypadla se prokousávají obdělávanou  
zemí  
k temnému nitru pravěkých pralesů  
odkazu a paměti dávnověku  
A opět obnažené překryje zelený háv  
se závojem rozlehlých šeptajících jezer  
krajiny zraňované  
s pamětí rozdrcenou  
Krajiny vlnami vzlykající (rukopis, 2013)*

Němá a zoufalá krajina ovšem nejsou jen doly, zaniklé obce, memento zámku Jezeří a zpoza „mlh nad oprámy“ stále ještě vystupující přízrak Sudet, a nelze o ní mluvit s pohledem upřeným pouze do vzdálené minulosti a vztahovat ji výhradně k autorům z tohoto regionu pocházejícím. I minulost relativně nedávná dokázala proniknout do tvorby autorů odjinud, navštívit „severočeskost“ v nových, dosud nevnímaných odstínech a vnést do ní jakýsi vyšší level souznění. Jedním z takových autorů byl i Plzeňan Zdeněk Barborka (1938–1994), kterého životní peripetie zavály do „prostoru terezínsko-bohušovického“ snad proto, aby zde byl obdarován inspirací, jež dala vznik básnické skladbě *Ignác* (vyšla jako příloha *Tvaru* č. 19/2010). V ní se na půdorysu koncentračního tábora Terezín naprosto osudově, a tudíž nevyhnutelně protnou život a smrt dvou výjimečných básníků – Karla Hynka Máchy a Roberta Desnose.

Jako další z příkladů mohu uvést sborník, který spatřil světlo světa v roce 1996 z iniciativy autorů sdružených ve *Skupině XXVI* a jenž měl místo názvu máchovskou dedikaci: *Tam na své pauti pozdravugte zemí, / Ach, zemí krásnou, zemí milovanou, / Kolébku mau i hrob můj, / Matku mau, vlast' gedinau i w dědictwí mi danau, /šiarau tu zemí, zemí gedinau!* Vydala jej Nadace Lemberk ve spolupráci s Krásným nakladatelstvím a autoři, kteří poskytlí své texty, zároveň vyjádřili podporu tehdejší snahám o záchranu vrchu Tlustec na Českolipsku, jemuž hrozilo odtěžení. Patřil mezi ně i surrealista Zdeněk Lorenc (1919–1999), který do sborníku přispěl následující básní:

Zdeněk Lorenc  
**Nektar s popelem**

*Naléhali na mé nemocné srdce  
aby vozilo plná kolečka antikyslíku  
posílali mi prospekty na zemí krásnou  
ale jen na hřbitově  
svozy kamenů nenahradí vysočinu  
nařikám nad reumatickým surrealismem  
zlaté hnojné stoky*

*vím že v mniškovém lese spí šťastné obludy  
cementová průtrž mi udusila další rybíz  
jen pohlednice zbydou na zemí milované  
zlomili mi tužku kopec Gryt odvezli do sběru  
má láska plakala když se změnila v minulost  
opožděná únava opožděná zlost  
souhlasím s cestami rozumu  
víc souhlasím s cestami citu  
nejvíc souhlasím s cestami svědomí  
na pahorku bolesti čtl jsem si*

romaneto přírody

*psané uzlovým písmem bagrů  
(ze sborníku vydaného u příležitosti VII.  
mezinárodního sochařského sympozia  
Lemberk 96 a konference Obce spisovatelů  
ve Stráži pod Ralskem 4. 10. 1996)*

### Od nezkrotnosti k nespoutanosti

Cesty rozumu, citu a svědomí postupem času a vlivem měnících se společensko-ekonomických podmínek však začaly zarůstat. Inu, to se cestám, po kterých už chodí jen málokdo, stává. Široká a nekonečná jako dálnice táhla se daleko za obzor pouze jediná cesta – cesta zábavy. Zprvu nenápadná a ukrytá v kolektivních aktivitách, na jaké si před rokem 1989 troufl s vědomím veškerého rizika snad jen underground a disent, případně církev, později stále výraznější a jakoby jediná možná. O čem že to mluvím? O tehdejší nadšení ze znovunabyté svobody, jež se nemohlo nepřetavit v radostné organizování (nejen) literárních akcí s početnou účastí – např. tři ročníky setkání básníků ve Žlebech na Děčínsku, které ve skromných podmínkách (neboť tehdy ještě bez grantů a evropských peněz) začali pořádat již zmíněný Radek Fridrich a Tomáš Řezníček a na něž pak naprosto přirozeně, byť po několikaleté odmlce, navázal festival *Zarafest*, mající letos na svém kontě už 13 ročníků, literární soutěž pro začínající autory *Cena Vladimíra Vokolka* (16 ročníků), jejímž vítězem se stal v roce 2008 Daniel Hradecký, mostecký solitér divišovského ladicí, Jaroslavem Karchňákem pořádané *Kravatování básníků* v Benešově nad Ploučnicí (10 ročníků) či básnické expedice Milana Děžinského nazvané *Výstup na Říp jižní stranou* (4 ročníky).

V Teplicích končí doba, kdy se nonkonformní literární aktivity mohly spolehnout na podporu a vstřícnost Okresní, dnes Regionální knihovny, a přesouvají se zpátky do hospod, kde jsou jim pro všechny případy od dob normalizace takřka jistě „drženy zidle“ (např. v legendární šanovské pivnici U Ptáčků). Po nově vzniklých nálevnách, v nouzi nepohrdajíc ani nablýskanými pizzeriemi, se schází i volná výtvarná a literárně-estetická společnost *Šlauch 2000*, která je podobně jako *Skupina XXVI* otevřená každému, kdo se přichází podělit o svou tvorbu, ať už formou improvizovaného čtení, uspořádáním výstavy nebo publikací v každoročně vycházejícím almanachu. A po hospodách hraje svá občasná představení také amatérský soubor *Matějka a spol.* (kromě jiného proslul divadelním ztvárněním románu německého spisovatele

a scenáristy Patricka Süskinda *Parfém: Příběh vraha*), jehož členové si tu a tam raději otevřou hospodu vlastní, než by se někde doprošovali. Vývoj se ubírá dál a po patafyzické spirále jako by se vracel ke svým výchozím pozicím i v Ústí nad Labem. Stejně jako v letech osmdesátých, tak i v prvním desetiletí 21. století se stávají hlavními tahouny tamních literárních aktivit lidé kolem Univerzity Jana Evangelisty Purkyně – jmenovitě Ivo Harák, Jiří Koten, Tomáš Suk, Kateřina Tošková, Tomáš Čada, Alice Prajzntová, Miloš Makovský aj. Vydávají se literární časopisy *Pandora* a *H\_aluze*, konají se pravidelná autorská čtení v literátům nakloněném Café Max, v letech 2005/6 je uspořádán *Ústecký literární festival (ÚLF)*, který od roku 2007 pokračuje v experimentálním prostoru *Mumie* jako *Antropotyátr*. V rozhovoru pro *Tvar* č. 16/2010 jeden z jeho organizátorů Tomáš Čada uvedl: „V současnosti festival tíhne čím dál víc k jakémusi »kulturnímu mišmaši«. A nemyslím si, že by to bylo špatně. Stěžejní část je stále zaměřena na literaturu, ale nesmíme zapomenout, že vyčleňovat jednotlivé umělecké disciplíny je poněkud zjednodušující. Umění se vzájemně inspiruje.“ O tom není pochyb, jenom ta *nezkrotnost* jako by se kamsi vytratila či se proměnila, aniž jsme si toho všimli, v pouhou *nespoutanost* – ovšem nikoli v onu anarchistickou, o níž se v úvodním rozhovoru zmiňuje P. Koukal, ale spíše v jakousi rozvolněnou, freestylovou. A kamsi se vytratil i kontrastní establishment... Je-li na místě zklamání, případně znechucení dobovou „mišmašovitostí“, s níž jako by šla ruku v ruce sociální bezvýhodnost, pak závěrečný text undergroundového básníka Luděka Markse je víc než jen jejich letmo zachyceným odrazem:

Luděk Marks  
**Troglydytour**

*Oklikou přes park blížím se k domovu  
s očima nazad pouštím sliny  
– Konečně zase mezi svými!  
Šervúdem kroužej Olaši na lovu*

*Tři kola v hajzlu s nima šest mobilů  
Kolik tak za to bylo péčka  
Zajdu se zeptat do Átéčka  
Nachčiju na práh životních omylů*

*Jak dlouho ještě budu tu otálet  
Policajt o korupci snící  
spí s mokrým čelem v klávesnici  
má to už taky přikleplý na pár let*

*Prokoplé dveře! Z bytu mám holobyt  
zůstala zaplá televize  
Tady jsem skončil Je čas zmizet  
Odejdu do hor žít jako troglodyt*

*To že tu nejsem zjistí jen nevěstky  
a po nich zcela bezprostředně  
čorkaři v parku socan v bedně  
– Bud' zdráv! Jak žiješ, Timone Athenský?  
(rukopis, 15. 6. 2006)*

Svatava Antošová



Jsou podle vás severní Čechy ještě pořád nepřehlédnutelným fenoménem, nebo už mají to nejlepší za sebou?



foto Tvar

Nevhodnějšího kandidáta na soud, je-li sever v literatuře fenoménem, či ne, by Tvar pohledal. Mě nadchli lounský Karel Konrád, semilský Ivan Olbracht, jilemničtí Weiss a Havlíček, kteří však patřili tehdy do Východočeského kraje, a libochovický Kopta, ale kromě toho, že vzali šturmem Prahu a psali obrazně koulemi i srdcem, je nic nespojovalo, a nevidím důvod, proč by tak nedělali, i kdyby z luna vyhlédli třeba v Mukačevu. A protože severočeskou školu Párala, Švejdu a Duška neznám, četl jsem jen Novotného *Ve zmu sekeru*, tak fenomén severních Čech pro mě představují dekadentní básně Ludka Markse, kafkovské texty *Už jsme doma* Miroslava Wanka, existencionální pohádky Martina Fahrnera, beatnický Pelc *A bude hůř*, Jára Rudiš s *Grandhotelem* a básně Radka Fridricha.

A narazím-li na román o Mostecku od Rudolfa Čechury, zpozorním. Jako by mi děda vyprávěl paměti genia loci, které znám.

**Pavel Brycz, spisovatel**



foto Tvar

Pro mne je to nestandardně položená otázka. Odjakživa jsem totiž vnímal kulturu za záležitost vpravdě nadregionální. Snad s výjimkou Strážnických a Vlčnovských slavností, Valašského království a Chodského kroje. Nic jako typicky severočeská anebo sudetská kultura v tomto duchu neexistuje. Ale je tu spousta kreativních lidí ve všech kulturních oborech, někteří si to svoje přinesli sem, tvoří tady a cítí se být i nadále klímovskými *Odjinudy*, jiní tvoří přímo tady a z podstaty kraje a krajiny. To ani jinak být nemůže! A to „nejlepší“ má za sebou vždycky jen to, co je mrtvé. Severní Čechy prozatím ještě mrtvé nejsou. Umírají na paranoii doby, ale mrtvé nejsou. Takže jen dál a furt vejš.

**Jaroslav Achab Haidler, herec ústeckého Činoherního studia a spisovatel**

## VÝTVAR



František Drtikol (1883–1961) je fotograf, který oprávněně vzbuzuje neutuchající zájem. Po nedávné výstavě pořádané galerií Gate připravilo další přehlídku jeho prací, nazvanou **František Drtikol: Z fotografického archivu**, také Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze. Je tomu totiž bezmála osmdesát let, kdy se umělec rozhodl pověsit své řemeslo tak říkajíc na hřebík. Výstava představuje snímky právě z tohoto závěrečného fotografického období, které vybral kurátor Jan Mlčoch z daru muzeu věnovaného autorem roku 1942. Prezentované fotografie pořizované v první polovině třetí dekády minulého století jsou většinou pracovními studii a experimenty, které si Drtikol ponechával sám pro sebe. Nezamýšlel je zpeněžit, navzdory tomu, že bylo jeho podnikání tvrdě zasaženo hospodářskou krizí. Tyto práce se staly soukromým uměleckým významem: o to větší zážitek divákovi nabízejí. Nadchnou nás charakteristickou poetikou, práci se světlem i důvtipem, se kterým umělec vytvářel fotokoláže, aranžované snímky kombinující reálné ženské figury s vystříhanými postavami či abstraktní kompozice. Drtikola nezajímala fotografie jen jako médium zachycující vizuální obraz. Snažil se jít do hloubky, snoubit světlo vyjevující podstatu předmětu s přirozeností a krásou ženského těla. Duchovní inspiraci nalézal také ve východních filosofických směrech, kterým se plně věnoval, jak to napovídá například zde vystavená soška Buddhy z jeho majetku. Velkým tématem vystaveného výseku tvorby jsou vlnící se těla tanečnic vytvořená technikou vystříhávání, inspirovaná patrně Drtikolovou manželkou, tanečnicí Ervinou Kupferovou. Součástí expozice jsou mimo jiné i fotografie prototypů stolního osvětlení a dekorativních předmětů,



foto Vlad'ka Kuchtová

jejichž návrhy se Drtikol také zabýval. Dále dvojice kreseb stylizovaných ženských aktů či výtisk fotografy knihy *Žena ve světle* z roku 1938. Umělcovo propojení s literaturou může jejím vyznavačům přiblížit přednáška Stanislava Doležala František Drtikol a nakladatelství Svět, jež se bude konat 8. října 2013 od 17 hod. v budově Uměleckoprůmyslového muzea. Výstava pak potrvá do 24. listopadu.

Dům umění České Budějovice, Galerie současného umění pořádá výstavu sochaře **Dominika Langa** pod názvem **Procházení zdí**, do níž zahrnul výtvarník také práci s prostorem a architekturou galerie. Tento umělecký počín je možné zhlédnout do 11. října na českobudějovické adrese: nám. Přemysla Otakara II. 38.

**Vlad'ka Kuchtová**

**Jiřina Klasová / srozumění**  
**Bouřka za oknem a chaos v duši**

*běháš od jednoho okna k druhému*

*„co má ten chaos znamenat?“*

*zčernaly mraky  
déšť bubnuje na parapety  
samé mokré zvuky  
se zájmem sleduješ lidi na perónu  
choulejí se ve skleněných kukaních  
chvilku nevěřicně zíráš*

*„jak mužou vydržet tu vzájemnou blízkost...“*

*burácivý zvuk přeruší tvé nechápání  
osvětlená obloha tě vyděsila*

*„to už je fakt moc!“*

*utekl ses schovat do absolutní tmy  
ještě že ten záchod máme  
tolik bezpečí ti dává  
sedíš tam ve dřepu v koutku za dveřmi  
oči i tak pro jistotu schované do dlaní  
stejně ti to nedá  
občas vybíháš na kontrolu*

*„tak jak dlouho to ještě potrvá...“*

*přestává přšet a vyjasňuje se  
vracíš se k nám a ke svým rituálům  
vše už je jak má být*

Počítám-li správně, jde v rubrice již o třetí báseň s tématem autismu. Po exploativním, surreálně pojatém příběhu „Zuřivost šíleného autisty“ v č. 4 a metaforicky evokativní sondě do autistického prožívání „autismus; list na hraně deště“ v č. 7 přichází reportérsky pojatý pohled zvenčí. Slova „reportérsky“ a „zvenčí“ ovšem nejsou přesná. Sledujeme-li vývoj scény verš po verši, nelze si nevšimnout, že ohnisko vnímání osciluje. Nezávisle, nevtíravě, nepozorovaně. Mluví přechází z pozice reportéra do pozice objektu a zpátky. Báseň se tak proplétají dvě prožitkové linie, ne zcela oddělené, spíše splývající, ale zároveň nepochybně vytyčené dvěma ohnisky. S nadsázkou bych řekl, že jde o jednu a půl linie, v jejímž rámci mluvčí několikrát splyne s objektem, přičemž svůj

vjem následně zanese do svého pásma. Tam, kde je prožitek objektu vyjádřen přímou řečí, je rozlišení zřejmé. K oscilaci dochází tam, kde můžeme vjem připsat oběma aktérům, zvláště v první polovině básně. U veršů „zčernaly mraky“, „samé mokré zvuky“ nebo „choulejí se ve skleněných kukaních“ nelze s jistotou vyloučit pozorovatele ani objekt coby původce vjemů, byť jejich výrazovým tvůrcem je mluvčí, tedy pozorovatel. Nejde však o pouhou interpretaci či představu vnímání druhé osoby, nýbrž o psychické ztotožnění. Objekt se na okamžik stává subjektem, původní mluvčí se v objektu rozplývá. Smyslem popsané oscilace je vyjádřit prožitkovou a citovou blízkost. Také verši, jež gramaticky oddělují obě pásma vnímání (např. „ještě že ten záchod máme“, „tolik bezpečí ti dává“) se pozorovatel snaží prolomit do prožívání autisty. Snaha o překonání vzdálenosti skrze empatii a fascinace chováním, jež je mnohdy nepředvídatelná a jehož rituály jsou rekonstruovány s každou podobnou událostí, tvoří významové osy básně. Motiv zaujetí a fascinace jsme sledovali již v „Zuřivosti“, zatímco empatii a porozumění exploativní žánr vyloučil. V důsledku toho jsou protichůdné nejen pointy textů, ale též jejich estetická východiska, jež je činí nesouměřitelnými. V jednom vede nedorozumění k hyperbolické katastrofě, citová angažovanost se převrací v cynismus, ve druhém míří snaha o překonání konfliktu k realistickému obrazu citového sblížení.

Jak se posune čtení básně, zjistíme-li, že líčí vztah matky a syna? Explicitně to vyjádřeno není, ale při internetové publikaci tato informace text předznamenává. Zamřel jsem ji záměrně. Do jaké míry básni náleží? Snažím-li se od ní oprostít, napadá mě, že pozorovatelem by mohl být kdokoliv, například vychovatel nebo pěstoun, muž nebo žena, pravděpodobně ve vztahu autority ke svěřenci, jenž je bezesporu mužský a dle indicií nedospělý. Ale ani autorita není samozřejmá. Mohlo by jít též o sourozence. Pokud se někomu při čtení materializoval jiný druh vztahu, mluvčí to ve prospěch básně. Nicméně, vztah matka–syn zvýrazňuje smysl splývavého prožívání, jež poskytuje podklad pro téma obecnější platnosti, za hranicemi výchozí situace

**Ladislav Selepko**

## CYKLUS



## slávy dcera nově vyložená III

**Martin C. Putna**

Kollárovou odplatou za to, že ho Mína v minulém sonetu pocákala, je kanadský žertík: Voda za vodu! Nechá rozebrat lávku, po které Mína přechází řeku, a škodolibě „čeká zmatky“. Z popisu není jasno, zda byla lávka zcela odstraněna či spíš jen přerušena odstraněním jednoho prkna, a zda očekávané „příkoří“ mělo spočívat v tom, že se Mína lekne a nebude moci přes řeku, nebo že do řeky spadne – aby ji pak básník mohl efektně zachraňovat. Leč, nastane zázrak podle biblických vzorů: Sála se rozestupuje a Mína přechází suchou nohou, jako Izraelitě Rudým mořem (Ex 14–15).

Sonet začíná jako groteska, jedna z nejlepších u Kollára – a končí jako hagiografické vyprávění o zázraku, potvrzujícím Míniu božskost („krása divy tvoří“). Jak mohlo k zázraku dojít, co na to Kollár a co Mína sama, to už se v sonetu nepraví. V poezii a v lásce je možné všechno.

Pro divení nad tím divem nepřehlédněme, že chasník, který provede na lávce Kollárův úkol, je nazýván prostě „Němcem“. Ne že by musel tu mít jméno a příjmení – v dalším ději už se nevyskytne. Je-li však nazván právě „Němcem“ a niko-

liv chasníkem, pacholkem, podomkem atd., naznačuje se tím izolace Kollára a Míny, dvou vyvolených Slovanů, Slávy dcery a jejího pěvce, od bezvýznamného, bezejmenného, „němeého“ okolí – dobrého jen na to, aby pilovalo prkna.

**Sála, sonet 31**

*Na druhý den, abych lek ten zpátky  
odpomstil a srdce ukojil,  
Němce ku Sále jsem nastrojil,  
najatého drahé za úplatky,*

*by Ji strěhnul, a když do zahrádky  
vejde, ku mostku se připojil,  
sňal jej kradmo, břehy rozdvojit  
a šel; já pak sám jsem čekal zmatky.*

*Ale když tu předkem na příkoří,  
jenž Ji potká, jsem se veselil,  
zkusím, jaké krása divy tvoří;*

*nebo sotvy otevřela bránu,  
Sály tok se před Ní rozdělil,  
takže suchem přešla na mou stranu.*





# solidaritou proti bohatství a bídě

Svatava Antošová

**Co nastane, ignoruje-li neviditelná ruka trhu morálku a právo, které tvoří základ pro fungování demokracie? Tuto naléhavou otázku si klade německý kardinál Reinhard Marx ve své knize *Kapitál* (Academia, 2013) s podtitulem *Plaidoyer pro člověka*. Název publikace není náhodný. Její autor, jinak také církevní expert na sociální otázky, se v ní totiž kromě jiného soustředí i na poctivě vyargumentovanou polemiku s názory, myšlenkami a dílem svého o něco slavnějšího jmenovce Karla Marxe.**

Už dopis, adresovaný právě jemu a předražený vlastním textu knihy, předznamenává, kudy se ona polemika bude ubírat. V úvodu se jeho pisatel vrací do 19. století a srovnává komunistický a katolický přístup k soukromému vlastnictví. Zatímco první hlásá jeho zrušení cestou revoluce, druhý připomíná, že vlastnictví zavazuje, a namísto revoluce upřednostňuje vyjednávání mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, tedy přístup, který v Evropě převládá. Pisatel dopisu by se tedy mohl spokojit s tím, že svému adresátovi vyjmenuje, v čem všem se mylil, a udělá na něj dlouhý nos. Tuto jízlivost si ovšem pan kardinál odpustil, neboť k napsání dopisu jej nevedla pýcha, ale obava. Otevřeně a upřímně, byť zřejmě nerad přiznává, že tváří v tvář globalizaci vyjednávací princip selhává a vymoženosti, k nimž se vyspělé země trpělivě dopracovávaly dlouhá desetiletí (např. tarifní mzdy, vysoký standard pracovní právní ochrany, spolurozhodování a silný sociální stát), byly jen jakousi historickou výjimkou, která se v nějakém dohlédnutelném časovém horizontu jen těžko bude opakovat. S hořkostí a smutkem pak dává za pravdu Marxovým (a Engelsovým) prognózám, v nichž už před 150 lety předpovídali „pohlčení všech národů do sítě světového trhu, a tím i mezinárodní charakter kapitalistického režimu“ (Spisy Marxe a Engelse 23, 790). A znovu, a patrně i proti své vůli, opakuje v této souvislosti více než výmluvnou pasáž z *Manifestu komunistické strany*, v níž se mj. píše: „Tím, že těží ze světového trhu, učinila buržoazie výrobu a spotřebu všech zemí kosmopolitickou. K velké žalosti reakcionářů vzala průmyslu pod nohama národní půdu. Prastará národní průmyslová odvětví byla zničena a jsou denně dále ničena. Jsou vytlačována novými průmyslovými odvětvími, jejichž zavedení se stává pro všechny civilizované národy životní otázkou, takovými odvětvími, která už nezpracovávají domácí suroviny, nýbrž suroviny dovážené z nejdlehlších končin zeměkoule: jejich tovární výrobky se spotřebovávají nejen ve vlastní zemi, ale zároveň ve všech světadílech. Místo starých potřeb, uspokojovaných výrobky vlastní země, vznikají potřeby nové, jejichž uspokojení si vyžaduje výrobky nejdálejších zemí a podnebních pásem. Místo staré místní a národní soběstačnosti a uzavřenosti nastupuje všestranný styk a všestranná vzájemná závislost národů.“ Psal se rok 1848, ale jakoby to bylo včera, že ano? Přestože si ověřitelnost těchto vět v současné praxi R. Marx plně uvědomuje, nestává se marxistou, ale zůstává hluboce přesvědčen o smysluplnosti pokusů kapitalismus utržený ze řetězu opět zkrotit a vymezit mu prostor k podnikání mravními, právními a sociálními mantinely.

## Ordoliberalové a spodina

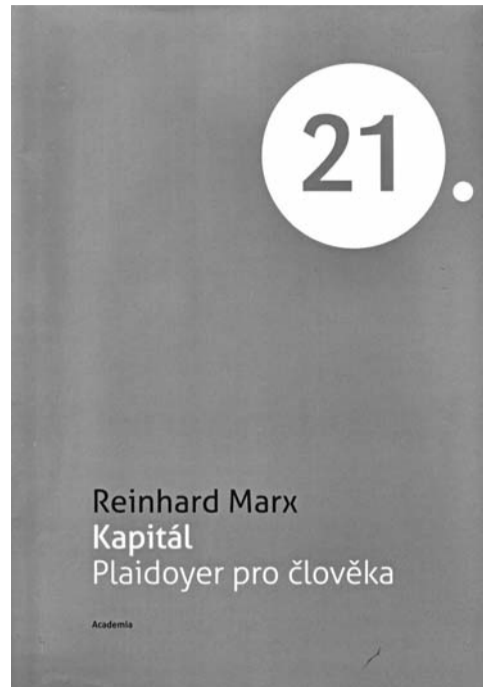
Ale nechme dopis dopisem a věnujme se vlastním textu knihy. A začneme jednou, možná zdánlivou maličkostí – totiž vysvětlením pojmu *neoliberalismus*, který je

dnes hojně používán, až nadužíván, v důsledku čehož se stává pouhou nálepkou. R. Marx připomíná, že tento termín má duchovní kořeny v Německu a razil jej už v roce 1938 liberální ekonom Alexander Rüstow; v tehdejších konotacích ovšem charakterizoval takové hospodářství, v němž trh neměl být účelem, ale prostředkem, a člověku měl pouze sloužit, nikoliv jej ekonomicky zotročovat. Němečtí ekonomové, kteří zažili pád Výmarské republiky, si totiž velmi dobře uvědomovali, že k pádu první německé demokracie přispěly zejména hospodářské kartely, které se vymkly kontrole. Z toho pro tyto ekonomy plynulo, že trh je potřeba držet v mezích státem garantovaného řádu. Neoliberalové, jimž se pro jejich „zalíbení“ v řádu či pořádku někdy říkalo *ordoliberalové*, se tedy vymezovali vůči staroliberalismu či paleoliberalismu tím, že se hlásili k sociální zodpovědnosti – odtud také jimi proklamované sociálně tržní hospodářství, v němž stát měl mít na starost krizemi konjunktury nerušený růst hospodářství, široký rozptyl majetku, překonávání nezaměstnanosti a ochranu životního prostředí. Dnes jsou ovšem jako neoliberalové naopak označování tržně radikální kapitalisté.

A co se týče onoho výše zmíněného ekonomického zotročení – podle R. Marxe je nejen důsledkem volné, nikým neregulované soutěže, ale také důsledkem zrušení někdejšího zákazu půjčovat na úrok. Jak katolická církev, tak reformátoři až do raného novověku zakazovali úročení. „Církevní zákaz úroků pochází jednak z příkázání Starého zákona a jednak z antického filosofa Aristotela. „Svému bratru nebudeš půjčovat na úrok, na žádný úrok ani za stříbro, ani za pokrm, ani za cokoli, co se půjčuje na úrok,“ praví se v biblické Páté knize Mojžíšově (23, 20). Smyslem zákazu úroku bylo zabránit, aby někdo využíval tísnivé situace svého bližního. Ve statických hospodářstvích, jaká až do středověku převládala, si museli především chudí půjčovat peníze nebo potravu, když například neúroda ohrožovala jejich existenci. Zákaz úroku měl ty, kteří si půjčovali, ochránit od dlužnické poroby.“ Avšak v novověku, kdy se staly úvěry nezbytnými pro podnikání a kdy v existenční nejistotě pomáhal čím dál víc stát, přestala církev na zákazu úročení trvat, což vedlo a dosud vede ke stále rychlejšímu roztáčení dluhového kolotoče u stále většího počtu lidí. A států, chce se dodat. Nesplnitelné dluhy stejně jako masová a dlouhodobá nezaměstnanost dávají vzniknout sociální skupině, které se v Německu v rámci *political correctness* říká „poškození modernizací“ a mimo tento rámec prostě a jednoduše „spodina“. Konfrontován s tímto nekorektním výrazem musel i mnichovský kardinál Marx uznat, že díky jeho možná mimoděčnému použití na jednom veřejném fóru se problém narůstající chudoby uprostřed blahobytu teprve vyjevil v ostrých, a tudíž nepřehlédnutelných obrysech. Na druhé straně – všechny sice vyděsilo, že v ekonomicky silném Německu něco jako „spodina“ vůbec existuje, daleko víc je však vyděsilo použití tohoto nekorektního a urážlivého výrazu, takže honem spěchali, aby vymysleli jiný, lepší a samozřejmě korektní. A vymysleli jej: z lidí v sociální nouzi se tak stal „odštěpený prekariát“. Ani R. Marx ovšem nelenil a našel pro takovéto názvosloví, maskující skutečný stav věcí, svérázný pojem „sociologická čínština“.

## Vyměříme snahou o obživu?

Nicméně pátrá-li po příčinách chudoby uprostřed blahobytu, nemůže pochopi-



tečně minout vliv globalizace, která doslova převládala ještě donedávna prosperující národní hospodářství. Naši současnou situaci ale nepovažuje za něco, s čím bychom dosud neměli zkušenost. S podobně dramatickým vývojem se museli vyrovnat už lidé v 19. století: „Rozbití starého feudálního a cechovního pořádku v průběhu hospodářské liberalizace a pokračující industrializace poskytl nové možnosti, znamenalo však i ztrátu starých jistot. Na rozdíl od šlechtických územních vládců ve starém feudálním řádu mnozí »zbohatlíci« vládců továren neznali paterna listické city sociální odpovědnosti za své dělníky. Kvůli svobodě podnikání zmizely z měst cechy a s nimi se rozpadl i zachovávaný sociální řád.“ Jinými slovy: vznikající národní trh byl tehdy pro některé vrstvy společnosti stejným strašákem, jakým je dnes trh globální. Oplakávat ale staré pořádky není podle R. Marxe k ničemu – o sociálních otázkách musíme začít uvažovat v nových podmínkách nově. Podíváme-li se na ono „nové“ blíže, pak zjistíme, že pan kardinál považuje za nejdůležitější, aby společenské instituce a struktury respektovaly důstojnost každého člověka a nenapomáhaly jeho exkluzi či vylučování a vytěsňování kamsi na okraj společnosti. V této souvislosti razí termín *podílná spravedlnost*, přičemž se opírá o pastýřský list Katolické biskupské konference USA z roku 1986, kde se praví: „Obsahem sociální spravedlnosti je to, že lidé mají povinnost aktivní a produktivní účasti na společenském životě a že společnost má povinnost jednotlivci tuto účast umožnit.“ Nevím jak vám, ale mně *podílná spravedlnost* zní podobně jako *participativní demokracie*, po které volají zejména levicové kruhy (viz např. Ilona Švihlíková, *Tvar* č. 9/2013, str. 19). Stejně tak se oba „tábory“ shodnou, že startovacím krokem k exkluzi bývá nejčastěji ztráta zaměstnání; a shodnou se i na tom, že politika se musí zaměřit na rozšiřování nabídky pracovních míst. Kardinálu Marxovi ale leží na srdci ještě něco jiného – rodina, jejímuž fungování je potřeba sféru výdělečné práce přizpůsobit. Zatím je to naopak. Z toho vyplývá, že pokud mladí lidé nebudou mít možnost skloubit rodinný život a práci, či pokud ze mzdy, kterou za práci dostávají, rodinu neuziví, nebudou děti prostě mít. Potom nám hrozí, že se staneme společností „vymírající snahou o obživu“. A máme připravenou živnou půdu pro odpověď na otázku, položenou v samém úvodu této reflexe: Co nastane, ignoruje-li neviditelná ruka trhu morálku a právo, které tvoří základ pro fungování demokracie?

Inu, znovu se může vrátit onen „fantom dějin“, jak nazývá Marx Reinhard Marxe Karla...

## Církev jako globální hráč

Tato mince církevních snah o celosvětovou spravedlnost má však i svůj rub: církev je bohatá mocenská organizace a jako taková bezesporu hledá způsob, jak si na vzedmuté vlně globalizace úspěšně zasafovat. A zdá se, že jej nachází: prizmatem křesťanství nahlíženo je přece svět jedna velká lidská rodina, jejímž úkolem podle R. Marxe, odkazujícího se na druhý vatikánský koncil, je „ustavit politický, společenský a hospodářský řád, který by člověku stále lépe sloužil a pomáhal jednotlivcům i skupinám uplatňovat a rozvíjet vlastní důstojnost“. Pardon, neusiloval potom, pane kardinále, v podstatě o totéž i váš „slavný“ jmenovec, když snil o celosvětové revoluci? Jinými slovy a aniž bych chtěla toto v jádru jistě ušlechtilé „poselství“ nějak zlehčovat: sen o tom, že celý svět bude jednou křesťanský (a nejlépe katolický) si jak vidno Vatikán stále ještě hýčká. Inu, jakpak by ne, vždyť církev je nejstarším globálním hráčem, *global player*, jak ji charakterizoval v Německu žijící švýcarský sociolog Franz Xaver Kaufmann (nar. 1932) – a R. Marx se tomuto označení nijak nevzpírá. Naopak, hrdě se k němu hlásí, ovšem jen za předpokladu, chápe-li se jím církev „jako instituce s celosvětovým pověřením“. Nicméně jde s dobou, balí Vatikán ve 21. století svůj sen o *jedním světě* do přijatelného a těžko zpochybnitelného obalu *globální solidarity*, kterýžto ideál zdůrazňoval už papež Jan Pavel II.: „Obecné blaho lidstva znamená kulturu solidarity s cílem stavět proti globalizaci zisku a bídy globalizaci solidarity.“

Dovolte mi na závěr malou odbočku: náhoda tomu chtěla, že jsem ve stejné době, kdy jsem se zabývala touto knihou, narazila na útlu, nenápadnou publikaci *O globalizaci* (L. Marek, 2005), jejímž autorem byl Egon Bondy a která vznikla přepisem jím namluvených kazet. Z textu vyplývá, že Bondy viděl v globalizaci naopak snahu o ekonomickou, vojenskou a mediální kontrolu nad světem, ale i snahu o kontrolu demografického vývoje (kontrola porodnosti, odchody do důchodu, dostupnost zdravotní péče jako regulátor populace apod.), jež se dříve nebo později může zvrhnout v *globální genocidu*. A důvod? Nejen že ve věku automatizace přestáváme potřebovat pracovníky ve výrobě či armády nezaměstnaných, ale lidí je už tolik, že pouhý jejich počet ekologicky devastuje planetu. Jak napsal v doslovu k Bondyho textu Jan Burian: „Ohrožení globální genocidou by mohlo být zásadním faktorem pro skutečnou aktivizaci většiny lidí. Jde jim o krk. Ovšem tato hrozba bude neustále banalizována, protože ji prostě nikdo nechce připustit. Stejně jako si nikdo neuměl představit před 2. světovou válkou Osvětim.“ Vztáhneme-li tyto obavy ke *Kapitálu* Reinharda Marxe, pak se nemůžeme nezeptat: Vydrží církev její globální solidarita s chudými a odepzanými i za takových okolností? Co myslíte?

**Reinhard Marx** (nar. 1953), arcibiskup v Mnichově a Freisingu, předseda Výboru pro sociální otázky Německé biskupské konference, kardinál. Dne 22. března 2012 byl zvolen do čela Komise biskupských konferencí země Evropské unie (COMECE), kde by měl setrvat až do roku 2015. Od letošního dubna je také členem poradního sboru osmi kardinálů, který má papeži Františkovi pomoci při vypracování reformy vatikánské kurie. V říjnu 2008 vydal v mnichovském nakladatelství Pattloch-Verlag publikaci *Das Kapital. Ein Plädoyer für den Menschen*.



# nacistická revoluce 1933

Matěj Spurný

dující roli pro nárůst popularity nacistického hnutí, není vůbec jednoznačné.

**Historiografické koncepty, které se zrodily v době osvícenství a úspěšně se etablovaly v následujících dvou stoletích, hojně pracovaly s konceptem pokroku. Revoluce byly pak často vnímány jako prudké společenské změny, které starou společnost nahradily společenským uspořádáním svobodnějším a rovnostářštějším. Na dvojznačnost chápání pojmu revoluce, jak se začala prosazovat ve 2. polovině minulého století, upozorňuje v návaznosti na novější sociologické koncepce ve svém článku o nástupu nacistů k moci, který paradoxně označuje za „konzervativní revoluci“, historik Matěj Spurný z Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty UK, autor a spoluautor několika knih o českých a německých dějinách 20. století.**

„Koncem března 1933 se nacisté cítili dost silní na to, aby odstartovali první dějství své skutečné revoluce, té revoluce, která nebyla namířena proti ústavě našeho státu, nýbrž proti základům lidského soužití na Zemi.“

Sebastian Haffner

Podle známého britského sociologa Anthonyho Giddense patří mezi hlavní kritéria, podle nichž poznáme revoluci, masové sociální hnutí. Pokud určitý politický proud zvítězí ve volbách a následně začne dominovat politickému životu, o revoluci tak nejde. Charles Tilly zase v souvislosti s revolucemi hovoří o kombinaci davů a vrstvy profesionálních revolucionářů.

Nacisté se, jak známo, dostali k moci demokratickou cestou – vítězstvím v parlamentních volbách. Adolf Hitler neprovedl žádný státní převrat ani neobléhal Berlín. Během dvanácti let jeho vlády nadále platila většina zákonů, v Německu nedošlo k plošné likvidaci žádné sociální třídy, velká část majetku nadále zůstávala v rukou soukromých vlastníků a zůstala zachována v podstatě celá státní správa.

Jestliže revoluce bývají charakterizovány především jako bourání hranic a hierarchií mezi jednotlivými sociálními vrstvami nebo jinak definovanými skupinami obyvatel a jestliže ke klíčovým heslům většiny revolucí moderní doby patří svoboda a rovnost, je nacismus možné vnímat jako jejich protiklad. Jako politickou aplikaci ideového proudu, který zásadně odmítá rovnost mezi lidmi, zavádí mezi nimi striktně hierarchické vztahy, žádá svobodu jen pro příslušníky výlučného společenství krve a jiným skupinám naopak upírá dokonce i právo na fyzickou existenci.

Navzdory všem těmto specifikám si troufám tvrdit, že v souvislosti s převzetím moci německými národními socialisty můžeme hovořit o revoluci. A to dokonce o jedné z nejradiálnějších revolucí v lidských dějinách. Přinejmenším v tom smyslu, jak o tom píše právník a publicista Sebastian Haffner, z jehož deníku pochází úvodní citát. Nacistická revoluce měla za cíl popřít především křesťanské porozumění lásky k bližnímu, vztahující se k univerzálnímu měřítku lidství, a osvícenský výměr rovnosti, bratrství i svobody, z něhož vychází definice nezpochybnitelných práv člověka a občana.

## Anestetikum pro ponížené

Kde se nacismus vzal a proč se prosadil? Němečtí historici i jejich kolegové z dalších zemí ve snaze o odpověď na tyto naléhavé otázky popsali již statisíce stran. Ponechám zde proto stranou tradiční drobnokresbu politických aktérů pozdní v ýmarské republiky, jejich slabosti a jejich chyb. To jsou totiž spíše kulisy příběhu, který se odvíjí především od myšlenkového světa doby dvacátých a třicátých let 20. století a obrovského napětí uvnitř německé společnosti po prohrané válce.

Německo procházelo po celou první třetinu 20. století překotnou modernizací. Tu dnes vnímáme jako nezadržitelnou a v zásadě přirozený proces. Jinak tomu ovšem bylo v době po první světové válce; jednak neprobíhala všude a mnohým nemohla být její nezadržitelnost zřejmá a navíc přinášela nesmírné množství problémů, které se mohly jevit jako neřešitelné. Právě proto již před první světovou válkou probíhala v Německu diskuse o tom, zda se německá spo-

lečnost má modernizovat nebo zda se má vrátit k ideálu *Blut und Boden*, tedy ke staré stavovské agrární společnosti. Tato diskuse se pochopitelně přirostla v letech krize, kdy kritika modernizace získala zároveň antidemokratický a antirepublikánský osten.

Přerod a modernizaci německé společnosti navíc komplikoval fakt, že vrcholily v tu zřejmě vůbec nejméně vhodnou dobu; totiž v době války, poválečných let a hospodářské krize. Jako krizová běžně vnímáme zejména léta 1930–1933, ale hospodářský růst se v Německu zastavil již za první světové války a náznaky (které se dostavovaly v letech 1925–1929), že by se tento trend mohl obrátit, se z dlouhodobé perspektivy jeví jako velice slabé. V době dramatického přerodu a ohrožení předmoderních společenských tříd by bylo zapotřebí růstu, který by umožnil přerozdělování a dostatečné materiální zabezpečení těch, jejichž společenský status rapidně poklesl. Tento růst, a tudíž ani následná kompenzace se však nedostavily. Proto musela většině německé společnosti republika připadat jako nešťastný pokus a léta císařství jako zlatá éra prosperity. Výmarská republika, která byla z historických důvodů postavena do nesmírně obtížné situace a která proto jen s velkými obtížemi hájila svoji politickou legitimitu, tak nemohla nabídnout v hospodářské sféře žádné skvělé úspěchy, a nemohla si tak ani na tomto poli získat důvěru svých občanů.

V ýmarská republika je tak kromě politické krize charakteristická právě velkým sociálním a hospodářským přerodem. Zatímco léta před první světovou válkou byla příznačná zejména pohybem obyvatelstva z venkova do měst, vznikem a rozvojem průmyslového proletariátu a migrací z východu na západ, charakterizuje sociální situaci obyvatelstva v době výmarské republiky daleko více krize středního stavu. Chceme-li pochopit popularitu nacistického hnutí, je klíčové vědět, jaké projevy měla právě tato krize.

V důsledku války, inflace, ale i modernizace však kolem roku 1920 nepoměrně zbohatla vrstva velkých podnikatelů, zejména těch, kteří stáli za těžkým a zbrojním průmyslem. Současně byla výrazně oslabena existenční báze „drobného obchodníka“, který ke svému životu potřebuje relativně stabilní prostředí a dostatečnou kupní sílu obyvatelstva. Začal tak proces proletarizace středního stavu. Ten měl přitom ve vilémovském císařství nejen zajištěnou existenci, ale rovněž užíval značně exkluzivního společenského postavení. Ve výmarské demokracii tato tradiční privilegia a prestiž v důsledku demokratizace veřejného prostoru i sociálního poklesu ztratil. Vůdčí úlohu si na jedné straně díky svému kapitálu udrželi velkopodnikatelé a držitelé velkých pozemků, na straně druhé stoupala důležitost proletariátu, který tvořil polovinu obyvatelstva.

Vrstva drobných podnikatelů spolu s drobnými a středními sedláky, kteří se nedokázali přizpůsobit modernizaci, se cítila být vydána napospas modernímu vývoji. Nesympatizovala tak ani s liberálně demokratickou pravíci, která tento vývoj podporovala, ani s konzervativními silami, jež byly v rukou velkých průmyslníků a šlechty, ale pochopitelně ani s levicí; nechtěla se stát součástí proletariátu, a ne-

mohla se tudíž identifikovat s jeho cíli a ideály. Dřívější silná vazba lidí z těchto vrstev na jejich povolání, které bylo symbolem ekonomické stability a sociální exkluzivity, se podstatně oslabila. Střední stav hledal své vyžití mimo svoji práci a byl ochoten nasadit své síly proti stávajícímu politickému a sociálnímu řádu – ovšemže jinak než dělnická třída. Velká část příslušníků středního stavu nedokázala překonat zážitek krize z doby hyperinflace a na strach z úplného sociálního pádu odpovídelá útekem do světa politických ideologií, od kterých si slibovala návrat ztracené či ohrožené prestiže. Odpor této vrstvy k demokratickému řádu nebyl vyvolaný její revolucí, ale spíše „sociální vzpomínkou“ či nostalgii. Právě vědomí, že jejich předci a případně i oni sami byli dříve výrazně zapátrnější a úspěšnější, vedlo příslušníky těchto vrstev k nespokojenosti, zahořklosti a znechucení.

Občan výmarské republiky se cítil ještě více než jeho současníci z jiných oblastí Evropy vydán napospas nespravedlivým a nevypočitatelným sociálním a ekonomickým zvrátům. Inflace a hospodářská krize dokončily proces postupné ztráty všech jistot a podpořily rezignaci na všechna „tradiční“ řešení vlastní sociální situace. Vývoj tak podpořil náklonnost k novým řešením, od nichž si však velká část německé společnosti slibovala především obnovení starého řádu věcí. Proto se – jakkoli to může znít paradoxně – hovoří o „konzervativní revoluci“, která v této době proběhla v myšlení Němců.

Uraženost, pocit nespravedlnosti a domnělý prožitek zrad, sociální pád a ekonomické potíže, to všechno vedlo k posílení romantického, z minulosti čerpajícího, ale moderními prostředky vládnoucího nacionalismu, který zároveň souvisel s vírou ve spasitele, který musí německý národ vyvést z katastrofy. Nebylo jistě náhodou, že onen všespasitelný nacionalismus si musel najít symbol zla, cosi hmatatelného, proti čemu bylo možné obrátit veškerou nenávist. „Demokracie“ či „systém“ byly příliš abstraktní, než aby vzbuzovaly dostatečné negativní emoce. Židé byli podstatně lepším cílem nenávistných útoků a antisemitismus se postupně vyvinul ve svorník všech útoků na modernitu, demokracii, republiku, socialismus či pacifismus. Jak moc však hrál samotný antisemitismus skutečně rozho-

## Obnovení pořádku

Nacismus vnímáme především jako strůjce nejhrůznější a nejdokonaleji provedené genocidy celé známé historie a jako politický proud, který rozpoutal nejděsivější válku evropských i světových dějin. Tedy jako nositele masového, excesivního násilí. I proto je pro nás obtížné pochopitelná jeho silná podpora ze strany kulturní společnosti uprostřed Evropy ve třicátých letech 20. století. Přehlízíme při tom jednu zdánlivou maličkost. Lidé, kteří volili Hitlera a v prvních letech podporovali jeho vládu, o masových a bezprecedentních zverstvech, která teprve měla přijít, nemohli vědět. Nacismus pro ně nebyl primárně vládou násilí. Léta pravděpodobně nejvyšší popularity nacistického režimu (1934–1938) jsou naopak obdobím, které většina v tehdejší Německu mohla vnímat nejen jako éru prosperity a nabytí existenčních jistot po letech nejistoty a krizí, ale i jako dobu uklidnění a pořádku, kdy násilí přinejmenším mizí z ulic. Dřívější bitky mezi radikální levicí a pravíci, výtržnosti i hrůzu nahánějící nenávistné manifestace, které měly zastrašit jednu či druhou stranu, najednou patřily minulosti. Lidé chodili, tak jako dřív, do práce a za zábavou a do života řady z nich jako by se vracela normalita. Násilí se postupně odstěhovalo za zdi vznikajících koncentračních táborů a bylo zacíleno proti statisticky bezvýznamně menšině.

Zmíněný Sebastian Haffner ve svém deníku popisuje, jak i po roce 1933 „prakticky celá fasáda normálního života zůstala zachována: plná kina, divadla, kavárny, tančící páry v zahradních restauracích, rodiny poklidně se procházející po ulicích, šťastní mladí lidé na plážích u vody“. Hitler se demonstrativně spojil s konzervativními kruhy kolem prezidenta Hindenburga a nechal z větší části zlikvidovat revoluční (a obávanou) složku hnutí, SA. Vyšel tak vstříc právě tomu, po čem zřejmě většina Němců toužila – nostalgii po starých dobrých časech, kdy svět byl srozumitelný a přehledný a kdy namísto „výmarského chaosu“ vládl pořádek.

Dokonce i v pozdějších letech války a počínajícího masového vraždění, přinejmenším dokud trvala německá převaha, se nacisté snažili uvnitř Německa zachovat zdání normality a zákonnosti. Není náhoda, že se vyhlazovací tábory stavěly mimo vlastní německé území a že zatímco se za jejich zdmi vraždili lidé po statisících, soudy s významnými politickými odpůrci nacismu v Lipsku, v Mnichově nebo v Berlíně respektovaly většinu formálních pravidel zavedených za císařství.

Toto zdání normality, ba dokonce její zdánlivá obnova, je možná jedním z největších tajemství úspěchu diktatur, jako byla ta nacistická – ovšem zdaleka nejen ona.



**Kontext** Cchan Süe: Původ zámku (Nad četbou Kafky) – Alena Dvořáková: „Jak se má lidem rozumět?“ aneb Austenová znovu nalézaná – Jitka Štollová: A tělo se stalo slovem. Případ Richarda III. – Petr Šrámek: Laudatio na Jana Vladislava (Cena Toma Stopparda za rok 2012) – Daniela Vokounová: Krajiny Pražského hradu (fotokontext)

**Rozhovor** Rozhovor režiséra Lubo Mauera s básníkem Ivanem Blatným  
**Literatura** Ivan Blatný: Básně z rukopisů – Petr Král a Josef Hrdlička o Ivanu Blatném – Rozhovor s lékařem Ivana Blatného v St. Clement's Hospital – Básně Georga Trakla, Philippa Soupaulta, Petra Krále, Jana Frolíka, Radka Štěpánka a Petra Mazance – Rozhovor s Martou Hrachovinovou o Vladimíru Justlově.

**Téma | Bretaň** Vít Pokorný: Bretaň: jakou budoucnost má tradice? – Mikuláš Bryan: Přežití písní – Rozhovor s Yannem-Fańchem Kemenerem – Mikuláš Bryan: Na okraj bretonského a českého lidového tance – Fańch Al Lay: Bilzig a rektorovy hrůšky – Hervé Burel: Historie jedné rodiny z Dolní Bretaně – Pierre-Jakez Hélias: Penhorský pardon – Xavier Grall: Vysněný bard – Eva Fínková, Romana Marksová, Lenka Pospišilová: K antologii bretonských textů

Mauer  
Blatný  
Hrdlička  
Trakl  
Soupault  
Kemener  
Bryan  
Král

213

www.souvislosti.cz  
revue pro literaturu a kulturu



# takhle to nejde, abys nic nedělal, básničky – to je málo

Renata Ferklová

## STŘÍPKY Z ŽIVOTNÍHO PŘÍBĚHU BÁSNÍKA FRANTIŠKA HRUBÍNA

Tvorba Františka Hrubína (17. 9. 1910–1. 3. 1971), jednoho z nejvýznamnějších českých básníků, měla široký tvůrčí záběr – zahrnuje poezii, prózu, drama, četné překlady, důležitá je tvorba pro děti. Jeho rozsáhlá písemná pozůstalost, kterou v rodině s velkou pietou uchovávala manželka Jarmila, je nyní uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Byla zpracována, má soupis a je přístupna badatelům. Je uložena v 78 archívních kartonech.

Na začátku první světové války byl Františkův tatínek odveden na vojnu a maminka se s dětmi odstěhovala ke svým rodičům do Lešan na Benešovsku. Školní vysvědčení z místní obecné školy dokládají vzorného žáka se samými jedničkami. Lešanské dětství mělo pro budoucího básníka rozhodující význam nejen pro silné emocionální zážitky rodinného i vesnického společenství a prožívání malebné přírody této krajiny dětství, ale i pro formování jeho charakteru. Po letech se vzpomínka na toto období Hrubínova života ozývá v laskavé korespondenci tehdejšího katechety Václava Týry: „Milý Františku! Prosím, abyste se nehoršil na mne, že si Vás dovoluji takto oslovit. Nemohu ale ani jinak, protože se mi zdá, že bych se provinil proti přátelství a lásce, kterou jsem vždy k Vám choval, co jsem vás poznal jako roztomilého žáka obecné školy lešanské. Dodnes se pamatuji na Vaše jiskrná očka, která prozrazovala již tehdy velikou duši. Pan učitel Skála – dnes již odpočívající na benešovském hřbitově – četl mi vždy Vaše slohové úkoly. A tu jsme se vždy shodli na tom, že ve Vás národ náš bude mít jednou velikého syna. Nezklamali jsme se.“

S premiantským hodnocením obecné školy však kontrastují nelichotivé známky na gymnaziálních vysvědčeních, která dokládají, že velcí spisovatelé nebývají vždy pilnými studenty. Hrubínova poetická a bohémská duše se těžko přizpůsobovala pevnému řádu školní docházky. Postupně navštěvoval tři pražská gymnázia: ve Slovanské ulici na Vinohradech, v Truhlářské ulici a libeňské reálné gymnázium. V sextě ovšem nastaly velké problémy, zvláště s nedostatečnou z francouzštiny, jak se dočteme v knize poetických vzpomínkových próz, příhodně nazvané *Lásky*: „Tenkrát jsem se toulal s Josefem Horou, Jaroslavem Seifertem a Františkem Halasem a pro ně a pro jejich poezii jsem byl škole nevěrný, často, velmi často. Nevěděl jsem si s ní rady, ona si nevěděla rady se mnou. A nakonec jsme se usmířili v jednom dni, byl to maturitní den: mně bylo 22 let...“ Tím dnem byl 8. červen 1932. Zásahu na úspěšném zdolání francouzštiny zřejmě měla láska k francouzským prokletým básníkům, zvláště Verlainovým *Romances sans paroles*, které si donesl z krámků pana Pommereta ve Velešlavínové ulici: „Nedám knížku z ruky: doma, na Ztracence v Letenských sadech, ve škole pod lavicí za pomoci malého slovníčku se dohaduji septimánskou franštinou smyslu veršů...“ Mnohé o školních problémech ovšem také napovídá množství zameškaných hodin. Na pololetním vysvědčení ze septimy to bylo 270 (omluvených) hodin. Ten rok ovšem studia přerušil, a v Břežanech pečoval o dědečka Josefa Hrubína, raněného mrtvicí. Jak je vidět, ne všechny studijní neúspěchy padaly na vrub mladistvé lehkomyšlnosti a pubertálnímu odporu k řádu a školské autoritě. Na druhé straně ovšem je v těch letech nápadný rozdíl mezi zameškanými hodinami v pololetí (okolo padesáti) a na konci školního roku (daleko

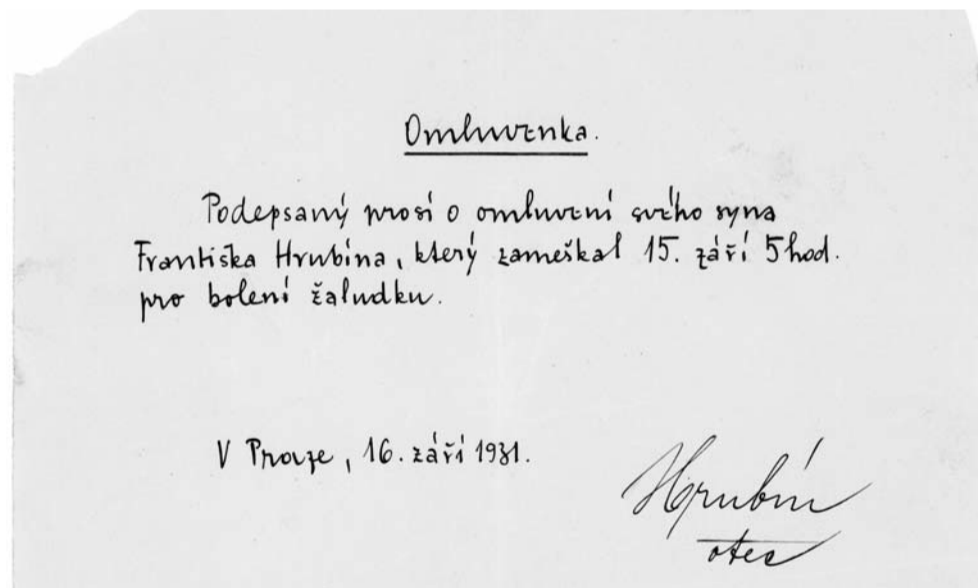
přesahují stovku); jaro bylo záškolákům příznivější nejen počasím, ale lákaly i dívčí půvaby: „Nepřestali jsem se ohlížet po dívkách v lehounkých šatečkách...“ Mezi básníkovými doklady najdeme „štůsek“ 23 omluvenek z maturitního roku, který sám Hrubín popsal jako „omluvenky (část), které jsem si sám podepisoval“ a i po letech ještě svedl napodobit podpis svého tatínka. Ostatně své záškoláctví také připomíná: „Toulali jsme se za školou, v Letenských sadech, ve Stromovce, večer nás to táhlo ke světlům Václavského náměstí, kde se prochází tolik hezkých dívek, v černobílém opojení biografů...“ Bylo však třeba být ostrážitými, protože na takových toulkách potkávali i své profesory: „Schovávali jsme se před nimi do průjezdů Starého Města a za keře v parcích...“

Ještě 7. května 1934 potvrzuje „staroslavné učení Karlovo“, že František Hrubín je řádným posluchačem jeho filosofické fakulty, avšak o dva dny později žádá „podepsaný František Hrubín [...] nyní studující filosofie a spisovatel“ o místo v Ústřední knihovně hl. m. Prahy. To mu zasáhl do života Josef Hora: „Jednou mi otecky řekne: »Takhle to nejde, abys nic nedělal, básničky – to je málo.« A dojednal s dr. Janem Thonem zaměstnání v městské knihovně. »A za půl roku můj tulácký život dostane jakés takés hráze.«“ František Hrubín si později na dopis poznamenal: „Tímhle papírem začala má knihovnická dráha.“ Knihovna i jinak významně zasáhla do básníkovu osudu. František Hrubín si 2. prosince 1939 bral ve vršovickém kostele o šest let mladší Jarmilu Holou, rovněž úřednici pražské knihovny.

Že oba snoubenci vzali vážně svůj slib snášet spolu dobré i zlé „dokud nás smrt nerozdělí“, svědčí stabilita manželství, Hrubínova starostlivost o rodinu a láskyplná, obětavá péče paní Jarmily o básníka. Její starost měla však i duchovní rozměr. Přes odpor režimu, který si národního umělce Františka Hrubína po léta marně snažil přivlastnit, prosadila katolický pohřeb na vyšehradském hřbitově, kde „kněz mluvil o slovu, které tělem učiněno jest, o slovu pravdivém, znamenajícím život, o slovu Ježíšovu i básníkovu. Pomodlil se otcenáš a my jsme se modlili s ním, věřící, nevěřící, nahlas, v duchu...“, jak na tuto protinormalizační manifestaci vzpomínal František Branald. Její péči dokládá i dopis břevnovského opata Anastáze Opaska ze srpna 1971. Duchovní kontakty museli mít již dříve, jinak by nepsal: „Děkuji za důvěru Vám a především Františkovi.“ V témže dopise ji laskavě uklidňuje: „Pán Bůh váží každé lidské dílo, všechny naše skutky, a proto jsem přesvědčen v Jeho milosrdný soud, již pro to dílo, které František napsal pro děti, pro ty, které Kristus především miloval. Již proto, že je uměl oslovit a že jim rozuměl. To mne právě napadá, když Vám píši, a jsem přesvědčen, že je to dobrá myšlenka před Bohem. Nám pak zůstává vždy útěcha a naděje, kterou nikdy nemůžeme ztratit, vždyť se snažíme být křesťany.“



PAMÁTNÍK NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ



Omluvenka z 16. září 1931



Hrubínova kresba vlastní domácnosti ve válečném roce 1942 nazvaná „Jak překládám Verlaina“

## BREIVIKŮV SYNDROM ANEB BUŘTY, PIVO A NENÁVIST

Před časem jsem provedla sama na sobě takový malý test. Spočíval v tom, že jsem přestala číst tištěné noviny a časopisy, jakož i poslouchat rádio (televizi jsem řešit nemusela, neb ji nevlastním), a přesedlala jsem výhradně na média internetová včetně diskusí pod články. Na vysvětlenou – patřím k těm uživatelům internetu, kteří jej sice používají ke své práci, ale nikdy mu nepřišli tak úplně na chuť. Ani chat, ani blog, ani Facebook, ani Twitter nejsou mými platformami, na nichž bych se chtěla „vykecávat“, neboť si čím dál víc cením svého soukromí a uvědomuji si, jak je důležité si jej chránit. Zrovna tak nejsem příznivkyní psaní tzv. blogomanů, kdy spisovatel vyzve své čtenáře, aby psali s ním, respektive že on to napíše, jak oni si budou přát. A musím-li už po síti surfovat, pak jen tehdy, pokud po něčem pátrám nebo si něco ověřuji, tedy nikoliv z plezúru či dokonce z vášně. Nicméně byvši opakovaně zaháněná kolegy a přáteli, pro něž je internet oázou svobody (všude jinde prý existuje cenzura) a upřímnosti (říkám bez obalu to, co si doopravdy myslím), na kterou se podle nich v přímém kontaktu face to face z různých důvodů jen málokdy zmůžeme, usmyslela jsem si, že se po oné svobodě a upřímnosti také podívám. A přestože jsem sledovala jen mainstreamové stránky (žádné extremistické), a to ještě náhodně bez jakéhokoliv záměrného výběru, nenašla jsem ani svobodu, ani upřímnost, ale většinou jen nenávist a slovní agresivitu takového kalibru, že jsem se asi po deseti dnech musela odpojit a vzdát to. Ačkoliv se považují za člověka schopného kritického myšlení, který se nedá jen tak něčím slepě strhnout, projevovalo se na mě cosi, co jsem si sama pro sebe nazvala „Breivikovým syndromem“: Měla jsem chuť sehnat si někde kalašnikovu a jít si zastrílet. Přeháním, jistě, ale onen desetidenní pravidelný přísun virtuální nenávisti nejen v diskusích, kde byla očekávatelná, ale v poměrně dobře rozeznatelných podtónech i na zpravodajských serverech (např. Parlamentní listy), mi natolik prosákl do mysli i do těla, že bylo potřeba najít nějaký ventil a dostat to ze sebe ven. A ptala jsem se: Jsem-li takto po několika málo dnech kontaminována já, co teprve společnost, která je atakům nenávisti vystavena dlouhodobě?

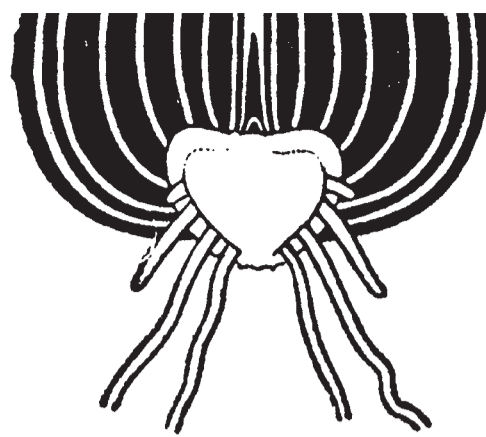
Částečnou odpověď jsem našla v publikaci Štěpána Výborného *Nenávistný internet versus právo* (Wolters Kluwer, 2013). V kostce je o tom, jak a zda vůbec by se měla demokracie bránit proti šíření nenávisti na internetu, aniž by byla osočena z omezování svobody slova. Pravda, autor se soustředí převážně na stránky extremistů, kde se to rasistickými, xenofobními či k násilí nabádajícími výroky jen hemží, a podrobně se zabývá evropskými i českými právními normami a jejich možnostmi regulace takovýchto projevů, ale v podstatě se vztahuje k obecnější otázce: Je demokratická společnost schopna poradit si s nenávistnými, v jádru nedemokratickými projevy jinak než pomocí trestního postihu? Podle Š. Výborného a jím citovaných odborníků nikoliv, neboť „idea víry ve společnost a v to, že ona sama se dokáže vypořádat s případnými nedemokratickými aktéry, je poutavá, avšak jedná se spíše o toužebné přání, které se v historii mnohokrát »vymstilo«. A o kus dál, máje v hledáčku situaci u nás, varuje v kontextu latentní nenávisti vůči vybrané etnické minoritě (Romové) před absolutizací svobody slova, která ve svém důsledku klame veřejnost a vede k přehlížení, relativizování a bagatelizování projevů rasismu. Inu, zkusme si pro začátek tu a tam připomenout stále platné moudro Françoise de La Rochefoucaulda, že „kdykoliv nás nenávist strhne příliš, pak vždycky pod úroveň toho, koho nenávidíme“.

Svatava Antořová

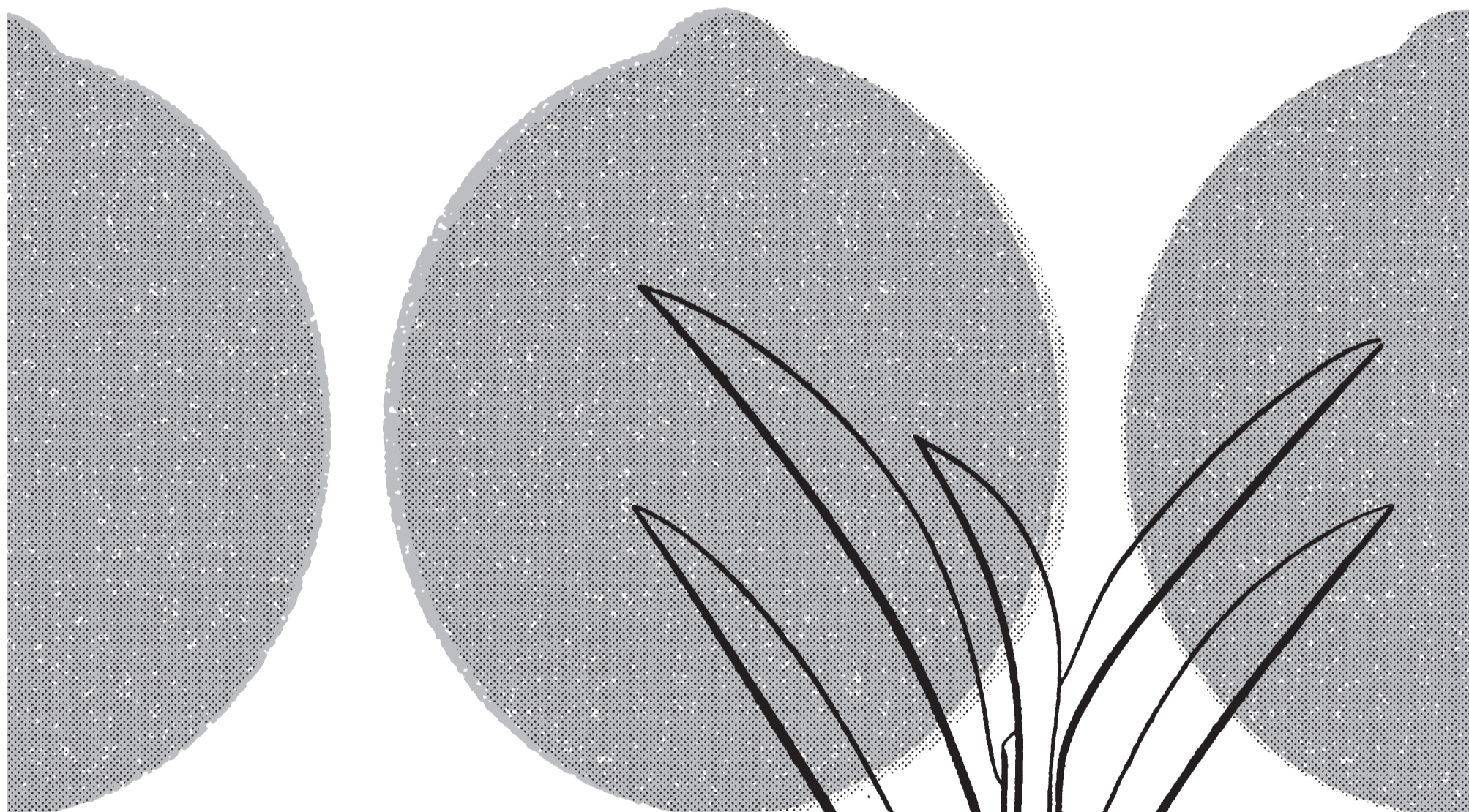
Mezinárodní festival  
dokumentárních filmů Ji.  
hlava

24. ————— 29. 10. 2013

[www.dokument-festival.cz](http://www.dokument-festival.cz)



Ji.



Český smutek?  
Česká radost!

Čerstvé novinky sledujte na facebooku.



- ▼ Ji.hlava Industry
- ≡≡≡ Inspiration Forum
- ↑E↑ Emerging Producers
- xxx Festival Identity
- Best Festival Poster
- ((D)) Media & Documentary
- :Δ Visegrad Accelerator
- ★ East Silver Market



## Z VIRTUALITY DO REALITY ANEB VÍDEŇSKÁ TRAUMATA

**Daniel Glattauer: Navždy tvůř  
Z němčiny přeložila Lenka Šedová  
Host, Brno 2012**

Po dvou úspěšných „e-mailových románech“ *Dobrý proti severáku* a *Každá sedmá vlna* se autor přesunul do reálného prostoru vídeňských ulic a domů. Právě v jednom z obchodů se hlavní ženská postava Judith, sedmatřicetiletá svobodná majitelka krámků se stylovými lustry a lampami, seznámí s přitažlivým čtyřicátníkem, architektem Hannesem. Ještě nikdy se nesešla s mužem tak poutavým, mimořádně pozorným a pečlivým. Je kultivovaný a laskavý, po seznámení s Judithinou matkou a bratrovou rodinou jako by už k nim dávno patřil. I Judithiní přátelé si Hannese oblíbí – tak konečně je tu ten pravý, radují se. I když Judith jeho neutuchající zájem přijímá s jistými rozpaky, projevy jeho zamilovanosti a oddanosti ji okouzluje. Hannes ji navštěvuje v krámě několikrát denně, scházejí se v blízké kavárně, tráví spolu večery. Po několika týdnech však začínají do jejího vztahu k němu pronikat pochybnosti, které zpočátku nedokáže přesněji definovat. V dalším textu, jehož patnáct kapitol tvoří jednotlivé fáze Judithina vztahu s Hannesem, autor zprvu s lehkostí a humorem líčí stísněnost a vzrůstající úzkost své hrdinky, žertov-

ného tónu v každé následující kapitole ubývá. Samozřejmě již v názvu knížky (v originále *Ewig Dein*) autor čtenářům napovídá, co se ve vztahu bude odehrávat, v tomto ohledu nechtěl být nepředvídatelný. Ačkoli Judith touží po trvalém partnerském soužití, začíná být Hannesovými dychtivými projevy lásky zahlcena, téměř znehybněna. Pevné stisky jeho ruky až bolí, jeho objetí jsou příliš dlouhá a tak těsná, že jí nedají vydechnout. Pociťuje, že ji Hannesova láska uzavírá do neprodyšného prostoru, v němž by podle něj měli být jen oni dva. Smysl pro nezávislost ji při každém dalším setkání varuje, po delším váhání se pak rozhodne s Hannesem se rozejít. A teprve v tomto okamžiku příběh doopravdy začíná – a vypráví o tom, jak se z myslící a citlivé ženy, jež se dosud převážně řídila vlastním úsudkem, schopnost soudnosti den ze dne vytrácí. Judith je svěřena do péče vídeňských psychiatrů a posléze milujícího partnera, který odmítl vzít na vědomí, že se s ním rozešla a v nastalé kritické situaci se o ni obětavě stará. Tak to vnímá její rodina a přátelé. Pro Hannese láska k Judith (a nejen k ní, jak se později ukáže) znamená vlastnit ji, postupně si ji za pomoci záluďné manipulace mění v jakýsi křehký a půvabný předmět, který patří jen jemu. Zrůdnost jeho citového náporu deformuje i Judith, která zvolna upadá do smířlivosti a apatie. Autor zobrazil jednotlivé stupně vývoje „milostného“ vztahu Hannese k Judith až k její

změně v pasivní loutku bez názoru, bez myšlenky... Hannes dosáhl tohoto podrobení (málem natrvalo) bez křiku, bez násilí, s neutuchající vlídností a mírností. Nevědomky, avšak účinně nápomocna mu v jeho záměrech byla psychiatrická klinika, kde nikdo z lékařů a personálu v tom laskavém milujícími partnerovi nerozpoznal těžce narušenou osobu. Na Judithině stavu, jež se navzdory intenzivní léčbě den ze dne zhoršuje, je zde přesvědčivě připomenuta psychiatrie jako obor neméně labilní a tápající, než tomu bylo v časech, kdy ve Vídni působil Sigmund Freud. V současnosti má rozhodující vliv vyspělý farmaceutický průmysl. Podávané léky zaručí myšlenkový a emoční útlum poddajného partnera na dlouho a někdy napořád. Děje se tak s ochotnou pomocí lékařů-psychiatrů, kteří mohou předepsat lék na většinu známých psychických poruch i na „nové druhy“ úzkostí, fobií a někdy i jen obyčejnou sklíčenost. Glattauerův román je ovšem fiktivním příběhem, ne obžalobou psychiatrie.

Čtenářům Thomase Bernharda se možná vybaví tři zlostní staříci na procházce vídeňskými ulicemi (*Chůze*), znechuceni a pohoršeni pohledem na vše, co se odehrává v jejich blízkosti. A jednoho dne kráčeji ulicí jenom dva z nich a vzpomínají na toho třetího, který s nimi na procházku jít nemohl, protože se „zbláznil“. Je to přes svou pochmurnost podmanivý literární obraz, který má s Glattauerovým románem

nem společné jen místo dění a souvislost s psychiatrickým ústavem, což snad i tak za připomenutí stojí.

Glattauerův styl se „podřizuje“ zážitkům, pocitům i myšlením žen – už ve zmíněných e-mailových románech byla jeho hrdinka vyličena citlivěji a složitěji než mužský účastník komunikace. Autor zrušil tradiční podobu dialogů, vytvořil bloky bez odstavců a jednotlivé osoby opatřil jménem s dvojtečkou nebo jen osobním zájmenem. Tím se texty jakoby zrychlují i opticky.

Nedá se přesněji postihnout, kdy se Judithino vnímání zvrátí do sebezničující apatie a závislosti na Hannesovi, jehož posedlost se okolí jeví jako oddanost a obětavost. V Judithině příběhu je implicitně přítomno i poznání, jak tenké, téměř nezatelné je rozhraní mezi tím, že psychiatrická léčba farmakou má moc člověka z krize dostat, anebo ho do ní neúprosně uvrhnout.

„O svém duševním stavu se dozvěděla, že »stagnuje«, že »ovšem kritický bod už překročila«, že »k žádným scénám už dlouho nedošlo«, že »poslušně jí a jak úžasná prý je moderní medicína se svými geniálně všestranně účinnými léky, jež je možno nasaďit »na míru«. Psychiatrickým pacientům zaručují »absolutně lidsky důstojné bytí« v domácím prostředí.“

Koho by taková dokonalost nevyděsila.

**Eva Škamlová**

## HRA IDENTIT V CHAOSU VÁLKY

**Sofi Oksanen: Čas ztracených holubic  
Z finštiny přeložila Linda Dejarová  
Euromedia Group – Odeon, Praha  
2013**

Román Sofi Oksanen (nar. 1977) *Čas ztracených holubic* (2012) je již třetí do češtiny přeloženou knihou této finské autorky. Po přečtení dvou předchozích próz *Stalinovy krávy* (2003; č. 2012) a *Očista* (2008; č. 2010) jsem tu další očekával velmi netrpělivě. A to především proto, že v oněch výše jmenovaných Oksanen prokázala, jak talentovanou spisovatelku představuje. Propojila v nich totiž velmi ústrojně (a v *Očistě* dokonce mistrně) psychické i fyzické strádání mladé protagonistky s osobitým uchopením historických reálií estonské země, kam sahají i její vlastní kořeny (narodila se ve Finsku, kam za svým partnerem odešla její estonská matka).

*Čas ztracených holubic* opět tematizuje Estonsko jako prostor mezi dvěma mlýnskými kameny – sovětským komunismem a německým nacismem v období druhé světové války a poté během šedesátých let, kdy pokračuje hledání viníků. Běsnění totalitních režimů a rozvětvená struktura jejich tajných služeb jsou demonstrovány na osudech bezcharakterního agenta Edgara, který postupně pracuje pro obě z nich. Přestože Estonci považovali německou armádu za osvoboditelskou, brzy vyšlo najevo, jak si uvědomuje jedna z postav, že „Němci byli stejně křiví jako bolševici, kteří zemi vyrabovali, a ještě to udělali naprosto v souladu se sovětskými zákony“ (s. 123). Oba režimy, stejně jako jejich horlivý spolupracovník v roli profesionálního agenta, toužily po moci a kontrole nad životy lidí. Oksanen věnuje patřičnou pozornost slovníku a manipulačním frázím tehdy užívaným. Některé z nich kouzlem nechtěného působí až komicky. Finská autorka tedy mezi řádky dovede v rámci všeobjímající tragiky rozehrát i absurdně humornou strunu poukázáním na nelogičnost některých rozhodnutí mocenských aparátů. Kruté válečné zabíjení je viděno optikou rodinných ztrát, přičemž i poslední vojákova slova patří milované by-

losti. K vyličení prožitých hrůz však někdy ani slova nestačí. Edgarův bratranec Roland to uvádí při zmínce o svých deníkových zápiscích, jejichž vznik je komplikován přílišným mudrováním nevystihujícím vážnost situace.

Velké dějiny vstupují v podobě válečných příkoří a utrpení rovněž do intimního života postav. Tato skutečnost v jednom konkrétním případě v rovině utajovaných skutečností ovlivňuje oddalování finálního rozuzlení. Vysvětlení je čtenáři dopřáno díky autorčině pečlivé konstrukci až na poslední straně, ač z náznaků roztroušených v textu lze mnohé předikovat. Protagonista sice zažívá kariéerní úspěchy, avšak jeho manželský život je už od počátku v troskách. Představuje zbabělce, jehož strach z mužného boje je určitou měrou kompenzován ochotou riskovat v touze po triumfální kariéře, již nakonec dosahuje bezohledně a na úkor mnoha nevinných životů. Díky promyšlené hře falešných identit se dokáže chopit příležitosti obrátit vše ve svůj prospěch a stává se mistrem předstírané nezávislosti k protivníkovi stojícím na druhé straně pomyslné barikády. Jeho schopnost orientace v chaotické změti válečného světa mu umožňuje proplouvat nástrahami ideologických změn a získat si důvěru mocných, mezi něž se v každém režimu usiluje dostat. Nicméně jeho angažovaný postoj ústí nejspíše až do paranoidních stavů, když se obává, že mu ostatní straničtí agenti nevěří a stále ho sledují.

Jedním z charakteristických rysů autorčiny tvorby je funkční využití deníkových záznamů. V tomto románu jsou již jednou zmíněné Rolandovy zápisky motivovány snahou zanechat svědectví. Pravdivá rekonstrukce prožitých událostí se ale hrdinovi jeví jako velmi nebezpečná z důvodu potenciálního prozrazení cenných informací a ohrožení svých druhů – tzv. banditských skupin lesních bratrů. Proto je deník různými způsoby šifrován, někdy také poetickým jazykem, a neshoduje se tak s osobnostními rysy svého pisatele.

Román se kromě vnitřního napětí vyznačuje i pečlivým prokreslením vnějšího světa, a to nikoliv pouze v rovině úzce deskriptivní enumerace zobrazovaného prostoru. Oksa-



nen konfrontuje nostalgickou atmosféru předválečného období symbolizovanou leskem restaurací (zákuský, koktejly), tancem a květovanými tapetami s válečnou realitou výbuchů, umírání a všudypřítomného zápalu. V popisech ovšem není patrná přehnaná naturalistická tendence, ale spíše směřování k ponoru do všednodenního prožívání postav, jejich strachu a úzkosti z přítomné chvíle i nejasné budoucí existence. Akcentována je křehkost lidského života, v němž už někdy ani na smutek nezbyvají duševní síly, a člověk se tak snaží přehlušit prožitou tragédií a vědomí ztrát usilovnou prací. Ani ta ale není schopna zabránit rozkladu osobnosti, k němuž má jedna z ženských postav výrazně nakročeno vlivem řady nešťastných okolností, z nichž se nedokáže vymanit. Úsilí postav odolat traumátům prožitého je nakonec odsouzeno k neúspěchu: „Každý má svůj bod zlomu, a pokud lidskou mysl nedokáže zlomit nic jiného, čas jí zlomí.“ (s. 256)

Sofi Oksanen je právem velmi ceněnou autorkou. Získala ve svém mladém věku kromě jiných významných poct i Severskou cenu Švédské akademie pro rok 2013, která je dokonce označována jako „malá Nobelova

cena“. Nemohu se ovšem nepozastavit u několika aspektů jejich děl, které poněkud kazí celkový dojem. V první řadě je to v předělaných románech *Stalinovy krávy* a *Očista* absence plastické charakterizace mužských postav, které místy působí spíše jako karikatury. V nyní recenzovaném románu se jí tomuto úskalí podařilo vyhnout, ale podle mého názoru slabinu zde představují náhlé nedostatečně motivované, a proto nepřesvědčivé obraty jednoho z protagonistů v hodnocení ženské postavy jménem Judith. Převažující pohrdání se mávnutím proutku mění ve svůj opak, přičemž z promluvy číší nepřipadný národní a milostný patos: „Proč už jsem z ní necítil jejího německého milence? Voněla mou zemí a já věděl, že se z mojí země zrodila a v mojí zemi bude pochována. Z té vůně jsem poznal, že svou vlast nezradí, a najednou jsem cítil nutkání omluvit se za to, že jsem se k ní tolikrát choval tak špatně. V očích se jí odrážely hvězdy, které prosvítaly mraky, a byly jako holubice vykoupané v mléce. Šero skrylo moje rozpaky, už jsem nic neřikal“ (s. 191).

Oksanen občas projevuje nedostatečný cit pro dějovou dynamiku. Tam, kde by mohla popustit uzdu a nechat svůj příběh nést na strhující epické vlně, někdy zbytečně prodlévá v detailech a digresích. Nedaří se jí tak vytvořit podobně fascinující dojem z absurdního sledu chaoticky splených válečných událostí, jak se to povedlo nizozemskému autorovi Willemu Frederiku Hermansovi v románu *Temná komora Damoklova* (1958; č. 2010). Naopak finská spisovatelka je jedinečná v analytické introspekci ženské duše. V jedné pasáži textu zaznívá, že některé problémy mohou vyřešit díky své empatii pouze ženy. A nutno dodat, že ztvárnění ženské protagonistky v próze s válečnou tematikou se objevilo v minulém roce i v próze známého britského autora Simona Mawera *Dívka, která spadla z nebe* (2012). Oproti tomuto románu s některými prvky psaní ve stylu červené knihovny se ovšem *Čas ztracených holubic* Sofi Oksanen jeví, i přes výše uvedené dílčí výhrady, jako velká literatura a významná událost letošních beletristických překladů na českém knižním trhu.

**Pavel Horký**

## DIVOKÉ PITVY MYSTIKA ZE ZÁPADU

**Robert Janda: Omamné oděry  
Krásné nakladatelství, Praha 2012**

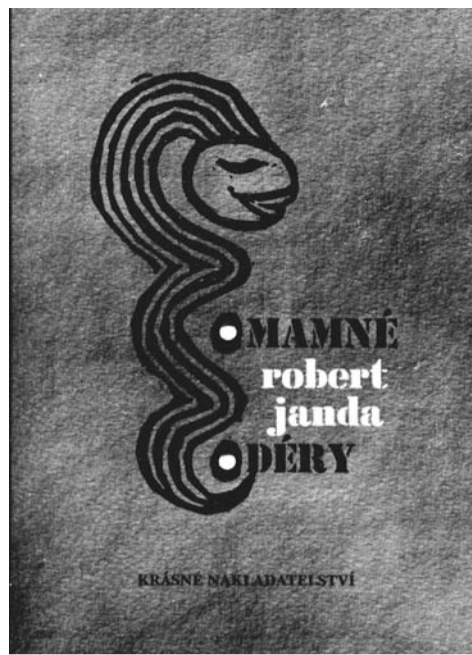
Jméno plzeňského básníka Roberta Jandy (nar. 1966) se v novém tisíciletí z české literatury vytratilo. V 90. letech vydal pět sbírek povytce experimentální poesie a aktivně se účastnil autorských čtení, které pořádali členové Skupiny XXVI. Slavně se tento buddhista a sportsman vrátil do blýskavého světa literatury kratičkou sbírkou zaumné poesie *MU* (2010) a účastí v antologiích *Sovi let* (2009) a *Nejlepší české básně 2010* (2010). Příznačné je, že o tomto básnickém solitariovi bychom s výjimkou stručného portrétu na Portálu české literatury (publikovaném letos) marně hledali informace na Googlu.

Svou sedmou knihu s dekadentním názvem *Omamné oděry* vydal Janda v prosinci 2012 u Krásného nakladatelství. Nakladatel uvádí, že jde o „e-knihu s limitovanou papírovou podporou“. Produkce Krásného nakladatelství (oživená v posledních 3 letech) je známa kvalitně až bibliofilsky vypravenými tituly. Gesamtkunstwerk je frapantní i na Jandově sbírce. Dekadentně estétskému názvu knihy odpovídají typograficky výrazné písmo, minimalistické linoryty Ladislava Sýkory i design a samotná barva obálky. Podle celosvětově uznávaného odborníka barev Říšského výboru pro dodací podmínky (RAL) se jedná o burgundskou fialovou, odstín, který s oblibou užíval i progresivní nakladatel britských estétů John Lane.

Obsah knihy však čtenáře uvede do jiného světa. Ne naráz. Při čtení 42 básní (a závě-

rečné delší básně nazvané *ULTIMÁTNÍ RAPORT*) jsme svědky postupného rozpadání jazyka, lámání slov. Kontemplující ďábel Janda (jasnozřivě se úvodním a závěrečným citátem hlásí k odkazu Antonina Artauda – blázineckého solitaira surrealismu) nutí čtenáře do krkolomných sestupů až k finální (předposlední) básni, jež končí „slovem“ „*Ko / kon / ec*“. Zneklidňující je i Jandovo podivné oddělování čárky za posledním slovem v básni. Jako by chtěl říci cosi jako: Tím to teda nekončí – asi...

Janda je z rodu básníků, kteří ořezávají myšlenky až do morku, občas nechá – jakoby mimochodem – problesknout rým. Texty jsou jednoduché a stručné jen na první pohled. Bohumil Doležal v roce 1964 rozlišil dva způsoby vidění světa: první je nejasné a nediferencované vidění, „*které s básní stojí a padá*“, druhé chápe poesii jako „*prostředek k dosahování pevně stanovených lidských hodnot*“ (in Bohumil Doležal: *Netrpěná literatura*, Torst, Praha 2007). Básně Roberta Jandy jsou krajním příkladem způsobu prvního. Fragmentárnost a lakoničnost stojí v opozici k užívání silných a barvitých výrazů (*piča, čůrák, troud, břich*) a k vnitřnímu rytmu textů. Napětí, které tak vzniká, může být pro jednoho zdrojem slasti, pro druhého příčinou amoku. Když si odmyslím Jandovu předchozí tvorbu, vskutku se přikláním k názoru, že Jandova zatím poslední kniha se řadí k proudu frenetické, ba *aesthetické* literatury. Vyjádřeno dle šablony akčních fantasy filmů jde poesii *emocí & křiku*. Narážím zde na zajímavý efekt, který vzniká (alespoň v mém případě) při hlasitém čtení těchto básní: díky (či kvůli) častému rozdělování slov a přítomnosti drnčivých souhlásek je recitátor nucen slova vykřikovat (místy nadšen nad objeveným



spojením) a celek pak pro posluchače působí jako malebné spojení rapu a Sarumanova zaklínání (zvláště v básni *ZAKLESNUTÝ HLUK*).

Janda i přes obrazy trhání, bodání, tlení a řinčení nevydechuje žádné spleeny, mám za to (ale nejsem v této věci expert), že to, co vidí, ať uvnitř nebo na povrchu, mu dodává sílu – ba nebývalý optimismus: „*Nikdy nebyl / anděl padlý / podobu by / nikdo neunes*.“ Byť v básni *V PRACH SESYPALO SE* píše: „*Nahoře i dole / do krve se / oře*“. Básník není objektivní pozorovatel cvrkotu života. Jistě je souhlasil s výrokem francouzského dekadenta Villierse de l'Isle-Adama: „*Život – ten za nás odbudou sluhové!*“ Pohled (nebo jen vzpomínka) na hlemýžď vede Jandu k veršům: „*SPIRÁLOU ULITY soukají / se šlemy hloubání*“, spojení muže a ženy pojednává po

svém („*PŘIRÁžena žhnou var / lata že / n v po / chvě mu / že...*“), ale vytvoří i nádherný obraz magických dílů dne („*V HÁVU MUŠÍCH křidel / průhledné poledne / ráno i večer / dolehne můra / na prsa barevně / Černobílá...*“).

Básník odmítá „*psát jako se sype zrní slepícím*“, tento postoj však i při sebevětší tvůrčí kázni může vést k zarputilému snování bludiště (báseň *ČÍSLICE PÍ*). Nedobré jsou i chvíle nešťastných výstřelků inspirace, kdy se básník nechá unést laciností slovních spojení (*OPIUM OPAKUje, UCHEM CHLUPU*), jejichž bezvýznamnost vyvolává trpký úsměv – jako nesmyslný gag à la Bud Spencer a Terence Hill v černé komedii.

Báseň *ULTIMÁTNÍ RAPORT* – oddělená od ostatních graficky zdůrazněným názvem – se odlišuje rozsahem i délkou veršů. Janda zde nejširěji prokazuje svůj talent básníka „definitivní infinitivní poesie“ (jak lze vycítit z nejlepších básní „prvního“ oddílu (*MYSLÍ SI LISTÍ, V DIVOKÝCH PITVÁCH, DO DEKY DECHU*). Text imaginuje „blábolení“ neznámého („*V suti soumraku posunuje se posel bez dechu*“), který tryskotá ve vše znejistující ponuré atmosféře k cíli. Ten však Janda definuje jako „*cíl ve hře dokořán*“. V posledním verši se pak náhle obrací snad ku samotnému čtenáři slovy: „*ZŘÍ ZÍREJ NECEKNI*“. Přestože je Jandovo „konečné hlášení“ poemkou abstraktních výzev, nejasných popisů a podivných rad, mám silnou impressi, že jsem právě dočetl báseň epickou – jistěže epiku šílenou. A tu a jen v tomto punktu se mi vybavuje báseň *Výhled* Friedricha Hölderlina (v záchvatu ji podepsal „*poniženě Scardanelli 24. března 1671*“), jež končí slovy: „*A temné otázky pochyb, hle: uletěly*.“

**Patrik Linhart**

## ROZPRAVA O FILOSOFIÍ

**Zdeněk Vašíček: Jak se dělají filosofie  
Triáda, Praha 2012**

Mluvit o různých filosofích je úkol nevděčný. Vždyť jejich předměty a metody se liší a veškeré pokusy o založení jedné jediné filosofie, která by vyčnívala nade všemi ostatními a zároveň je v sobě obsahovala, se rozhodně nesetkaly s úspěchem. Mluvit o různých filosofích je obtížné také proto, že samotní filosofové se v debatách často okatě ignorují (Derrida a Gadamer) či z nich odcházejí vítězně/se skloněnou hlavou; záleží, na čí straně zrovna stojíme (Heidegger proti Cassirerovi), a nakonec se, ovšem velice zřídka, stává, že si dva žijící myslitelé vyzádní vzájemné uznání (Deleuze a Foucault).

Už jen z těchto důvodů vyvolává poslední kniha historika a filosofa Zdeňka Vašíčka nazvaná *Jak se dělají filosofie* řadu otázek, z nichž nejdůležitější je ta, zda se Vašíček nechytá do vlastní pasti. Přeci jen se snaží popsat, jakým způsobem se jednotlivé filosofie konstituují (a provádějí), a při tom chce podat výklad jim společných vlastností či pravidel. Nedostáváme se tedy, poněkud jinou cestou, zpět ke konstrukci oné „první“ filosofie, jejíž postavení by bylo nezpochybnitelné? Vašíček se totiž netají tím, že jeho kniha je jakou meta-filosofií. Toto tvrzení je však možné pouze tehdy, když alespoň částečně naznačíme, co si pod pojmem filosofie představujeme: „*Jistěže ne-li základ, tedy alespoň počátek naše uvažování mít musí. To, co je všem filosofům až dosud společné, je vystiženo podle mého soudu (a tedy i podle mé filosofie, kterou však znám jen nedostatečně) tvrzením, že filosofie je myšlení o myšlení*.“ (str. 15) Jakmile mluvíme o filosofii jako o „myšlení o myšlení“, směřujeme také k tomu, že naše tvrzení či úvahy o tomto „myšlení o myšlení“ jsou meta-filosofického rázu; popisujeme gene-

ticky i strukturálně, jak toto „myšlení o myšlení“ probíhá: „*Dostáváme se tak k jakési metarovině, nebo dokonce k určitému, byť jen zkusemu vymezení filosofie. Myšlení o myšlení je jistě spojeno s jistými hledisky, není (či nemělo by být) beztvaré. Problém s úhly pohledu je v tom, že se vydělují ze systému, nevčleňují se do něho. Soubor hledisek je proto jakousi nadfilosofií*.“ (str. 21) Popsat jednotlivé filosofie znamená použít „nad-filosofii“, která je sice mimo jednotlivé partikulární diskursy, ale zároveň je také jedním, byť na první pohled nejdůležitějším, z nich: „*Zkrátka filosofie nemůže být první, základní nejvyšší – to protože je částí toho, co má vysvětlit, a tam hraje nějakou roli. Z jazyka nevystoupíš*.“ (str. 33) Proto filosof, který se rozhodne uvažovat o filosofii samé, nápadně „*připomíná barona Prášila vytahujícího se z bažiny za vlastní cop*.“ (str. 11) Ale není třeba, abychom po těchto poznámkách podleli skepsi. Je nutné celou topiku nahlížet pozitivně; zjistili jsme totiž, že když se hodláme zabývat filosofii, již vždy ve filosofii jsme, ba co více – provádíme jí.

Mnohost různých pohledů, filosofii, sice vytváří neredukovatelnou multiplicitu hledisek, avšak ty mají něco společného. Všechny filosofie totiž vycházejí z přirozeného jazyka, který je esenciálně provázán s naším bytím ve světě. A právě z tohoto momentu Vašíček buduje svou poetiku filosofického diskursu. Jeho geneze je v zásadě jednoduchá: náš základní slovník, především obsahující objektové pojmy, což jsou původní pojmy či prapojmy odkazující na bezprostřední zkušenost, užíváme v každodenním životě, za který lze považovat soubor situací postžitelný právě tímto obecným jazykem (str. 50). Díky omezenosti elementárního slovníku se sice vyjadřujeme nepřesně, ale umožňuje nám komunikaci v celku (společensví) a o celku (svět). Nejedná se však pouze o externí vazbu mezi jazykem a světem, nýbrž také

o jeho imanentní strukturu: „*Soubor primárních výrazů tvoří jakousi obdobu souboru primitivních pojmů axiomatického systému. V němž totiž platí, že na věty formulované výlučně jimi se dají převést všechny jeho věty ostatní. Tak jako ony, tvoří patrně i primární pojmy běžného jazyka uzavřený, vnitřně spjatý celek*.“ (str. 46) Jak píše Vašíček dále, nejprve je celek světa v jazyce vyjadřován formou příběhů a teprve postupně se jednotlivá slova začínají osvobozovat od bezprostředních podobností a souvislostí, substancializují se a hierarchizují. Celku, jakožto pojmu, ke kterému se vztahují všechny filosofie, je tak skrze jazyk dáván jistý řád, který je založen zejména na binárních opozicích.

Filosofie tento běžný jazyk postupně abstraktňují a jsou často nuceny k metaforickému vyjadřování. Vždyť jak jinak ustanovit nový způsob vypovídání, který by respektoval pravidla přirozeného jazyka, než variací, sémantickou inovací či vlastní produkcí nových pojmů?

Do popředí se tak dostává problematika reprezentace a mediace. Na přirozený jazyk totiž podle Vašíčka úzce navazuje pojem obraz: „*[...] filosofie sdílí vlastnosti obrazu – k celku se jinak než přes obraz nedostaneme*.“ (str. 102) Nutno podotknout, že Vašíček zde jistým způsobem navazuje na svou knihu *Obrazy (minulosti)*, ve které se píše, že první formou pojmu jsou kolekce, později komplexy asociací. Výrazům běžného jazyka spíše odpovídají komplexy než pojmy. Jsou dobře sdělitelné a nikdo se nemusí ptát na jejich význam. Lidé odedávna používali právě těchto komplexů, nikoli obecných pojmů. Asociace musí v takovém komplexu něco spojit, děje se tak formou příběhu či obrazu a vyprávěním příběhu navazujeme na naši dosavadní zkušenost a na všechny nám dosud sdělené příběhy. Příběh je diachronní, vždy existuje nějaká posloupnost událostí, kdežto obrazu odpovídá situace, a ta je dána syn-

chronií, paralelitou předmětů, událostí a jejich vztahů. Stručně řečeno; abychom se mohli vyrovnat s nějakou konkrétní událostí, potřebujeme její zjednodušenou prezentaci a tou je právě obraz, který musí být uspořádán tak, aby mohl být čten v různém pořadí. Obraz tedy zachycuje nejen vztahy sukcesivní a kauzální, ale i vztahy záporné, reverzibilní a neutrální. V *Jak se dělají filosofie* jsou tyto vlastnosti obrazu přejaty. Obrazem Vašíček rozumí reprezentaci většího množství objektů a jejich vztahů, kde pořadí jejich recepce není jednoznačně předepsáno. Obraz na jedné straně souvisí s konkrétním, s viděním, situací a intuicí a na druhé straně také s abstrakcí, situací, strukturou: „*Obraz jako forma, kadlub předmětu je základním předpokladem naší činnosti, života*.“ (str. 106)

To jsou tedy podle Vašíčka základy všech filosofii: vztahování se skrze jazyk k celku, tvorba pojmů, které již neoznačují bezprostřední danosti, ale entity a vztahy o nich vypovídající, jim nadřazené a konstituace obrazů, jejichž roli jsme zmínili výše. Tato poetika filosofického diskursu nakonec vyjadřuje jedno přání: „*Snad jsme se o filosofii díky rozboru jejího jazyka, jejích médií a jí samé jako média dozvěděli něco, co ona sama, odkázána na svůj jazyk, není schopna vypovědět*.“ (str. 208) Podle mého názoru je však mnohem důležitější jiná věc, o které se Vašíček zmiňuje a která by se mohla stát mottem jeho knihy: „*[...] jediný způsob, jak zjistit, co filosofie je, je ji dělat*“ (str. 213), protože i když se takto dostáváme znovu na počátek tázání, do výchozího bodu, cítime, že se jedná o návrat pozitivní, že jsme „*maličko jiní*“ (str. 11). Kniha je tak pro čtenáře zajímavá v mnoha ohledech a dala by se označit za Vašíčkův nejvlastnější a možná nejosobnější počín, který v sobě obsahuje motivy jak z *Podmínky volby*, tak z *Obrazů (minulosti)*.

**Martin Charvát**



## ROMAN ERBEN. ZNÁTE?

**Roman Erben: Events**

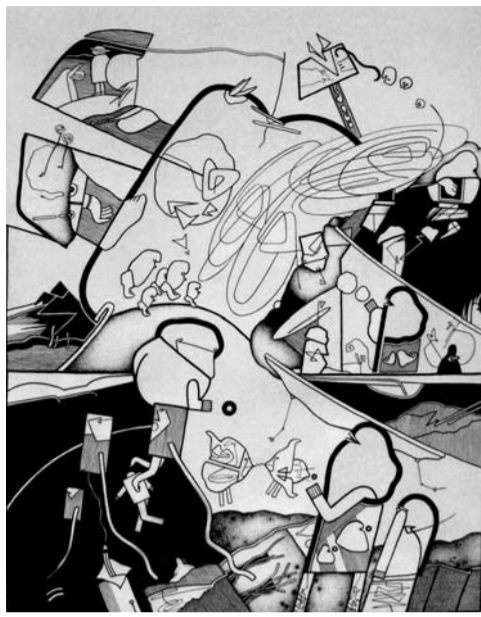
**(a jiné drobné akce)**

**Úvodní text Jana Gabriela**

**Milan Hodek, Hradec Králové 2013**

Má romaneskní, erbovní jméno. Stojí na obálce sbírky básní *Artyčoky chána Kučuma* (Torst 1995), básní lyricky sarkastických a mystifikačních, přitažlivých půvabem představivosti živě intelektem. Jejich lehká ironická grotesknost je patrná i v dalším básnickém výboru s (opět) matoucím názvem *Honitba v salónu* (Concordia 2004) a v pečlivě dozované údernosti maxim pojmenovaných tentokrát téměř doslovně *Úlety* (Protis 2011); ostatně o důležitosti názvů (názvů všeho) svědčí i titul souboru esejů *Šero v holubníku* (Pulchra 2010) a rovněž autorovy literárně-výtvarné revue z let 1993–1997 *Humus*.

Roman Erben (narozen roku 1940 v Praze) byl v českém prostředí znám coby člen uskupení UDS (uskupení surrealistů, parasurrealistů, nesurrealistů, quasisurrealistů, postsurrealistů) z šedesátých let – připomeňme jména Effenberger, Král, Dvorský, Voskovec ml., Šebek. V roce 1980 přinucen emigrovat, pracuje v Mnichově v různých zaměstnáních a zároveň, stejně jako po (částečném) návratu do Prahy až doposud, kreslí. Vybraným výsledkům této výtvarné aktivity je věnována knížka, o níž je nám referovat, nazvaná mezinárodně,



tedy anglicky (proč?) *Events*, s podtitulem „a jiné drobné akce“. Náš autor ji vydal cele ve vlastní koncepci a režii, včetně grafické úpravy (klasické) v nakladatelství Milan Hodek, na celkem 112 stranách, u příležitosti své de facto první poemigrační výstavy, konané v Galerii Prácheňského muzea v Písku. Bohužel jen v průběhu září a jen v Písku. Kniha kreseb a textů nám ale zůstává a my v ní můžeme listovat, ač poněkud litujeme, že ji autor nevybavil tradiční biografií, bibliografií a dalšími věcnými údaji; leccos se však dozvíme z jeho obsáhlého rozhovoru s Radimem Kopačem a z úvodního textu Jana Gabriela.

Kresebné obrazy Romana Erbena nejsou v žádném směru nikomu a ničemu poplatné (nemluvíme o příbuznostech) a velmi přirozeně i suverénně si zabírají své místo v – marná sláva – *surrealistickém* orbitu. Mimo jiné právě tím, že se nijak nepřipojují k dosavadním surrealistickým, para, quasi, post (viz výše) výtvarům. Mechanický balet kuželkovitých přízraků, jejich krouživý, trhavý, chaotický, leč řízený strojový pohyb se tu agresivně děje buď v ploše, či jinde komplikovaněji v prostorových vrstvách: figury, předměty či jejich ostře vykreslené fragmenty, Erbenovi univerzální roboti (E.U.R.), zanechávají v duchu vnímatele intenzivní dojem ničivé, chladné síly. Tyto rozprsklé kytice událostí, dovolím si příměr, nejsou svou atmosférou hrůzy příliš vzdáleny oné známé už od jeho jmenovce Karla Jaromíra („Polednice“, „Zlatý kolovrat“, „Záhořovo lože“). Vždyť realita skutečných dějů a událostí znamená sice značný impuls, ale roma-



neskní, literaturou zformované podvědomí s pečeti historie také není zanedbatelné.

„Krásný nový svět“ ing. Romana Erbena, jeho „končící civilizace“, je jeden hrouťící se obraz v nescetných průřezech a průmětech. Fasety výtvarného projevu zrcadlí zoufalství a černý humor, na rozdíl od Erbenova projevu verbálního, kde více rezonuje hra a smích. Divákovi se v něm předvádějí i jakási přírodní, kosmická kataklyzmata (ne bez až prorockého aspektu), někde černá, šedá a bílá, tyto nebarvy, jen ještě přesněji ilustrují stav světa řízeného blbci, kteří civilizaci postrkují do zasloužených (anebo nezasloužených?) hrobů. Skály se lámou, kulometry štekají, larvy vylézají. Mašiny a mršiny. Katarze nikde.

Kresba je ovšem vždy, ať jakkoli stylizovaná, v jádře pudovější, či lépe: bezprostřednější než báseň, protože její výrazový prostředek – slovo –, ať jakkoli bezprostřední, prochází složitějším intelektuálním pohybem. Proto onen rozdíl mezi téměř osvobozenými slovy Romana Erbena, v nichž zaslechneme ozvěnu slovních her podivuhodných kouzelníků let dvacátých a třicátých, a jeho expresivními až obsedantními kresbami. Také odtud bohatá strukturovanost autorova výrazu jako celku. Tvorba Romana Erbena je podstatná; měli byste ji znát.

**Alena Nádvorníková**

## DEKADENT KARÁSEK A JEHO VIZE PRAŽSKÉ ALBERTINY

**Rumjana Dačevová a kolektiv:**

**Karászkova galerie. České výtvarné umění přelomu 19. a 20. století a první poloviny 20. století ve sbírce Karáskovy galerie**

**Památník národního písemnictví, Praha 2012**

Publikace *Karászkova galerie*, kterou společně s autorským týmem sestavila Rumjana Dačevová, představuje Jiřího Karáska ze Lvovice (1871–1951) – autora děl *Zazděná okna*, *Kniha aristokratická*, *Sexus necans*, *Gotická duše* a dalších – nikoliv jako literáta, nýbrž jako milovníka umění a vášnivého sběratele, jemuž se v Čechách podařilo vybudovat rozsáhlou sbírku slovanského a evropského umění.

Recenzovaný titul vzešel z druhého grantového projektu Ministerstva kultury ČR realizovaného v letech 2006–2011, jehož cílem byla badatelská činnost na výtvarné sbírce fondu Karáskovy galerie. V úvodu studie Dačevová poukazuje na fakt, že zmiňované vědeckovýzkumné aktivity započaly již v roce 2000, a to v rámci projektu *Karászkova galerie I. část – České výtvarné umění 19. století*. Karáskova kolekce obrazů, kreseb, grafik, plastik a plakátů vznikala v umělecké atmosféře kolem časopisu *Moderní revue*, která jakožto první uváděla do českého kontextu reprodukce děl soudobých zahraničních umělců. Propojenost mezi výtvarným uměním a poezií vystihl Karásek v těchto dvou stručných větách: „*To umění bylo psychické a vnitřní. Z toho umění přešlo mnoho podnětů do poezie Hlaváčkovy a mojí.*“ A co v Karáskovi probudilo touhu po aktivním sběratelství? Inspirací mu byla vídeňská galerie umění Albertina, nesoucí jméno po svém zakladateli – vévodovi Albertovi Kazimirovi Sasko-Těšínském. V devadesátých letech 19. století pracoval Karásek jako poštovní úředník a tato profese jej na sklonku století zavála do Vídně, kam pravidelně jezdil s vlakovou poštou jako císařskokrálůvský poštovní asistent. Sběrka kreseb a grafik ve vídeňské Albertině Karás-

kovi učarovala natolik, že se stal jejím *habitué*: „*V Albertině jsem proseděl často celou řadu hodin, a když jsem se tam seznámil i s jedním vídeňským sběratelem, jenž měl doma celou sbírku prací starých mistrů, jež pocházely ze sbírky Landsingera ve Florencii a byly ověřeny velkým znalcem kreseb Dr. Bayersdorferem v Mnichově, zatoužil jsem poříditi podobnou sbírku pro sebe [...], a tak za řadu let povstala ucelená sbírka kreseb italských, španělských, holandských, francouzských a německých [...].“ Praha přelomu 19. a 20. století nedisponovala žádnou komplexní veřejnosti přístupnou sbírkou umění, a proto se Karásek rozhodl, že v srdci Evropy založí kabinet kresby a grafiky starých mistrů. Svoje zájmy pro kresbu, jež korespondovala s jeho básnickým citěním vylíčil následovně: „*V kresbách vidím umělce zpověď tak jako v lyrice, v denících nebo dopisech básníkůvých. Zdánlivě hledá malíř v kresbách formu, ale jsem jist, že více než formu odhaluje duši.*“ V první kapitole studie „*Z historie sbírky*“ se čtenář krok za krokem dozví o počátku Karáskovy sběratelské vášni, jež se datuje od 90. let 19. století. Tehdy byly cílem jeho sběratelského zájmu staré dřevoryty, medirytiny a již uváděné kresby. Karásek pořizoval exponáty do své sbírky ve Vídni, ale taktéž na dalších evropských aukcích. Mladý sběratel nemohl kvůli insolventnosti vkládat do umění vysoké finanční částky, a proto umělecká díla nakupoval i po pražských starožitnicích. Ta sice poskytovala předměty v nižších cenových relacích, ale na druhé straně se často jednalo o pochybné kousky. Karásek byl tajněstkař a před blízkým okolím o své sběratelské zálibě nehovořil. První doložené zmínky o jeho kolekci pocházejí až z roku 1916. Tehdy započala Karáskova bohatá korespondence s polským malířem Wlastimilem Hofmanem, s nímž svoje sběratelské počiny podrobně konzultoval. V této souvislosti Rumjana Dačevová uvádí, že kolem roku 1917 sčítala Karáskova sbírka již 112 čísel obrazů a kreseb. Kontakty s Hofmanem, stejně tak jako s dalšími polskými umělci – Stanisławem Przybyszewským a Stanisławem Wyspiańským – vedly k rozšíření celé kolekce o polské umění. V průběhu několika let se z této*

sběrky stala nejobsáhlejší kolekce polského umění mimo území Polska. Zásadní zlom v osudu Karáskovy sbírky nastává roku 1925, kdy ji sběratel daruje Československé obci sokolské s tím, že bude zpřístupněna široké veřejnosti a že ji bude moci až do své smrti spravovat. K slavnostnímu otevření Karáskovy galerie, jež byla instalována v Tyršově domě na Malé Straně došlo 17. května 1925. Vývoj této kulturní instituce v průběhu následujících let – její proměny, přírůstky do fondu apod. – zachycuje kapitola první. Druhá a zároveň závěrečná kapitola se soustřeďuje na deskripci reprezentativních kolekcí galerie a představuje jejich autory. Jedná se zejména o české umělce spojené s *Moderní revue* a tvořící v atmosféře *fin-de-siècle* jako Zdenka Braunerová, František Bílek, Jan Zrzavý, Karel Hlaváček, Jan Preisler, Max Švabinský, František Kobliha, Jan Štursa aj. Zastoupení jsou taktéž marginalizovaní autoři studující a žijící v Paříži a Mnichově – Václav Hradecký, Jan Vochoč, Marie Louisa Kirschnerová, František Dvořák a další. Nechybí ani pojednání o plastikách. Devatenácté století obecně stranilo malířství a sochařství zůstávalo popelkou. Ani Karásek sběratelství skulptur neholdoval, ale mnoho jich dostával darem, což byl impuls k založení sbírky plastik. Výstava tvorby Augusta Rodina, která proběhla v Praze roku 1902, vlnu zájmu o sochařství v českých zemích pozvedla. V Karáskově sbírce můžeme nalézt například plastiky z dílny Stanislava Suchardy, Josefa Václava Myslbeka, Bohuslava Schnircha, Josefa Maudera, Antonína Poppa, Josefa Strachovského aj. Skromnou součástí Karáskovy galerie tvoří rovněž sbírka českých plakátů a kalendářů. Publikace je doplněna portréty jednotlivých umělců, o nichž kniha pojednává a výběrem reprodukcí jejich děl. Kniha s bílou obálkou, které vévodí bleďomodrý Karás-kův autogram, na mě víceméně působí jako jakýsi doprovodný katalog k výstavě než jako titul určený pro širokou čtenářskou obec. Za rušivé elementy při četbě této publikace považují jednak tytéž dokola se opakující informace, které jsou zahaleny jen do různých nuancí, jednak velké množství poznámek, jež mohli autoři

začlenit přímo do textu, aniž by tím porušili jeho spád a kontinuitu. Z titulu bych vypustila – nebo alespoň zredukovala – „Slovník osobností v Karáskově sbírce“, neboť na tomto místě mohla zcela legitimně figurovat třetí kapitola (čerpající kupříkladu ze zajímavého a bohatého poznámkového aparátu), která by se dále věnovala Karáskovi jako sběrateli nebo by mohla podrobněji referovat o jeho dalších sběratelských aktivitách. *Karászkova galerie* je vystavěna jen na dvou stěžejních kapitolách, které tvoří zhruba polovinu knihy. Druhou část pak zcela zbytečně zabírá již zmiňovaný rozsáhlý „Slovník osobností“, dále „Výběrová bibliografie“, „Prameny“, „Resumé“ a „Summary“. Za zásadní problém této publikace považují nešťastnou volbu při sestavování a členění jejich kapitol. Tento knižní počín by vskutku zasluhoval sofistikovanější koncepci, které by se dosáhlo v případě, kdyby se autoři drželi rčení – „méně je někdy více“. Avšak nepochybují, že odborná veřejnost považuje tento titul za přínosný a že jej badatelské a vědecké kruhy jistě kvitovaly s povděkem.

V roce 2001 se u příležitosti Karáskova stotřicátého výročí narození a padesátého výročí úmrtí konala dvoudílná výstava s názvem *Sen o říši krásy*. Na výstavě pojmenované podle umělce stejnojmenného dramatu, jsme mohli zhlédnout výběr z Karáskovy sbírky českého, slovanského a evropského umění. S recenzovanou knihou se mně živě vybavily dojmy z pražského Obecního domu, které ve mně tato výstava – i po více než deseti letech – zanechala. Karáskova galerie se z velké části rozrůstala díky darům a pozůstalostem. Vytvářel se tak jakýsi umělecký pel-mel, u něhož bylo těžké doložit např. způsob akvizice, systematicky jej zdokumentovat atp. To, co se nepodařilo vykonat Karáskovi a jeho kolegům, toho se s bravourou zhostil kolektiv pracovníků pod vedením Rumjany Dačevové. Pokud jste před lety nestihli zmiňovanou výstavu navštívit, nesmutněte. Publikace *Karászkova galerie* je taktéž vizuální vstupenkou do magické Karáskovy říše snů.

**Marika Kimatraiová**



Seděl jsem v nonstopu mezi Masarykovým nádražím a hlavákem a přemýšlel o tom, jak se pomstím svým literárním nepřátelům. Tu zazněla z Sherwoodu slova, řev: „Všichni píšou divně, buď s nimi v zlobě!“ – Tak mi to znělo, ale spíš to bylo bubláni nějakého zpívka. Nicméně jsem dopil a vyrazil k nádraží skrze park. Náhle vystoupil z křoví chlápek a já zařval: „Říkám ti první i poslední slovo!“ Rukou jsem se držel kříže na krku a chlápek, procházející křovím i mnou, jako bychom neexistovali, řekl: „To je dobře, jinak bych tě umluvil k smrti.“

Četl jsem kdesi, že František Hrubín dosáhl krátce po třicítce významného ocenění, dříve než Nezval. To zhoršilo jejich vztahy, které i bez toho byly na nože. Nikdo mě k tomu sice nezval, ale vybral jsem si za „svého Hrubína“ Radka Fridricha. Rád s ním soutěžím, o to, kdo vydá více knih v tom roce, kdo má více čtení, kdo více cen má. Častokrát jsem prohrál. Přiznávám to beze studu, nechtěl jsem celý život běžet jako Paavo Nurmi – tedy bez soupeřů, sám, tichý a všemu odevzdán. Radek Fridrich je však piárkový básník a já jsem elf, který to tu všechno pozumírá. To je mé přání všem nositelům Ortenovy ceny: Chlapci, jen jednou je jaro, jednou zima. Ani Paavo Nurmi, ani PR toho nedosáhli. A i kdybych ji měl, tak jsem už pět let *nelovej* čili šibal po cikánsku bez love.

Ve dveřích hospody spatřil svou ženu. „Co tady dělá kurva!“ přesekl své vyprávění. Vida naše udivené, pobavené pohledy,

dodal: „Já myslím: Co tady dělá, kurva!“ Říkám mu na to: „Má to naše psané slovo dobrou mušku, ale holt nejsme žádní mistři rétorici jako Frantičí.“

Od let čtu v recenzích o českých autorech či autorkách definitivu, jež zní: K čemu je literatura? Zatrolení kritici a zbohadané kritičky, myslíte, že tato zvolání pomohou literatuře?! Měl jsem za to – a to zcela ve svém maskulinním vnímání literatury – že *Žitkovské bohyně* jsou další řadová sračka, ano ženské literatury napsané v duchu velkých témat dějin, odsunu Němců, přisunu Němců, příběhů z New Yorku, muslimanů, zkrátka témat pojednaných tak, aby jeden zvracel a druhý dával ceny. Ale je to tak, že *Žitkovské bohyně* si pozornost zaslouží, a to, že ji mají, svědčí o tom, že literatura není mrtvá pro většinového čtenáře. Tato kniha mě naplňuje nadějí, věřím, já věřím, že literatura přežije. A jejím succesem srovnám nakladatele se značkou Mute, která živena a dotována kapelou Depeche Mode během 80. a 90. let vydala (a jen díky jejich úspěchu) desítky nezávislých kapel (Einstürzende Neubauten, Front 247, částečně DAF, Das Ich), o kterých by bez úspěchu DM patrně nevědělo tolik dalších fanoušů.

Vzpomněl jsem si na Ohmův zákon. Zelektroisoval mě buddhismus. Ohm – ohm – mani padme hum – a zase ta policie a ten Národní odpor, koho se bát víc. Co kdo skrývá pod čepicí, jaká hlava sedí pod kápucí. Všichni stejní, pouty vzájemně připoutaní. Šiky bezhlavých kapucínů, pyšní



## Trápí Vás samovolný únik moči?

VETRUGIN

se ve svém parochiálním nadhledu. Kluci, já tam kruxi nebyl. Holky, já ty holky nebil, ony si jen myslely, že pochod skindheadů v Duxu je prostě přehlídka skinských mažorettek.

Diskutuji rád s Denisou Pokrývkovou z Opavy o literatuře. Poznali jsme se díky *Čističce*. Jistého večera jsem se s přáteli bavil o autorech moderního románu, respektive o tom, kdo na férovku přečetl Joyce a Prousta. S tím, že oni jsou nůda, jsem se spráskaný jako pes vrátil domů a Pokrývkové jsem napsal, jak vnímá Woolfovou a Jelinekovou. Napsala: „Já se teda pokoušela o Jelinekovou, ale vzdala jsem to dřív, než bych

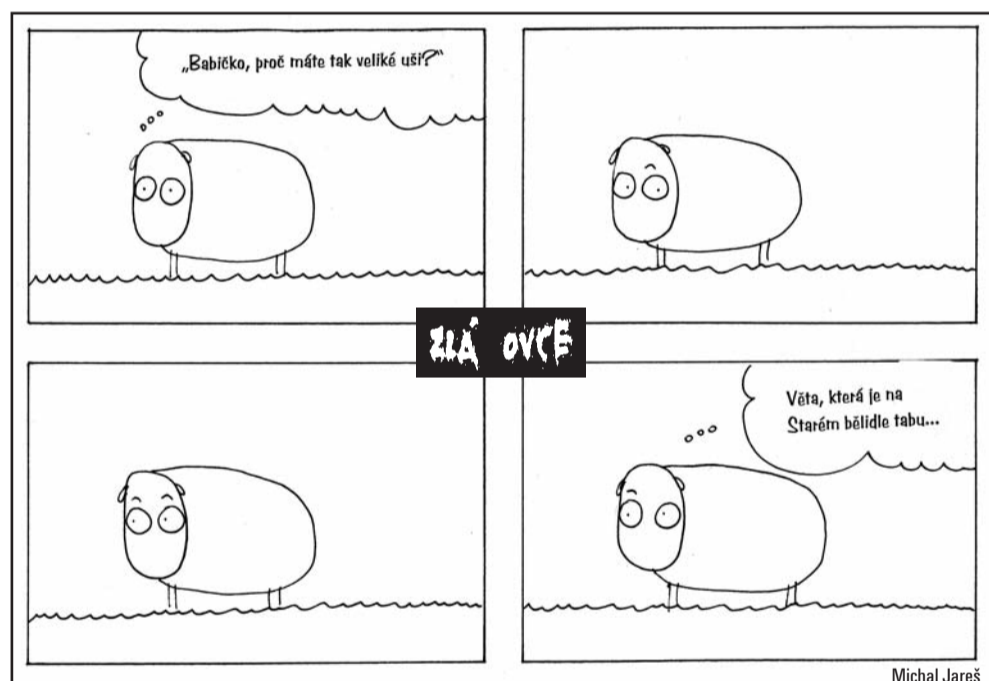
byla v pokušení vyběhnout z baráku s nožem a kastrovat chlapy ve vesnici. Ale předtím jsem musela projít Troskou, Zelazným a Asimovem. Bez nich bych neměla odvahu se do Jelinekové pustit.“ – – V kostce vyznání toho, kdo miluje dobrodružství. Nyní věřím, že nejen svou ženu, ale i své kamarádky snad přimějí k tomu, aby četli Marcela Prousta, neboť to je opravdu to největší literární dobrodružství.

Znáte jistě anglickou říkanku *Mary, Mary z opačné strany, s krásnými lekníny a mušlemi v záhonech*, je to jedna z básní, které nejen v dětech navodí pocit tajemna a regulérní zmatek. Stejně jako *potkal jsem muže na schodišti, ten tam taky nebyl*.

Nejsou to říkanky pana Leara ani fantasmie Tolkiena. Generace Angličanů na podobných šílenostech vyrostly. Jsou to básně, které definují příslušnost k jistým školám. Jedna z nich je však obecná a zní: „Tváří v zrcadle ukaž se mi, krvavá Marie!“ Stejně jako vy jsem uvažoval o síle jazyka; česky, anglicky, latinsky? Kdybych se teď sebral a šel se svíčkou proti zrcadlu nebo šel zítra v obleku tázat se o manažerskou pozici, která z mých tváří bude zhrůzněna děsem či zbabělostí?

„On tulákem po hvězdách, co na nic se tázal. Proč?“ Na paměť DG 307.

**Patrik Linhart**



## OHNISKO

### ŠEST SET ŠEDESÁTE A ŠEST

„Onoho letního podvečera život tekl obzvláště líně. Panovala těžká pohoda a v Tesco se zpoza regálů linula někdejší hymna všech hip-píků Going San Francisco. Apokalypsa právě začala. Antikrist rozpoutal svou poslední bitvu.“ Být mladší a psát povídky, určitě bych jednu začal nějak takhle. Co se Antikrista týče, uvedl mne nedávno v nadšení Martin C. Putna studií o svérázných komunitách, do níž sám náležel, ve vsi Hluboká. Vyznávali mahajánový katolicismus (*sic!*) a za projevy Antikrista v dnešním světě považovali (krom internetu a soudobého výtvarného umění) absenci přirozeného ticha a tmy. Čta o těch zvláště zjitřených duších, pookřál jsem – jako člověk ostatně pookřeje vždy, když mu někdo mluví

z duše. I díky nim oprášil jsem nápad na scénář pro Hollywood. Městem chodí chlápěk a vyřizuje si účty s vlezlou „hubbou“ a blikáním všude, kde má být ticho a klid. Je to lidumil, mouše by neublížil, leč do všech repráků a obrazovek v kavárnách, na benzinkách a všude jinde to solí bez milosti. Nikdy nemine. Jedinou stopou, již zanechává, je *podezřelé* ticho... Ticho a klid. A neb správný thriller musí zrcadlit sotérský mýtus, nakonec ho chytí a brutálně umučí. Zamknou ho ve vypolstrované cele, kde krom komfortního lože, plně vybaveného baru a luxusního WC je jen nepřetržitě hrající opancéřovaná televize. Lze na ní po libosti přepínat kanály, ne ji však ztišit. Natož vypnout.

**Milan Ohnisko**

## VYSOKÉ PODPATKY

### I CAN'T GET NO...

Nalakovala jsem si nehty. Protáhla prsty. Otevřela notebook. Začínám psát. O mužství. A zranitelnosti. Aby se mi nezlomil. Aúúúúú!!! Rudá kapka stéká po ůu: „Tvar prvním podzimním číslem vyhlásil manifest zranitelnosti (Editorial, *Tvar* č. 14/2013). Chválu křehkosti. Být zranitelný znamená nechat sebou otrást, znejistit, dotknout, prostoupit. Mě prostupuje zbytečná bolest. Cert vzal nehet.

Salut, monde! píše Petr Král z Paříže (<http://www.martinreiner.cz/457-petr-kral>). Krev

mažu po klávesnici. Jeho týdenní quelconqueries začaly drápek do rozhovoru s nejkrásnějším básníkem. Koncept? Intermedialita? Všechna poezie je experimentální! Proto by měla zůstat sama sebou. A stoleté Apollinairovy vousy nechte multimediální umělcům. Sakra, jak tu krev zastavit?

Páni v nejlepšíh roko, zpívá Peter Lipa, avantgardistickým iluzím dávno nepodléhají. Hoci mají vlasy trochu redšie. Zůstat sám sebou? Věrný svým mladistvým ideálům? Skúsenosti ale o to väčšie. Experiment už tady byl. Intermedialita též. A jak rychle zestárla! Jako váleček s Apollinairovým hla-

sem. Ohraná vinylová deska. Muzeální exponát. Je poezie v ohrožení? Uměním? Intermedialitou? A jsou muži v ohrožení? Silnými ženami? Přiznanou zranitelností? I can't get no! Staří rockeři zpívají stejně hlasitě jako před padesáti lety. A obhlíží mládež, zda správně zastříhuje vlas i vous. A pere košile. Koho zajímá čistý límeček poezie? Hledám kapesník... Svět potřebuje změnu. Změnu pohlaví. Svět mužského rodu se vyčerpá. Je v krizi. Stejně jako poezie. Stejně jako mužství. Pan šéfredaktor vidí cestu ven: stát se vědomě zranitelným. Sentimentalismus? Ten už tu byl! mávnou

zase rukou staří pánové. Zranitelnost? Přinese útěchu nedoceneným básníkům? Zastře ruměncem precitlivělým redaktorům?

Jen vědomě přijatá zranitelnost může svět změnit ve snesitelnější místo k životu. Tady je náplast! Mění totiž naši citlivost. Au! Vnímavost. Sakra! K sobě i druhým. Konečně! Nemusíme přece kouřit stejné cigarety. Nemusíme číst stejné věci. Ještě abychom stejné věci psali... No! No! No!!!

Krize mužství? Krize poezie? Adame, kde jsi? Miluju citlivé muže. S pořádnou kapkou testosteronu... SATISFACTION!!!

**Vaše Melissa Pink**

Ročník XXIV. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky, Státního fondu kultury České republiky a Nadace Český literární fond. Šéfredaktor Adam Borzič. Redaktoři Roman Kanda (zástupce šéfredaktora), Svatava Antošová, Wanda Heinrichová (recenze), Michal Škrabal a Milan Ohnisko. Tajemnice Andrea Bláhová. Korektorka Petra Patáková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 407. E-mail: redakce@itvar.cz. Redakci nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Podle grafické osnovy Lukáše Pertla úprava, sazba a zlom programy QuarkXpress 7.5 a Adobe Photoshop 7 CE Stanislav Dvorský. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., První novinová společnost, a. s., Mediaprint & Kapa Pressegrasso, spol. s r. o., MediaCall, s. r. o., a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, <http://www.predplatne.cz>; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 44 453 711, fax 00421 744 373 311. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvozdčanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR – SONS – Na Harfě 9, P. O. Box 2, 190 05 Praha 9, tel. 266 038 714, <http://www.brailnet.cz>

2013/16

www.itvar.cz • MK ČR E 5151 • ISSN 0862-657 X • F 5151 46771 • 30 Kč • 3. října 2013

**tvar**  
LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK